

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**Právnická fakulta**

Katedra trestního práva

**Problematika trestu odnětí svobody na  
doživotí**

Diplomová práce

**Petra Slámová**

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Mgr. Jana Navrátilová, Ph.D.

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): prosinec 2012

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. prosince 2012

Petra Slámová

## **Poděkování**

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. JUDr. Mgr. Janě Navrátilové, Ph.D. za její pomoc při zpracování této diplomové práce. Dále pak mé rodině za podporu po celou dobu mého studia.

V Praze dne 17. prosince 2012

Petra Slámová

## Obsah

ÚVOD.....	7
<b>KAPITOLA 1 – POJEM, ÚČEL A SYSTÉM TRESTŮ.....</b>	<b>9</b>
1. 1. Pojem trestu.....	9
1. 2. Účel trestu.....	10
1. 3. Systém trestů a doživotní trest.....	13
<b>KAPITOLA 2 – TREST ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ.....</b>	<b>15</b>
2. 1. Trestní zákoník z roku 2009.....	15
2. 1. 1. Nový trestní zákoník a nejvýznamnější změny.....	15
2. 1. 2. Úprava a obecná charakteristika výjimečného trestu.....	16
2. 2. Obecná charakteristika trestu odnětí svobody na doživotí.....	18
2. 3. Trest smrti.....	19
2. 3. 1. Trest smrti v České republice.....	19
2. 3. 2. Trest smrti ve světě.....	21
2. 3. 3. Trest smrti pro a proti.....	23
<i>Abolicionisté.....</i>	23
<i>Retencionisté.....</i>	24
2. 4. Trest odnětí svobody na doživotí versus trest smrti a lidská práva.....	25
<b>KAPITOLA 3 - VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ V ČESKOSLOVENSKÉM A ČESKÉM PRÁVU.....</b>	<b>27</b>
3. 1. Období 1918 až 1950.....	27
3. 1. 1. První republika.....	27
3. 1. 2. Protektorát Čechy a Morava.....	30
3. 1. 3. Od konce války přes únor 1948.....	30
3. 2. Období 1950 až 1961.....	31
3. 3. Období 1961 až 1990.....	32

3. 4. Období 1990 až 2009.....	33
<b>KAPITOLA 4 – PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA UKLÁDÁNÍ TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ V ČR.....</b>	<b>36</b>
4. 1. Obecné podmínky ukládání výjimečného trestu.....	37
4. 2. Podmínky ukládání trestu odnětí svobody na doživotí.....	37
4. 2. 1. Okruh trestných činů.....	38
4. 2. 2. Mimořádná závažnost zvláště závažného zločinu.....	39
<i>Zvláště zavrženíhodný způsob provedení činu.....</i>	<i>40</i>
<i>Zvláště zavrženíhodná pohnutka.....</i>	<i>41</i>
<i>Zvláště těžký a těžko napravitelný následek.....</i>	<i>42</i>
4. 2. 3. Účinná ochrana společnosti a nemožnost nápravy pachatele.....	43
<i>Účinná ochrana společnosti.....</i>	<i>43</i>
<i>Není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.....</i>	<i>43</i>
4. 3. Uložení doživotního trestu jako zvláštní důvod dovolání.....	44
4. 4. Mládež a trest odnětí svobody na doživotí.....	48
4. 4. 1. Mezinárodní pohled.....	48
4. 4. 2. Právní úprava v právním řádu ČR.....	49
<b>KAPITOLA 5 – PODMÍNĚNÉ PROPUŠTĚNÍ.....</b>	<b>52</b>
5. 1. Podstata a význam podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	52
5. 1. 1. Obecný výklad.....	52
5. 1. 2. Význam a funkce u doživotního trestu.....	54
5. 2. Předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.....	55
5. 2. 1. Určitá doba výkonu trestu.....	55
5. 2. 2. Nehrozí-li recidiva.....	56
5. 3. Omezení při podmíněném propuštění z výkonu doživotního trestu.....	56
5. 4. Řízení o podmíněném propuštění.....	59

5. 5. Zkušební doba, další zacházení s podmíněně propuštěným a rozhodování po podmíněném propuštění.....	60
5. 6. Žádost o podmíněné propuštění Zdeňka Vocáska.....	62
5. 7. Milost a amnestie.....	64
<b>KAPITOLA 6 – PRÁVNÍ ÚPRAVA VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ.....</b>	<b>65</b>
6. 1. Mezinárodní aspekty právní úpravy výkonu trestu odnětí svobody.....	65
6. 2. Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.....	67
6. 3. Výkon doživotního trestu.....	69
6. 3. 1. Místo a způsob výkonu.....	69
6. 3. 2. Programy zacházení.....	71
6. 3. 3. Práva a povinnosti.....	72
6. 4. Psychologické a sociální důsledky výkonu trestu.....	74
<b>KAPITOLA 7 – TREST ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ Z POHLEDU ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ÚPRAV.....</b>	<b>78</b>
7. 1. Obecný výklad.....	78
7. 2. Slovenská republika.....	81
7. 3. Spolková republika Německo.....	83
7. 4. Anglie a Wales.....	84
7. 5. Francouzská republika.....	85
7. 6. Ruská federace.....	86
<b>ZÁVĚR.....</b>	<b>89</b>
<b>SEZNAM ZKRATEK.....</b>	<b>93</b>
<b>POUŽITÁ LITERATURA.....</b>	<b>94</b>
<b>PŘÍLOHY.....</b>	<b>99</b>
<b>ABSTRAKT.....</b>	<b>105</b>
<b>ABSTRACT.....</b>	<b>107</b>

## ÚVOD

Lidská společnost bude vždy ke svému fungování potřebovat systém sankcí postihující nežádoucí chování. Je otázkou, jakými sankcemi má být na toto chování reagováno, obzvláště pokud se jedná o protiprávní jednání mimořádné závažnosti a nebezpečnosti. Právě pro tyto případy obsahují trestněprávní systémy sankce výjimečné, představované také trestem odnětí svobody na doživotí.

V předchozích desetiletích byla pozornost zaměřena na jiný druh výjimečné trestní sankce - trest smrti. Absolutní trest byl a stále je nejdiskutovanějším druhem trestu. Avšak se strmým nárůstem počtu zemí, které zrušily trest smrti ve svých právních řádech nebo jej v praxi nevyužívají, koresponduje nárůst počtu zemí, jejichž nejpřísnější sankcí se stal doživotní trest. Problematika tohoto trestu, předtím zastíněná problematikou trestu absolutního, se tak staví do centra pozornosti a s jeho častějším využíváním vyvstává řada problémů týkajících se tohoto trestu. Je však otázkou, zda je tento trest účinnou alternativou trestu smrti. Vzhledem k stále převažujícímu kladnému postoji veřejnosti k trestu smrti je jedním z cílů této práce srovnání těchto dvou druhů trestů z nejrůznějších možných hledisek a zodpovězení otázky, který z nich je schopen zajistit ochranu společnosti před nejnebezpečnějšími pachateli a zároveň jeho pozitiva převáží nad jeho negativy.

V právním řádu České republiky byl trest smrti v duchu humanizace trestního práva zrušen v roce 1990 novelou trestního zákona a jako nejzazší sankční prostředek trestního práva byl zaveden trest odnětí svobody na doživotí. Jednalo se o sankci v právní úpravě zcela novou. Pro komplexní proniknutí do problematiky doživotního trestu se tak práce věnuje i vývoji právní úpravy, jelikož i historický vývoj formoval platnou právní úpravu.

Stejně jako trest smrti je však i doživotní trest trestem diskutabilním, trestem s řadou problémů, plynoucím ať už z jeho samotné povahy, tak zvláště z jeho výkonu, a je tak předmětem kritiky. Často je označován za „trest smrti na splátky“ a mnohými je považován za stejně nehumánní a krutý trest jako trest smrti. Pokusím se tak poukázat na elementární problémy tohoto trestu a zároveň zodpovědět otázku, zda je na základě

detailního rozboru jeho povahy a právní úpravy trestem adekvátním a k ochraně společnosti potřebným a v jaké podobě.

Těžištěm této práce je však podrobné rozebrání a zhodnocení platné právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí. Jsou zkoumány podmínky jeho ukládání, možnosti přezkumu rozsudku ukládajícího doživotní trest, úprava podmíněného propuštění ve vztahu k tomuto trestu a v neposlední řadě výkon doživotního trestu a s tím spojená problematika psychických a sociálních důsledků dlouhodobého výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním cílem práce je tedy poukázat na nedostatky právní úpravy a případně navrhnout její jiné řešení. Pro hledání námětů de lege ferenda je důležitým a nezastupitelným zdrojem právní úprava výjimečných trestů jiných států, jelikož mnohé z nich mají s doživotním trestem větší zkušenosti. Z tohoto důvodu se na konci práce věnuji i úpravě zahraniční.



# KAPITOLA 1 - POJEM, ÚČEL A SYSTÉM TRESTŮ

Výkladu o jednotlivém druhu trestu by mělo předcházet pojednání o tom, co vůbec trest představuje, co je jeho smyslem a účelem a systému trestů s důrazem na místo daného trestu v tomto systému. Stručné nastínění je nutné i pro proniknutí do problematiky doživotního trestu.

## 1. 1. Pojem trestu

Tresty jsou spolu s ochrannými opatřeními trestněprávními sankcemi, které rozlišuje naše trestní právo. Trestní sankce jsou nepostradatelným nástrojem každé společnosti k udržení společenského pořádku a prostředkem k ochraně základních právních hodnot, na nichž má společnost zájem. Těžištěm sankčního systému jsou pak tresty. Trestem se rozumí reakce na trestný čin nebo také právní následek protiprávního jednání, spočívající ve způsobení újmy pachateli. „*V našem trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného, které může pachateli uložit jen soud.*“<sup>1</sup> Zároveň je jím veřejně vysloveno sociálně etické odsouzení pachatele a jeho činu, které autoritativně potvrzuje platnost dané normy. Vzhledem k tomu, že se jedná o sankci, která citelně zasahuje do osobnostní sféry člověka, může být tato forma reakce na porušení práva použita jen jako prostředek poslední instance - *ultima ratio*, prostředek který představuje jedinou možnost jak pachateli zabránit v trestné činnosti. V případě, že k ochraně postačí prostředky jiných právních odvětví, je třeba jim dát přednost.

Uložení trestu implikuje mnoho otázek, jako například jaký trest odpovídá hlediskům přiměřenosti a spravedlnosti nebo „*je trest cílem „sám o sobě“ nebo prostředkem k dosažení jiných či dalších výsledků (převýchovy pachatele, odstrašení*

---

<sup>1</sup> Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 349

*dalších potencionálních pachatelů aj).*“<sup>2</sup> Je tedy nutné zabývat se smyslem, funkcí a účelem trestu.

## 1. 2. Účel trestu

Lze říci, že existují dvě základní koncepce smyslu a účelu trestu- koncepce retribuční a koncepce utilitární.<sup>3</sup> „*Dle retribučních teorií je trest ospravedlněn samotným spácháním zločinu a žádný byt' sebezprospěšnější účel trestu, nemůže plně ospravedlnit jeho uložení.*“<sup>4</sup> S ukládáním trestu tak tyto koncepce nespojují žádné další úkoly, takže trest má účel sám v sobě, je spravedlivou odplatou (*punitur quia peccatum est* – trestá se, protože bylo spácháno zlo). „*Naopak utilitární teorie se zajímají především o budoucí následky uloženého trestu a spáchaný zločin je z hlediska ukládání trestu druhotný. Trest tak může sloužit k převýchově, odstrašení, či izolaci pachatele a působit výchovně i na společnost.*“<sup>5</sup> Trest tedy nemá účel sám v sobě, ale jsou mu přikládány určité praktické, pro společnost důležité úkoly (*punitur, ne peccetur* – trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Zmíněné koncepce se pak člení na řadu názorových směrů. Obecně lze říci, že retribuční teorie jsou konzistentnější než utilitární. „*Tyto teorie se neliší v účelu trestu (tím je vždy odplata), ale spíše rozdílným způsobem odpovídají na otázku po ospravedlnění a podstaty trestu.*“<sup>6</sup> Z tohoto důvodu zde dále uvedu pouze jejich společnou obecnou charakteristiku, zatímco uvedené utilitární teorie vzhledem k jejich odlišnosti jednotlivě více definuji.

**Retributivní (odplatné) teorie** mají dlouhou historii a tradici. Mezi jejich zastánce patří například Aristoteles, Kant nebo Hegel. Považují trest za přirozený důsledek trestného činu a jeho zrcadlový odraz. Trest musí pachateli způsobit takovou újmu, která odpovídá závažnosti trestného činu. Spravedlivý trest pak vyrovnává bezpráví. V poslední době zažívají renesanci, která je vyvolána skepsí v možnosti nápravy pachatelů.

---

<sup>2</sup> Karabec, Z. *Účel trestání*. Kriminalistika, 2/2000, s. 108

<sup>3</sup> Takové dělení používá Lata, jelikož jej pokládá za vhodnější i přes v českém prostředí zakořeněné dělení na teorie absolutní a relativní. Srovnej blíže Lata, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007

<sup>4</sup> Lata, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 7

<sup>5</sup> Tamtéž, s. 7

<sup>6</sup> Tamtéž, s. 35

**Teorie odstrašení** spatřuje význam trestu v odrazení pachatele od dalšího protiprávního jednání (individuální prevence uloženého trestu) a zároveň má ten samý účinek i na ostatní potencionální pachatele (generální prevence uloženého trestu). Tvrdí, že újma vzniklá trestem může sama o sobě pachatele odradit od jeho dalšího kriminálního chování i bez dalších převýchovných prostředků. Odstrašení je však velice individuální a subjektivní. Tato teorie se zaměřuje více na pachatele než na závažnost spáchaného trestného činu a spoléhá na generální prevenci trestu. Odstrašující efekt může být podporován „ocejchováním“ osoby jako zločince, například useknutím ruky v islámském právu, vyváděním spoutaných vězňů na práce u silnic a nebo veřejném vykonáním rozsudku.

Také **rehabilitační (nápravná) teorie** se soustředí na osobu pachatele. Její stoupenci považují jediný účel trestu v poskytování odborného zacházení, které potlačí nebo odstraní příčiny trestného činu. Jejím výsledkem jsou programy pro převýchovu určitých skupin pachatelů. Měla vliv na budování vězeňských zařízení přizpůsobených terapeutickému zacházení s vězni. Rehabilitační programy jsou nicméně náročné jak na odbornost personálu, tak finančně. I přesto má však v USA nebo evropských zemích rozhodující vliv na jejich trestní politiku.

**Eliminační (vylučovací) teorie** pokládá za účel trestu eliminaci pachatele od společnosti. Izolace pachatele je pak nejen újmou pro pachatele, ale také i nejlepší ochranou pro společnost. Hlavním prostředkem k izolaci je pak trest odnětí svobody. Tento trest je však velice nákladný a tak není v silách státu, aby jedinou reakcí na trestný čin bylo uvěznění pachatele. Uvěznění jednou skončí, a pokud by trest spočíval v pouhé dočasné eliminaci, problém ochrany společnosti by byl po uplynutí trestu znovu nastolen. Navíc vedlejší účinky výkonu trestu odnětí svobody by mohly způsobit ještě větší nebezpečnost pachatele.

Odstranění následků trestného činu a význam náhrady škody vyzdvihuje **teorie restituční (kompenzační)**. „*Trest podle této teorie má především směřovat k tomu, aby byla obnovena rovnováha v sociálních vztazích, porušená trestným činem, a aby byly uspokojeny nároky poškozených osob.*“<sup>7</sup> Uvedené neznamená, že by trest byl orientován

---

<sup>7</sup> Karabec, Z. *Účel trestání*. Kriminalistika, 2/2000, s. 112

pouze na nároky oběti bez zřetele na pachatele. Tato teorie bere v potaz i rehabilitační a další funkce trestu.

Uvedené přístupy k trestu a názory na jeho účel se nevyskytují v čisté podobě, ale v trestní politice určitého státu se v různé míře navzájem prolínají. Hovoříme proto spíše o **smíšených (slučovacích) teoriích**, které jsou definovány v závislosti na té které zemi. Spojují myšlenku odplaty spolu s dalšími účely trestu podle utilitárních teorií. „*Trest tedy není zúžen na pouhou újmu odsouzenému, ale představuje šetrný zásah, který má odsouzeného vyrovnáním viny smířit se společností. Kromě toho má být trestem dosaženo resocializace pachatele a působení na právní vědomí společnosti, které jím má být posilováno.*“<sup>8</sup>

V české trestněprávní nauce převažuje pojetí účelu trestu vycházející ze smíšených teorií. Hlavním účelem trestu je ochrana společnosti před kriminalitou, uskutečňující se prostřednictvím prevence individuální a generální. Zároveň se zde promítá i idea odplatného trestu, spočívající v požadavku na spravedlivý a závažnosti trestného činu odpovídající trest, trest nikoliv rovnocenný spáchanému trestnému činu nýbrž trest přiměřený zvláštnostem jednotlivého případu. Takovýto trest je pak spojen s pozitivním působením na pachatele i na ostatní členy společnosti. Je třeba zdůraznit, že jedině spravedlivý trest může naplnit účel trestu. Spravedlivým je trest, který plně odpovídá všem okolnostem činu a není ani mírnější ani přísnější, než postačuje k ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli.

I v pojetí **trestu odnětí svobody na doživotí** se zmíněné teorie o účelu a funkci trestu viditelně promítají. Nejvlastnějším účelem trestu odnětí svobody je izolace pachatele od společnosti a znemožnění páchaní další trestné činnosti. Pachatele nejzávažnější trestné činnosti je pak třeba eliminovat do konce jejich života. Vzhledem k nejcitelnější újmě, kterou doživotí způsobuje, splňuje tento trest i požadavek odplaty a jelikož se jedná o velice těžký trest i požadavek odstrašení. Avšak i přes výraznou funkci zábrannou tohoto trestu, je i zde funkce výchovná. V možnosti podmíněného propuštění je tak uplatněna i teorie rehabilitační, neboť předpokládá možnost nápravy odsouzeného a tedy i jeho následnou reintegraci do společnosti. Z utilitárních hledisek není totiž důvod pokračovat ve výkonu trestu, pokud pachatel již není nebezpečný.

---

<sup>8</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník* – edice velké komentáře. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 489

V právním řádu České republiky byla legální definice účelu trestu obsažena v trestním zákoně z roku 1961, a to v jeho § 23 odst. 1: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčení trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti*“. Nový trestní zákoník z roku 2009 (dále TZ) již výslovné vyjádření neobsahuje. Ustanovení vymezující účel trestání jsou nahrazena obecnými zásadami trestání, které „*budou na rozdíl od proklamativního účelu sankcí přímo aplikovatelné na konkrétní případ. Účel trestání pak vyplývá nejen z těchto obecných zásad, ale i z celkového pojetí trestního zákoníku a zejména pak z jednotlivých ustanovení upravujících ukládání trestních sankcí. Ani obecné zásady pro ukládání sankcí nejsou definovány v zákoně, ale jsou přímo promítnuty do formulací jednotlivých ustanovení upravujících obecné přístupy k ukládání trestních sankcí, ale i konkrétní tresty a ochranná opatření a jejich ukládání.*“<sup>9</sup> Jedná se zejména o zásadu zákonnosti, zásadu přiměřenosti, zásadu individualizace použitých sankce, zásadu personality sankce nebo zásadu humanity sankce.

### **1. 3. Systém trestů a místo doživotního trestu**

Ustanovení § 52 TZ obsahuje taxativní výčet druhů trestů, které trestní zákoník na základě zásady *nullum crimen nulla poena sine lege* (zásada legality, zákonnosti)<sup>10</sup> umožňuje uložit. Zároveň vytváří jejich určitý systém, jelikož kromě výčtu stanovuje zákon i jejich uspořádání podle závažnosti, podle zájmů, které trest postihuje a vzájemných vztahů mezi nimi. Další zásadou ovládající systém trestů je zásada humanismu projevující se v § 37 odst. 2 TZ, jelikož neobsahuje tresty, které jsou kruté a nepřiměřené a zároveň jejich výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Trestní zákoník upravuje systém trestů tak, „*aby bylo umožněno na základě zásad přiměřenosti trestu, individualizace a personality ukládaného trestu vyměřit*

---

<sup>9</sup> Důvodová zpráva k § 37 návrhu trestního zákoníku. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

<sup>10</sup> Jedná se o zásadu vyjádřenou v čl. 39 LZPS, podle níž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit. Tato ústavní zásada byla přejata do § 37 odst. 1 TZ, podle kterého lze trestní sankce ukládat jen na základě trestního zákona.

*takový trest, který nejlépe dosáhne sledovaných cílů při plném zřeteli k povaze a závažnosti trestného činu, k osobě pachatele i možností jeho resocializace.*<sup>11</sup> Stejně tak je úprava druhů trestů podřízena požadavku, aby jimi bylo možné zajistit jak dostatečnou ochranu společnosti, tak nápravu pachatele. Dále aby bylo možné trest co nejvíce individualizovat má úprava obsahovat co největší počet druhů trestů různé intenzity, co nejširší možnost odstupňování doby jejich trvání a intenzity, případně různé možnosti režimu výkonu jednotlivých trestů.

V systému trestů převažují tresty alternativní, za které jsou považovány všechny tresty nespojené s nepodmíněným odnětím svobody. Trest odnětí svobody je nejprísnějším trestem v tomto systému, jelikož představuje nejzávažnější zásah do základních práv a svobod jedince. Je obsažen v každé skutkové podstatě ve zvláštní části trestního zákoníku a je tedy trestem univerzálním. I přes vývoj k alternativnímu trestání je dále trestem nezastupitelným, jelikož „*v každé společnosti se totiž vyskytuje určitý okruh pachatelů, u nichž nepřichází v úvahu jiný způsob eliminace jejich nežádoucího deviantního chování spočívajícího v páchání závažných trestných činů, než jejich izolace prostřednictvím trestu odnětí svobody.*“<sup>12</sup> Jelikož je nejprísnějším druhem trestu, je chápán jako ultima ratio, a proto může být uložen jedině v případě, že tresty nespojenými s odnětím svobody nelze dosáhnout účelu trestu. Na základě § 52 odst. 2 a 3 TZ může mít podobu nepodmíněného trestu odnětí svobody, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a výjimečného trestu. Nepodmíněný trest odnětí svobody má být používán pouze jako krajní prostředek, jelikož představuje značnou represi. Výjimečný trest je zvláštním typem nepodmíněného trestu a vzhledem ke své charakteristice pak představuje nejvyšší možnou represi. V souladu s požadavkem co nejširší škály druhů trestů je tvořen dvěma typy: trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let a trestem odnětí svobody na doživotí. Doživotní trest je prísnějším alternativou výjimečného trestu a je tak ultima ratio v rámci celého systému trestních sankcí.

---

<sup>11</sup> Důvodová zpráva k § 52 návrhu trestního zákoníku. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

<sup>12</sup> Kalvodová, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 90

## KAPITOLA 2 - TREST ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ

### 2. 1. Trestní zákoník z roku 2009

#### 2. 1. 1. Nový trestní zákoník a nejvýznamnější změny

Od 1. 1. 2010 je účinný nový trestní zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nahradil trestní zákon č. 140/1964 Sb. Nový zákoník přinesl celou řadu změn. Z hlediska tématu práce je třeba zmínit nové pojetí trestného činu a dále kategorizaci trestných činů na přečiny a zločiny.

Právní úprava účinná do 31. 12. 2009 byla založena na formálně-materiálním pojetí trestného činu, vyjádřeném v § 3 odst. 1 tr. zák.: „*Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně*“. Aby se jednalo o trestný čin a pachatel tak vznikla trestní odpovědnost, musely být kumulativně splněny dvě podmínky: čin musel vykazovat znaky uvedené v zákoně (formální podmínka) a musel být nebezpečný pro společnost (materiální podmínka). V předchozí právní úpravě vystupoval materiální znak trestného činu nazývaný jako stupeň nebezpečnosti činu v podmínkách pro uložení doživotního trestu. Nový zákoník je založen na **formálním pojetí trestného činu**. Podle § 13 odst. 1 TZ je trestným činem „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“. Pojmovým znakem trestného činu již není nebezpečnost činu a došlo k doplnění „protiprávnosti“ do jeho definice. Zvolené řešení „*bylo vedeno snahou o zvýšení jednotnosti při výkladu a aplikaci zákona a k posílení rovnosti všech lidí před zákonem, vede k přesnějšímu vymezení jednotlivých skutkových podstat trestných činů (aniž by tyto skutkové podstaty byly kasuistické), neboť neumožňuje ponechat řešení vágních nebo širokých zákonných pojmů na judikatuře soudů. Navíc důsledně naplňuje zásadu žádný trestný čin bez zákona. Formální pojem trestného činu také lépe reflektuje oddělení moci zákonodárné od soudní a výkonné, neboť vymezení trestných činů v celém jejich obsahu důsledně ponechává na Parlamentu České republiky a soudům a ostatním orgánům v zásadě ponechává jen posuzování, zda jsou jednáním konkrétního pachatele naplněny znaky trestného činu, aniž by byly na základě*

*definice trestného činu s ohledem na materiální znak uplatňující se u všech trestných činů oprávněny dospět k závěru, že při naplnění jeho zákonných znaků nejde o trestný čin s ohledem na nesplnění jeho materiální podmínky.*“<sup>13</sup> Toto pojetí odpovídá i vývoji moderního trestního práva.

Trestní zákoník nově zavedl dvě kategorie (bipartici) trestných činů, a to přečiny a zločiny (§ 14 TZ). Rozlišování se děje podle formy zavinění a dále podle sazby trestu odnětí svobody, kterou trestní zákoník stanoví u jednotlivých skutkových podstat. **Přečiny** jsou definovány pozitivně jako „*všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let*“ (§ 14 odst. 2 TZ). **Zločiny** jsou naopak definovány negativně jako „*všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny*“ (§ 14 odst. 3). Patří tedy mezi ně výlučně úmyslné trestné činy, a to takové, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby převyšující pět let. Subkategorii zločinů tvoří **zvlášť závažné zločiny**, přičemž dělení na „zvlášť závažné“ a „ostatní“ zločiny se děje podle horní hranice trestní sazby uvedené v zákoně, která vyjadřuje jejich zásadně vyšší typovou závažnost. „*Zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let*“ (§ 14 odst. 3 TZ). „*Tato kategorizace má zásadní význam pro celé trestní právo hmotné, neboť jsou na ní navázány jednotlivé instituty upravené v trestním zákoníku a je také základem pro diferenciaci trestních sankcí.*“<sup>14</sup> Se spácháním některých skutkových podstat patřících do speciální podkategorie zločinů je při splnění dalších podmínek spojena možnost uložení doživotního trestu.

## **2. 1. 2. Úprava a obecná charakteristika výjimečného trestu**

Výjimečný trest je v novém trestním zákoníku upraven především v § 54 a dále i v § 55 až 59. Podle § 54 odst. 1 TZ se výjimečným trestem rozumí:

1. trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a
2. trest odnětí svobody na doživotí.

---

<sup>13</sup> Šámal, P. *K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku*. Trestněprávní revue, 5/2009, s. 129

<sup>14</sup> Tamtéž, s. 129



Nový trestní zákoník převzal úpravu výjimečného trestu z § 29 tr. zák. bez podstatných změn. I nadále je výjimečný trest tvořen dvěma typy trestu odnětí svobody. Nicméně významnou změnou je vyšší rozsah časově omezeného výjimečného trestu, kdy trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let (§ 29 odst. 2 tr. zák.) byl nahrazen trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let (§ 54 odst. 2 TZ).

Jedná se o zvláštní typ trestu odnětí svobody, zvláštní typ nepodmíněného trestu odnětí svobody (§ 52 odst. 2 písm. a), odst. 3 TZ). „*Výjimečnost trestu podle § 54 tedy není ve výjimečnosti jeho druhu, ale v tom, že:*

*a) doba jeho trvání je delší, než je obecně nejvyšší přípustná horní hranice trestu odnětí svobody*

V § 55 odst. 1 TZ je obecně nejvyšší přípustná výměra trestu odnětí svobody stanovena na 20 let. To samé ustanovení však uvádí i výjimky, za kterých lze danou hranici překročit, jelikož v určitých případech spáchání těch nejzávažnějších trestných činů by tato horní hranice trestní sazby nepostačovala k ochraně společnosti nebo nápravě pachatele. Ukládání výjimečného trestu je jedním z případů překročení zákonem stanovené horní hranice trestu odnětí svobody.

*b) je možné ho uložit jen za přesně vymezených podmínek*

Zákon umožňuje uložení výjimečného trestu pouze za splnění taxativně stanovených podmínek, které jsou odlišné od ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v jiných případech. Tyto podmínky limitují jeho uplatnění na mimořádné případy a činí z výjimečného trestu skutečně výjimečnou sankci v případě nemožnosti uplatnění ostatních trestních sankcí.

*c) je stanoven obligatorní způsob jeho výkonu*

Jelikož je výjimečný trest ukládán za typově nejzávažnější trestné činy, odráží se tato skutečnost i na jeho výkonu. Pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, soud zpravidla zařadí do věznice se zvýšenou ostrahou (§ 56 odst. 2 písm. d) TZ). „*Do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí však vždy pachatele, jemuž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí*“ (§ 56 odst. 3 část věty za středníkem TZ). Jedná se

o nejpřísnější režim výkonu trestu odnětí svobody plně korespondující se spácháním těch nejzávažnějších trestných činů vyžadujících tento způsob výkonu.

*d) jsou ztíženy možnosti podmíněného propuštění z jeho výkonu*<sup>15</sup>

V případě výjimečného trestu je zpřísněna možnost podmíněného propuštění. Zákon výrazně prodlužuje dobu výkonu trestu potřebnou pro podmíněné prodloužení (§ 88 odst. 4, 5 TZ).

Obecně lze říci, že výjimečnost těchto trestů spočívá v tom, že „*se jimi musí reagovat na mimořádné případy kriminálního jednání, vždy však v souladu se základními funkcemi a zásadami trestního práva.*“<sup>16</sup> Právě pro případ těchto mimořádných jednání musí každý stát k ochraně svých občanů disponovat výjimečnými opatřeními.

## 2. 2. Obecná charakteristika trestu odnětí svobody na doživotí

Doživotní trest způsobuje újmu na svobodách jedince. Jeho podstatou je způsobení omezení svobody volného pohybu a pobytu odsouzeného pachatele. Nepostihuje však pouze tyto svobody, ale omezuje i další občanská práva a svobody (například právo na rodinný život, právo volební, právo svobodného podnikání, svobodu shromažďovací a spolkovací).

Je jedním z prostředků, jejichž prostřednictvím se realizují funkce trestního práva.<sup>17</sup> Jedná se však o prostředek výjimečný a lze ho uplatit pouze v případě, kdy jiné prostředky trestního práva nemohou zajistit jeho funkce. Na základě uvedeného je doživotní trest *ultima ratio* mezi trestněprávními prostředky.

---

<sup>15</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 733

<sup>16</sup> Kalvodová, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002, s. 96

<sup>17</sup> Nejdůležitější funkcí je **funkce ochranná**, spočívající v ochraně společnosti před trestnými činy. Tato funkce se odvíjí od nejzákladnější **funkce regulativní** spočívající v přesném vymezení podmínek trestní odpovědnosti a vymezení podmínek ukládání trestů, včetně stanovení jejich druhu a výměry. Další funkce navazují na funkci ochranou. **Funkce represivní** chrání společnost prostřednictvím postihu pachatele, kterým mu zabraňuje v jeho další trestné činnosti. **Funkce preventivní** ochraňuje společnost výchovou pachatele a dále uložení trestu výchovně působí na ostatní členy společnosti.

Doživotní trest je plně v souladu se základními zásadami trestního práva. Je součástí systému trestů a jsou stanoveny i předpoklady jeho uložení a výkonu, což naplňuje zásadu zákonnosti trestů. Jak bude dále uvedeno, není tento trest v rozporu se zásadou humanity. Skutečnost, že se jedná o trest výjimečný, který je ukládán pouze v nejzávažnějších případech a nikoliv jako trest pravidelný, plně koresponduje se zásadou ekonomie trestní represe, „*jejíž podstatu lze stručně charakterizovat jako úsilí o maximum trestněprávní efektivity při minimu trestněprávní regulace a ingerence.*“<sup>18</sup> Otázkou je, zda je tento trest přiměřený. Základem přiměřenosti (adekvátnosti) trestu je jeho úměrnost k trestnému činu a pachateli. Pouze trest vyměřený s ohledem na konkrétní případ je trestem adekvátním. Předpoklady pro uložení doživotního trestu jsou stanoveny velice přísně. A tak při naplnění těchto podmínek a respektování všech ostatních kritérií pro stanovení trestu bude doživotní trest v souladu se zásadou přiměřenosti trestu jak vůči trestnému činu tak pachateli.

## **2. 3. Trest smrti**

Trest odnětí svobody na doživotí je pokládán za alternativu k trestu smrti. Vzhledem k vztahu těchto dvou druhů trestů je namístě se trestem smrti alespoň v krátkosti zabývat. Oproti doživotnímu trestu má trest smrti dlouhou historii. Byl po dlouhou dobu nejužívanější a univerzální sankcí. Trestní právo druhé poloviny 20. století je však ve znamení abolice tohoto trestu a jeho nahrazování tresty odnětí svobody.

### **2. 3. 1. Trest smrti v České republice**

Trest smrti byl na našem území zrušen v roce 1990 novelou trestního zákona. Jak uváděla důvodová zpráva k návrhu novely, bylo tak učiněno jelikož „*je nehumánní a jeho odstrašující účinek se nedá objektivně dokázat. Trest smrti je nenapravitelný v případě justičního omylu. Trest smrti je trestem absolutním, avšak neexistuje absolutní vina. Každý pachatel byl tak či onak formován okolím, je to proto i díl viny společnosti na jeho činu. Návrh zrušit trest smrti a nahradit jej doživotním byl odůvodněn i tím, že*

---

<sup>18</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 52

*takový trest, ukládaný za zvlášť přísných podmínek, plní dostatečně úkol ochrany společnosti před pachateli nejzávažnějších trestných činů.*“<sup>19</sup> V roce 1991 byl následně zákaz trestu smrti potvrzen na ústavní úrovni. Federální shromáždění ČSFR přijalo ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým byla přijata Listina základních práv a svobod stanovující ve svém článku 6 odst. 3 výslovně, že *trest smrti se nepřipouští*. **Listina** byla recipována do právního řádu České republiky usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Pro Českou republiku je dále závazná **Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod** a na ní navazující smluvní dokumenty. Protokol č. 6 Úmluvy ve svém článku 1 stanovuje „*Trest smrti se zrušuje. Nikdo nemůže být k takovému trestu odsouzen ani popraven*“. Následující článek však připouští možnost stanovení trestu smrti za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války. Článek 3 pak zakazuje odstoupení od ustanovení protokolu a článek 4 zakotvuje zákaz výhrad. Dodatkový protokol č. 6 byl sjednán na začátku 80. let a zanedlouho trendy v trestní politice začaly směřovat k totální abolicí trestu smrti. Na základě uvedeného vstoupil v roce 2003 v platnost Protokol č. 13, který nadále neumožňuje uložení tohoto trestu ani v době války.

I přes dvě desetiletí neexistence trestu smrti v právním řádu a mezinárodním závazkům se absolutní trest těší většinové podpoře veřejnosti. Každoročně je Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR prováděna analýza názorů veřejnosti k trestu smrti. Rozložení názorů z května 2012 bylo následující: 33% respondentů mělo názor, že rozhodně má existovat, 34% spíše, že má existovat, naopak 10% bylo rozhodně pro jeho neexistenci, 17% spíše, že nemá existovat a 6% dotázaných neví (viz také grafické znázornění č. 1 Přílohy 1). Pokud jde o vývoj mínění veřejnosti, největší podpora trestu smrti byla zaznamenána na počátku devadesátých let minulého století (76%), poté podíl zastánců klesal až na historické minimum v roce 2002 (56%). V posledních letech však podíl opětovně roste a nynější procentní zastoupení je zpět na úrovni let 1998 – 1999. Oproti tomu počet odpůrců stoupl ze 13 %

---

<sup>19</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 50

v roce 1992 na nynějších 27 %, ačkoliv zde naopak v posledních letech podíl klesá (viz graf č. 2 v Příloze 1).<sup>20</sup>

### **2. 3. 2. Trest smrti ve světě**

Státy nevyužívající trest smrti tvoří většinu mezinárodního společenství a ve světě neustává snaha o absolutní zrušení tohoto trestu. Na rok 2015 je dokonce Organizací spojených národů plánováno moratorium tohoto trestu. Stále ale existují státy, nebo celé regiony, kde se tendence k jeho zrušení neobjevují, ba naopak vzhledem k politické situaci v těchto státech jsou zde trendy opačné.

V červenci roku 2012 byla pořádána expertní konference týkající současné situace a trendů v ukládání a výkonu trestu smrti - *Survey of the death penalty worldwide – meeting the goals for 2015* - za účasti předních akademiků a vědeckých pracovníků. Nejdůležitější závěry a podněty konference shrnula Válková.<sup>21</sup> Z její práce vyjímám následující postřehy. Předně je zřejmé, že snaha o zrušení trestu smrti v řadě zemí nepolevuje a této otázce je více než kdy dříve nakloněno i veřejné mínění daných zemí. Na druhou stranu v řadě zemí – zejména se jedná o některé africké země a arabská území na Středním a Blízkém východě- dochází k rozšiřování škály trestných činů, za které lze trest smrti uložit, a dochází k opačnému vývoji než ve zbytku světa, kde ukládání a zejména výkon této sankce klesá nebo přinejmenším stagnuje. Naproti tomu v jiných, svou kulturní orientací Evropě rovněž relativně vzdálených zemích, byť i v nich možnost užívání trestu smrti stále existuje, se jej v praxi využívá výrazně méně až ojediněle (srov. např. Indonésii, Indii nebo Japonsko). Politický režim je zde ovšem obecně výrazně demokratičtější než ve zemích dříve zmiňovaných. Z dlouhodobé historické perspektivy se pak ukazuje, že tam, kde se trest smrti přestal v aplikační praxi užívat (ukládat a vykonávat), přestože v trestních kodexech zůstal zachován, je návrat k němu fakticky vyloučen. Optimisticky pak vyznívají výsledky veřejného mínění v USA, kde je stále více obyvatel pro zrušení trestu smrti. Naopak velice problémovou

---

<sup>20</sup> Zdroj: *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti - květen 2012*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf)

<sup>21</sup> Válková, H. *Trest smrti v celosvětové perspektivě: současná situace a pravděpodobný vývoj v příštích letech*. Trestněprávní revue, 9/2012, s. 218

se jeví Čína, kde přes zužování možností ukládat trest smrti pod tlakem mezinárodního společenství je veřejné mínění nadále silně pro jeho zachování.

Ukládání a výkon trestu smrti v jednotlivých státech je sledován Amnesty International, velmi významnou celosvětovou organizací usilující o zrušení trestu smrti. Údaje, které jsou v jejích každoročně vydávaných zprávách zahrnuty, jsou pouze orientační a tvoří minimum, které je zdokumentované, ačkoliv skutečná čísla mohou být v řadě zemí výrazně vyšší. Následující údaje jsou z roku 2011.<sup>22</sup>

Ve více než dvou třetinách zemí světa je nyní trest smrti zrušen v právních předpisech nebo v praxi. K 31. prosinci 2011 byly počty následující:

- I. Země, ve kterých je zrušen trest smrti za všechny trestné činy: 96
  - II. Země, ve kterých je trest smrti zrušen pouze pro běžné trestné činy: 9
  - III. Země, ve kterých je trest smrti zrušen v praxi: 35
  - IV. Země zachovávající trest smrti: 58
- Výčet jednotlivých států viz Příloha č. 2 písm. A) Jednotlivé země a trest smrti.

Podle dostupných údajů bylo v roce 2011 nejméně 1923 lidí odsouzeno k trestu smrti, a to v 63 zemích. Tento počet představuje pokles oproti roku 2010 s nejméně 2024 rozsudky smrti po celém světě. Seznam států viz Příloha č. 2 písm. B) Zdokumentované uložené rozsudky trestu smrti v roce 2011.

Podle údajů organizace vykonalo popravy v roce 2011 nejméně 20 států. Oproti předchozímu roku jde o snížení z 23 států, přičemž před deseti lety bylo známo 31 zemí. Přestože počet států klesl, počet poprav narostl. V roce 2011 bylo popraveno nejméně 676 lidí, což představuje nárůst oproti roku 2010 s nejméně 527 popravami. Tento nárůst je do značné míry ovlivněn nárůstem poprav v Íránu, Iráku a Saúdské Arábii. Nicméně údaj z roku 2011 nezahrnuje tisíce lidí, kteří jak organizace věří, byli popraveni v Číně.<sup>23</sup> Je také třeba zdůraznit, že některé státy záměrně skrývají údaje o počtu uložených trestů smrti a vykonaných popravách. Například v Bělorusku, Číně,

---

<sup>22</sup> *Death sentences and executions 2011*. Zpráva Amnesty International. Amnesty International Publications, 2012. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT50/001/2012/en/241a8301-05b4-41c0-bfd9-2fe72899cda4/act500012012en.pdf>

<sup>23</sup> V Číně lze uložit trest smrti za 55 trestných činů. Mezi těmito trestnými činy jsou i nenásilné trestné činy jako korupce nebo obchod s drogami. Vzhledem k tomuto faktu by mohly být údaje o vykonaných popravách enormní.

Mongolsku a Vietnamu jsou tyto údaje „státním tajemstvím“. Ve zprávě je navíc zaznamenáván pouze soudní výkon trestu smrti. Seznam států s počtem vykonaných poprav viz Příloha č. 2. Písm. C) Zaznamenané vykonané popravy v roce 2011.

### ***2. 3. 3. Trest smrti - pro a proti***

V případě otázky přípustnosti trestu smrti se vytvořily dva základní myšlenkové tábory, a to abolicionisté (odpůrci trestu smrti) a retencionisté (zastánci trestu smrti). Obě tyto skupiny přinášejí řadu argumentů různého charakteru podporujících jejich postoj. Jedná se o argumenty morální, filosofické, kriminologické, právní, ale i ekonomické.

#### ***Abolicionisté***

Nejzákladnějším argumentem abolicionistů je porušení základního lidského práva - práva na život. S tím souvisí i další jejich názor, že pokud právní řád státu nemá úctu k lidskému životu, jak mohou mít takovou úctu jeho občané. Nejpodstatnějším a nejzávažnějším argumentem pro zrušení trestu smrti je však usmrcení nevinné osoby. Žádný trestní systém není bezchybný a je zde tudíž nebezpečí justičního omylu. Ačkoliv je třeba uvést, že nové moderní důkazní prostředky (například analýza DNA) tento omyl minimalizují. Příkladem existence justičních omylů jsou USA, kde bylo od roku 1973 do roku 2012 propuštěno z cel smrti 140 osob díky novým důkazům.<sup>24</sup> Odpůrci trestu smrti dále zdůrazňují jeho rozpor se základními mravními principy společnosti a zásadou humanismu, která především požaduje zákaz takových druhů trestů, které jsou považovány za kruté a trest smrti absolutně ničící pachatelovu osobnost jím bezesporu je. V oblasti generálně preventivního účinku trestu zpochybňují jeho odstrašující účinek, jelikož na základě různých výzkumů byla popřena kauzální souvislosti mezi zrušením trestu smrti a vyšší nejzávažnější kriminalitou. Tento závěr mohou podpořit i údaje FBI z roku 2008 uvádějící, že ve 14 státech nevykonávajících trest smrti byl počet vražd pod nebo na celostátní úrovni.<sup>25</sup> O tomto účinku trestu smrti se však vedou polemiky a i rozličné výzkumy ve světě prováděné nejsou jednoznačné. Proto je daný argument uveden jak u abolicionistů, tak i retencionistů. Podle dalších

---

<sup>24</sup> Zdroj: *Death Penalty Facts*. Fakta o trestu smrti, stav ke květnu 2012. Dostupné z: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/DeathPenaltyFactsMay2012.pdf>

<sup>25</sup> Tamtéž

názorů odpůrců trestu smrti je při jeho ukládání nebezpečí diskriminace, například na základě příslušnosti jak obviněného tak poškozeného k určité rase,<sup>26</sup> etniku nebo náboženské minoritě, ale i na základě bohatství (materiálně zabezpečení obvinění si mohou dovolit „lepší obhajobu“). V neposlední řadě existují i obavy před zneužitím trestu smrti k „justiční vraždě“ nebo vypořádávání se s politickými odpůrci.

### ***Retencionisté***

Mezi stoupenci trestu smrti je především zdůrazňován jeho silný odstrašující účinek na potenciální pachatele (generálně preventivní účel) s poukazem na různé výzkumy. Například v roce 2003 a 2004 byly ve Spojených státech amerických publikovány výzkumy o odstrašujícím účinku trestu smrti, které využily k analýze od roku 1972 až do roku 1976 zavedené moratorium na trest smrti Nejvyšším soudem. Tato situace totiž umožnila následné porovnání počtu vražd před moratoriem, v jeho průběhu a po znovuzavedení trestu smrti. Získané údaje ukázaly, že jejich počet se po zavedení moratoria zvýšil a po znovuzavedení absolutního trestu snížil. Podle různých výzkumů pak jedna poprava zachrání 3 až 18 lidských životů. Jejich silným argumentem je také vysoká podpora veřejného mínění. Příkladem je maximální podpora trestu smrti veřejností v Číně, kdy s „*ohledem na jeho více než třítisíciletou historii, se tak neochota dříve nebo později jej zrušit může jevit jako vcelku racionálně opodstatněná.*“<sup>27</sup> V případě ochrany společnosti je fyzickým zlikvidováním pachatele zdůrazněna naprostá eliminace zvláště nebezpečných pachatelů. Trest smrti dokáže nejúčinněji zabránit pachateli v páchání další trestné činnosti (individuálně preventivní účel). Je ale potřeba také jako prostředek ochrany před nebezpečnými pachateli ve vězení, jelikož v případě zrušení trestu smrti by byl pachatel beztrestný za trestné činy spáchané ve výkonu trestu. Zastánci dále pouze tento trest považují při mimořádně závažných zločinech za spravedlivou odplatu. V případě argumentů ekonomických poukazují na ekonomické náklady doživotního uvěznění a ekonomičnost trestu smrti. Touto otázkou se zabývalo několik výzkumů zejména ve Spojených státech amerických,

---

<sup>26</sup> Tento argument často zaznívá v kritice trestu smrti ve Spojených státech. Převažující většina odsouzených k trestu smrti (77 %) byla popravena za vraždu bělocha, ačkoliv afro-američané tvořili polovinu obětí vražd. Zdroj: *Death Penalty Facts*. Fakta o trestu smrti, stav ke květnu 2012. Dostupné z: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/DeathPenaltyFactsMay2012.pdf>

<sup>27</sup> Válková, H. *Trest smrti v celosvětové perspektivě: současná situace a pravděpodobný vývoj v příštích letech*. Trestněprávní revue, 9/2012, s. 218



jejichž výsledky však ukázaly, že jeden trest smrti stojí více než doživotní vězení.<sup>28</sup> A tak i přes obvyklé uvedení tohoto argumentu u zastánců trestu, by měl být spíše uveden u skupiny první. Dalším důvodem pro jeho zachování z oblasti ekonomie je, že náklady na reintegraci a reedukaci pachatelů nejtěžších činů odebírají prostředky, které by měly být věnovány spíše na prevenci kriminality. Retencionisté nepovažují absolutní trest za krutý trest, ale za spravedlivou sankci nutnou k ochraně společnosti a naopak trest odnětí svobody na doživotí je jimi někdy považován za trest ještě krutější.

## **2. 4. Trest odnětí svobody na doživotí versus trest smrti a základní lidská práva**

V případě zrušení trestu smrti stát nachází alternativu této sankce v doživotním trestu. S tím souvisí základní otázka, zda je doživotí jeho účinnou alternativou a dále zda je to trest vůbec přípustný a neodporující základním lidským právům.

Argumentem zastánců trestu smrti pro jeho zachování je naprostá eliminace zvláště nebezpečných pachatelů, a v důsledku toho co nejúčinněji zabránit pachateli v páchání další trestné činnosti. Identický účel však může plnit i trest odnětí svobody na doživotí, který stejně účinně izoluje pachatele od společnosti a tím, že je vykonáván v nepřísnejším typu věznic, je možnost útěku omezena na naprosté minimum. Pokud je tedy doživotní trest schopen zajistit stejně účinně ochranu společnosti před nejnebezpečnějšími pachateli, je třeba mu dát přednost a to i vzhledem k jedné ze zásad trestního práva, zásadě ekonomie trestní represe, chápanou tak, že k ochraně společnosti před trestným jednáním je třeba používat represe pouze v nezbytně nutné míře.

Pro stanovení doživotí jako nepřisnejší trestní sankce hovoří nejen jeho stejná ochranná funkce, ale jsou zde i další argumenty. Nejzákladnějším z nich je konstatování, že je humánnější než trest smrti a respektuje právo na život. Dále je zde možnost nápravy justičního omylu. V neposlední řadě dává možnost pachateli se napravit a po určité době získat opět svobodu.

---

<sup>28</sup> Srovnej s údaji Amnesty International USA dostupnými z: <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/death-penalty/us-death-penalty-facts/death-penalty-cost>. Pro zajímavost v roce 2011 činil v ČR průměrný denní náklad na 1 vězně 758 Kč (tj. náklady na platy, pojistné, ostatní věcné výdaje, FKSP a kapitálové výdaje). Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011, s. 21

Avšak nejen trest smrti je trestem rozporuplným a diskutabilním. I v případě doživotního trestu nacházíme argumenty pro tento trest i proti němu a i zde se formují dva názorové tábory ohledně doživotí, kdy první z nich považuje tento trest za vhodnou alternativu, zatímco druhý za trest stejně krutý a nehumánní ba dokonce i krutější.

Vzhledem k povaze doživotního trestu je stále živá diskuze, zda není v rozporu se základními lidskými právy stanovenými jednak v mezinárodních smlouvách, zejména v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, a dále také Listinou základních práv a svobod. Všechny výše uvedené dokumenty obsahují stejné ustanovení: „*Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu*“. Odpůrci doživotního trestu argumentují právě tím, že je trestem krutým a nelidským, jelikož velice negativně ovlivňuje psychiku odsouzeného. Negativní vliv na psychiku odsouzeného může vést i k duševním poruchám nebo nežádoucímu chování ovlivněnému právě charakterem tohoto trestu. Tímto vlivem a možnými následky porušuje také lidskou důstojnost. Někdy dokonce konstatují, že doživotní trest je krutější a ještě více nehumánní než trest smrti, jelikož místo smrti „okamžité“ znamená „pozvolné umírání“ směřující k stejně nevyhnutelnému smrtelnému výsledku. Nehumánnost trestu je spatřována také v tom, že odsouzený neví, jak dlouho bude trest vykonávat a i přes možnost podmíněného propuštění je jeho pozice nejistá a dále v bezvýchodnosti trestu vedoucí ke ztrátě životní perspektivy a možnému hledání východiska například v sebevraždě nebo útěku. V případě doživotního trestu bez možnosti propuštění by tomuto argumentu šlo přisvědčit. Možnost podmíněného propuštění však činí z doživotního trestu trest, který je absolutně v souladu s lidskými právy a snižuje jeho nehumánnost spočívající v bezvýchodnosti. Při porovnání krutosti těchto dvou trestů však musí být brán v potaz výkon trestu odnětí svobody, jelikož v případě nelidských podmínek při výkonu doživotního trestu by skutečně mohl být považován za krutější trest a trest porušující důstojnost člověka.<sup>29</sup>

---

<sup>29</sup> Příkladem rozporuplnosti doživotního trestu může být dopis tří sta deseti doživotně odsouzených italských vězňů adresovaný prezidentu Italské republiky Giorgiovi Napolitanovi se žádostí o trest smrti, ve kterém píší, že doživotní trest je pro ně horší než smrt a každý den jen po troškách umírají. Dalším příkladem je poznatek z výzkumu doživotně odsouzených v České republice provedený Mgr. Janou Tůmovou v roce 2004, ve kterém se dva z dotazovaných vyjádřili, že by si jak v okamžiku vynesení rozsudku, tak i v době provádění výzkumu zvolili trest smrti namísto trestu odnětí svobody na doživotí.

## KAPITOLA 3 – VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ V ČESKOSLOVENSKÉM A ČESKÉM PRÁVU

Vývoj ukládání doživotního trestu úzce souvisí i s vývojem trestu smrti a také s určitými tresty odnětí svobody. V průběhu historie obsahovalo trestní právo různé druhy trestů a také v různé výměře. Pohled na to, jaké protiprávní jednání je považováno za natolik závažné, aby bylo potřeba doživotně izolovat pachatele, nebo jej usmrtit, procházel vývojem. Nakonec je třeba i říci, že právní řád je odrazem své doby, trestní právo nevyjímaje.

### 3. 1. Období 1918 až 1950

Dané období se vyznačuje recepcí rakouskougerských předpisů, snahou o jejich doplňování a změnu v souladu s novými republikovými poměry a roztržičností právní úpravy, spočívající ve značném množství zákonů obsahujících skutkové podstaty, které umožňovaly uložení doživotního trestu. I přes úsilí o unifikaci trestního práva byla však nová kodifikace přijata až po změně politického režimu v roce 1950.

#### 3. 1. 1. První republika

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl do právního řádu nového státu převzat rakouskougerský právní řád. Stalo se tak na základě **zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého** (tzv. recepční zákon) a jeho článku 2 stanovujícím, že „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“. Jak uvádí úvodní věta zákona, dané řešení bylo zvoleno, „*Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu.*“ V platnosti tak zůstal **Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z.**

Trestní zákon byl založen na zásadě *nulla poena sine lege*, která zakazuje uložení jiného trestu, než který zákon výlovně stanoví. „*Zákoník zločiny trestá buď smrtí, nebo žalářem, který se člení na žalář prvního či druhého stupně. Žalář druhého stupně - těžký žalář - je vykonáván se železy na nohou a v samovazbě. Dle délky se rozlišuje mezi žalářem doživotním či dočasným. Nejkratší trvá 6 měsíců, nejdelší dočasný trvá 20 let.*“<sup>30</sup> Trest žaláře byl vykonáván v zemských trestnicích (patří sem například Bory nebo Mírov). Za přečiny a přestupky bylo pak kromě jiných trestů možno uložit trest vězení. „*Trest vězení byl vykonáván ve věznicích okresních soudů. Zákon rozlišoval v § 244 vězení prvního stupně a druhého stupně, které označuje jako tuhé, tj. zpřísnuje jeho výkon stravou, prací a samovazbou. Co do délky trvalo od 24 hodin do 6 měsíců.*“<sup>31</sup> Zákon tedy nepodmíněný trest odnětí svobody dělil na trest žaláře a trest vězení. Jednou z mála novel byl zákon č. 131/1867 ř. z., který zrušil přidržování železy na nohou, které bylo ponecháno pouze jako kárný trest, a tělesné tresty.

Trest odnětí svobody na doživotí (dle terminologie zákona „přidržení v žaláři na celý život“) bylo možné uložit u 9 skutkových podstat:

- *žhářství, při kterém byla způsobena značná škoda*
- *opakované žhářství*
- *úmyslné poškození cizího majetku, pokud došlo k poškození zdraví jiného a pokud byly okolnosti zvláště přitěžující*
- *úmyslné způsobení nebezpečí na železnici, pokud došlo k poškození zdraví jiného a pokud byly okolnosti zvláště přitěžující*
- *loupež s následkem těžkého poškození zdraví*
- *násilné smilstvo s následkem smrti*
- *násilné smilstvo s osobou téhož pohlaví s následkem smrti*
- *vražda manželského dítěte matkou po porodu*
- *podvod křivou přísahou, byla-li způsobená škoda velmi důležitá*<sup>32</sup>

---

<sup>30</sup> Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003, s. 285

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 285

<sup>32</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 46

Vedle obecného trestního zákona byl převzat i **Vojenský trestní zákon č. 19/1855 ř. z.**, který obsahoval další skutkové podstaty, za které bylo možné uložit doživotní žalář nebo trest smrti, a to osobám podléhajícím pravomoci vojenských soudů. Dále jej bylo možno uložit podle **zákona č. 134/1855 ř. z. o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání tržkavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi.**

Přes snahu o unifikaci trestního práva nedošlo k jeho celkové kodifikaci. Byla však přijata řada zákonů majících vliv na charakter doživotního trestu a rozšiřující škálu skutkových podstat, za které jej bylo možno uložit. **Zákon č. 269/1919 Sb. z. a n. o padělání peněz a cenných papírů** stanovil možnost uložení trestu doživotního žaláře za zločin padělání peněz za zvlášť přitěžujících okolností. Nejvýznamnější trestněprávní normou vydanou ve dvacátých letech, rozšiřující možnost uložení tohoto trestu, byl **zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. na ochranu republiky.** Zákon obsahoval ustanovení o ochraně nového státu a jeho ústavních představitelů a zaplnil tak mezeru v právním řádu, jelikož dle něj bylo možné stíhat trestné činy, které v předchozích právních předpisech nebyly obsaženy.<sup>33</sup> Současně s přijetím zákona byl zřízen nový soud - **Státní soud** - projednávající skutky dle tohoto zákona. V roce 1919 byl přijat **zákon č. 562/1919 Sb. z. a n. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.** Tento zákon zakotvil možnost podmíněného propuštění i u doživotního trestu a to po 15 letech výkonu.<sup>34</sup> Tuto dobu změnil **zákon č. 91/1934 Sb. z. a n. o ukládání trestu smrti a doživotních trestech**, který ji prodloužil na výkon alespoň 20 let a dále pak umožňoval za určitých okolností nahradit trest smrti trestem doživotním nebo trestem těžkého žaláře od 15 do 30 let.

*„V tomto období byl trest odnětí svobody na doživotí ukládán velmi zřídka. Častěji byl používán trest odnětí svobody v průměrné délce trvání od 10 do 20 let. Pokud jde o trestný čin vraždy, byl jedinou sankcí trest smrti, přičemž v trest odnětí svobody jej bylo možno přeměnit pouze cestou milosti. Ta byla ovšem udělována velice často.“<sup>35</sup>*

---

<sup>33</sup> Na aktuální potřebu citovaného zákona upozornil i atentát, spáchaný na ministra financí Aloise Rašína v roce 1923.

<sup>34</sup> Podmíněné propuštění bylo v československém právu novým trestněprávním institutem. Před přijetím zákona bylo možné pouze navrhnout odsouzeného na milost po odpykání větší části uloženého trestu.

<sup>35</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest.* Praha: Leges, 2009, s. 47

### 3. 1. 2. *Protektorát Čechy a Morava*

V Protektorátu Čechy a Morava byly trestněprávní předpisy doplňovány. Vznikaly nové skutkové podstaty a byly užívány sankce nepřiměřené povaze deliktu. Trestní právo sloužilo jako zstrašující nástroj, proto nejčastějším trestem byl trest smrti. „*Německé a protektorátní trestní právo se svým charakterem mnohdy vrátilo do dob středověku. Prolomena byla zásada nullum crimen, nulla poena. Přestala být uznávána zásada rovnosti před zákonem. Nedostatečná úprava trestního procesu umožnila naprostou libovůli soudců.*“<sup>36</sup>

### 3. 1. 3. *Od konce války přes únor 1948*

Po skončení druhé světové války byly předpisy vydané za trvání protektorátu zrušeny a naopak byly ihned přijaty nové, jejichž podnětem byla potřeba potrestat pachatele tzv. období nesvobody za jejich zločiny. Základem byly dva **dekrety prezidenta republiky z roku 1945 - dekret č. 16 o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech a č. 17 o Národním soudu.** „*Úklady o republiku se trestaly smrtí, ostatní zločiny proti republice buď těžkým žalářem od 20 let až na doživotí, za okolností obzvláště přitěžujících rovněž smrtí. Doživotí bylo dále stanoveno jako alternativní trest u zločinu členství ve fašistické organizaci, udavačství, u zločinu proti osobám nebo majetku spáchaných ve službách nebo v zájmu Německa.*“<sup>37</sup>

Doživotní sankci obsahoval také nový **zákon č. 165/1946 Sb. o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou a zákon č. 15/1947 o stíhání černého obchodu a podobných pletich.**

Po únorovém převratu v roce 1948 byl k ochraně nového režimu přijat **zákon č. 40/1948 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky.** Doživotní trest bylo možno uložit za *velezradu, vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci, válečné škůdnictví, válečná zrada a tělesné poškození ústavních činitelů.*<sup>38</sup>

---

<sup>36</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 45

<sup>37</sup> Tamtéž, s. 45

<sup>38</sup> Tamtéž, s. 46

### 3. 2. Období 1950 až 1961

V roce 1950 byl po téměř sto letech přijat **zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon**, který po dlouhé době sjednotil trestní právo hmotné.<sup>39</sup> Oproti předchozímu zákonu, který rozlišoval zločiny, přečiny a přestupky je zde jedinou formou deliktu trestný čin. Charakter nového trestního zákona byl značně represivní. Hlavními tresty podle nového zákona byly trest smrti, trest odnětí svobody a nápravné opatření (§ 18). Trest smrti se vykonával oběšením. Místo trestu smrti mohl soud uložit trest odnětí svobody na doživotí nebo na 15 až 25 let, kdyby byl trest smrti vzhledem k osobě pachatele nebo k závažnosti polehčujících okolností nepřiměřeně přísný (§ 29). Trest odnětí svobody se dělil na trest dočasného odnětí svobody (horní hranice trestu odnětí svobody činila 25 let) a doživotní trest. Doživotně odsouzený mohl být po odpykání patnácti let podmíněně propuštěn (§ 33), přičemž zkušební doba mohla být až 10 let (§ 34). Opětovně podmíněně propuštění bylo možné po odpykání dalších patnácti let (§ 34 odst. 3).

Trest odnětí svobody na doživotí byl ve zvláštní části zákona stanoven u těchto skutkových podstat: *velezrada; sabotáž za přitěžujících okolností; vyzvědačství; vyzvědačství proti spojenci; válečné škůdnictví; válečná zrada za přitěžujících okolností; ublížení ústavnímu činiteli na zdraví; padělání a pozměňování platidel ve značném rozsahu, výdělečně, a za jiných přitěžujících okolností.; obecné ohrožení spáchané opětovně v krátké době, ve spolčení nebo byla-li jím způsobena smrt; vražda, pokud se jí pachatel dopustil při loupeži nebo způsobem zvláště surovým, na několika osobách, opětovně nebo zde byla jiná zvláště přitěžující okolnost; znásilnění s následkem smrti; pohlavní zneužití s následkem smrti; porušení povinnosti strážní služby za bojové situace se zvláště těžkým následkem.*

Po roce 1956 proběhla v souvislosti se změnou politické situace i částečná změna trestního práva. Mezi novely trestního zákona patřil i **zákon č. 63/1956 Sb.**, kterým byl od 1. 1. 1957 **zrušen trest odnětí svobody na doživotí** a nahrazen trestem

---

<sup>39</sup> V roce 1950 vyvrcholily práce tzv. právnické dvouletky vydáním čtyř nových trestněprávních předpisů - trestního zákona (z. č. 86/1950 Sb.), trestního řádu (z. č. 87/1950 Sb.), trestního zákona správního (z.č. 88/1950 Sb.) a trestního řádu správního (z.č. 89/1950Sb.).

odnětí svobody na 25 let. Represivní charakter trestního práva byl ale stále značný. Například trest smrti byl zachován u 25 skutkových podstat.

### 3. 3. Období 1961 až 1990

Po přijetí nové ústavy v roce 1960 byl zanedlouho přijat i **nový trestní zákon č. 140/1961 Sb.** (dále jen tr. zák) a trestní řád č. 141/1961 (dále jen TŘ). I nadále však trestní právo neobsahovalo trest odnětí svobody na doživotí v systému sankcí. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl ukládán nejvýše na dobu 15 let (§ 39 odst. 1 tr. zák.). Nejpřísnější sankcí a jediným výjimečným trestem nové úpravy byl trest smrti upravený v § 29 tr. zák. Podle znění jeho prvního odstavce jej bylo možno uložit jen za *„trestný čin, u něhož to tento zákon ve zvláštní části dovoluje, a to pouze za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký a že a) uložení trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo za b) není naděje, že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit.“* V trestním řádu byla stanovena povinnost Nejvyššího soudu ČSSR přezkoumávat pravomocný rozsudek, jímž byl uložen trest smrti: *„Nejvyšší soud přezkoumá zákonnost rozsudku a řízení mu předcházejícího, a shledá-li, že došlo k takovému porušení zákona, jež mohlo mít vliv na uložení trestu smrti, postupuje, jako by byla podána stížnost pro porušení zákona“* (§ 316 odst. 2 TŘ). *„Trest smrti smí být vykonán teprve tehdy, zůstal-li rozsudek po přezkoumání Nejvyšším soudem nedotčen a soudu bylo sděleno, že nebyla podána žádost o milost, popřípadě že žádost o milost byla zamítnuta“*(§ 317 TŘ).

Ustanovení § 29 bylo doplněno **zákonem č. 45/1973 Sb.**, kdy konec odstavce 1 byl změněn na *„není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody do patnácti let.“* a byla zavedena alternativa k trestu smrti novým vložním odstavce 3, který zněl: *„Místo trestu smrti může soud uložit trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jestliže považuje takový trest ke splnění účelu trestu za dostatečný.“*



### 3. 4. Období 1990 až 2009

Události na konci roku 1989 měly svůj odraz i v právu, včetně práva trestního. Listopadová revoluce způsobila konec totalitního státu a počátek změn k naplnění principu demokratického právního státu založeného na úctě k lidským právům a základním svobodám. Nejvýznamnější změnou byl **zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon**. Tato novela přinesla zásadní změnu výjimečného trestu.

Zprvé byl zrušen trest smrti. Uložené tresty smrti před účinností tohoto zákona byly změněny na trest odnětí svobody na doživotí. **Zákonem č. 178/ 1990 Sb.** pak byly zrušeny ustanovení trestního řádu o výkonu trestu smrti (§ 316 až 319).<sup>40</sup>

Zadruhé zákon nově rozlišoval 2 formy výjimečného trestu upravené v § 29 tr.zák, a to trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let a trest odnětí svobody na doživotí. Po téměř 34 letech se tak do našeho právního řádu vrací tento typ trestu. Společnou podmínkou pro uložení výjimečného trestu bylo spáchání trestného činu, u něhož to zákon ve zvláštní části dovoloval. Další předpoklady byly diferencované podle formy výjimečného trestu.

Trest odnětí svobody na doživotí byl upraven v § 29 odst. 3 trestního zákona, který zněl: „*Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal trestný čin vraždy podle § 219 odst.2, nebo který při trestném činu vlastizrady (§ 91), teroru podle § 93 nebo § 93a odst. 3, obecného ohrožení podle § 179 odst.3 nebo genocidia (§ 259) zavinil smrt jiného úmyslně, a to za podmínek, že*

*a) stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je mimořádně vysoký vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku,*

*b) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a*

---

<sup>40</sup> V letech 1918 - 1989 bylo popraveno celkem 1207 lidí, nejvíce po skončení druhé světové války. Za klasické kriminální delikty byla odsouzena jen šestina z celkového počtu, přičemž byl ukládán především za mnohonásobné vraždy, vraždy dětí, důchodců a příslušníku tehdejší Veřejné bezpečnosti. Zdroj: Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004, s. 70

c) *není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let.*“.

Podmíněné propuštění z doživotního trestu bylo možné až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu.

Zákon a ustanovení týkající se doživotního trestu byly několikrát novelizovány:

- **Zákon č. 290/1993 Sb.** doplnil § 29 odst. 1: *„Uloží-li soud takový trest, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.“*
- **Zákonem č. 152/1995 Sb.** byl do trestního zákona vložen § 39a o přeražení odsouzeného během výkonu trestu, který ve svém odst. 4 písm. a) stanovil: *„Z věznice se zvýšenou ostrahou nelze přeradit odsouzeného, kterému byl uložen výjimečný trest a který dosud nevykonal alespoň 10 let tohoto trestu.“*
- **Zákonem č. 265/ 2001 Sb.** došlo k zmírnění podmínek pro uložení doživotního trestu, jelikož podmínky stanovené v § 29 odst. 3 písm. b) a c) byly spojeny pod jedno písmeno b) a nadále stačilo naplnění alespoň jedné z nich a tedy nikoliv obou společně. Tento zákon novelizoval také trestní řád a ve vztahu k doživotnímu trestu došlo k zásadní změně tím, že byl zaveden nový mimořádný opravný prostředek dovolání a uložení doživotního trestu stanoveno jako zvláštní dovolací důvod (§ 265b odst. 2 TŘ). Toto ustanovení bylo jakousi obdobou přezkumu uložených trestů smrti Nejvyšším soudem.
- **Zákon č. 537/2004 Sb.** přidal k výčtu trestných činů, za které je možné udělit doživotí, *trestný čin teroristického útoku.*
- **Zákon č. 320/2006 Sb.** doplnil § 29 o odstavci 4: *„Za podmínek uvedených v odstavci 3 může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí rovněž pachateli, který spáchal trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 3, trestný čin loupeže podle § 234 odst. 3, trestný čin brání rukojmí podle § 234a odst. 3, trestný čin vydírání podle § 235 odst. 4, trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 4 nebo trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 4 opakovaně a byl již pro takový trestný čin potrestán.“* Právní úprava tak opustila zásadu ukládání doživotního trestu, podle které jej lze uložit za trestné činy, při kterých byla úmyslně způsobena smrt člověka, jelikož

u trestných činů odstavce 4 může být smrt způsobena i nedbalostně. K zavedení tohoto odstavce se kriticky stavěla Kalvodová, která nezpochybňovala vysokou společenskou závažnost těchto činů, ale podle jejího názoru „je třeba si ovšem uvědomit, že zatímco za spáchání vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák, tedy úmyslného usmrcení, hrozí pachateli trest odnětí svobody od 10 až na 15 let, za typově méně či nanejvýš stejně závažné delikty, například loupež, vydírání, ublížení na zdraví s následkem smrti způsobeným z nedbalosti hrozí výjimečný trest, v případě recidivy i doživotí. Nelze si proto neklást otázku míry represe z pohledu zásady ekonomie trestní represe.“<sup>41</sup> Se zmíněným názorem se plně ztotožňuji, jelikož uložení doživotního trestu za nedbalostní způsobení smrti je značně represivním opatřením a doživotní trest by měl být ukládán pouze za úmyslné způsobení smrti. Uložení druhého typu výjimečného trestu v případě nedbalostního způsobení smrti pokládám za dostatečné řešení.

---

<sup>41</sup> Kalvodová, V. *Výjimečný trest v procesu reformy trestního práva hmotného*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 2/2007, s. 107

## KAPITOLA 4 – PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA UKLÁDÁNÍ TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ V ČR

Za jaké trestné činy je možné uložit trest odnětí svobody na doživotí? Ukládá se tato sankce již za pouhé spáchání určitého trestného jednání, které porušuje ty nejdůležitější společenské vztahy, zájmy a hodnoty chráněné trestním právem a je tak stanoveno jeho obligatorní uložení? Anebo se toto jednání musí vyznačovat určitou mimořádností a vyšší závažností než je obvyklá a z určitých důvodů se tak vymyká těm trestným činům, k nimž ve společnosti běžně dochází? Pokud mají být určité skutečnosti týkající se trestného činu nebo osoby pachatele při ukládání doživotního trestu zohledněny, tak jaké? A vzhledem k citelnosti tohoto trestu, jakým způsobem je jeho uložení přezkoumatelné?

Na tyto otázky dává odpověď právní úprava obsažená v zákoně č. 40/2009 Sb., **trestní zákoník**, který zpřesnil ukládání výjimečného trestu. Tento zákon upravuje určité podmínky ukládání doživotního trestu, neboť jeho uložení je třeba omezit jen na výjimečně závažné případy. Přezkum pravomocného rozhodnutí upravuje zákon č. 141/1961 Sb., **o trestním řízení soudním (trestní řád)**.

Významnou úlohu při ukládání trestu odnětí svobody na doživotí plní **judikatura** soudů vykládající pojmy důležité pro naplnění podmínek stanovených zákonem. Soudní rozhodnutí nejsou v České republice pramenem práva a nemají právní závaznost, ale při aplikaci práva jsou soudy používány a respektovány. „*Význam judikatury v trestním právu je dokonce výraznější než v jiných právních oborech. Důvodem je skutečnost, že trestní právo používá nejintenzivnějších represivních nástrojů, a proto musí existovat veřejný zájem na tom, aby tyto nástroje byly pokud možno za obdobných okolností používány obdobně.*“<sup>42</sup> Trestní zákoník používá abstraktních pojmů a je nutno jejich výklad sjednotit na celostátní úrovni. Sjednocující funkci plní judikatura vyšších soudů, zejména Nejvyššího soudu ČR. Ačkoliv se dále zmíněná judikatura vztahuje k výkladu pojmů, které obsahovaly podmínky pro uložení trestu smrti podle trestního zákona z roku 1961, má stále interpretační význam

---

<sup>42</sup> Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 43

vzhledem k téměř podobně stanoveným podmínkám uložení doživotního trestu v novém trestním zákoně.

#### **4. 1. Obecné podmínky ukládání výjimečného trestu**

V § 54 TZ upravujícím výjimečný trest jsou taxativně stanoveny podmínky, které musí být splněny, aby mohl být uložen. Některé z těchto podmínek jsou stanoveny společně pro oba typy výjimečného trestu. Jedná se o dvě základní podmínky, které musí být splněny kumulativně a jsou vymezeny v § 54 odstavci 1 TZ: „*Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje.*“

První společnou podmínkou uložení této výjimečné trestní sankce je tedy spáchání určité kategorie trestných činů, a to **zvlášť závažného zločinu** (viz výklad Kapitoly 2).

Druhou podmínkou je, že uložení výjimečného trestu je možné jen u takového zvlášť závažného zločinu, **u něhož to trestní zákon dovoluje**. Trestní zákoník tedy musí ve své zvláštní části výslovně uvádět tento zvláštní typ trestu odnětí svobody jako možnou trestní sankci u příslušného ustanovení, podle něhož se právně kvalifikuje spáchaný zvlášť závažný zločin. Pokud zde výjimečný trest uveden není, nelze jej uložit, a to ani za situace spáchání zvlášť závažného zločinu mimořádné závažnosti. V žádné skutkové podstatě však výjimečný trest není uveden jako trest samostatný nebo výlučný, ale vždy jako alternativa k trestu odnětí svobody kratšího trvání. Činy, za které lze uložit doživotní trest jsou výjimkou, jelikož jsou taxativně stanoveny v obecné části zákoníku (§ 54 odst. 3 TZ).

#### **4. 2. Podmínky ukládání trestu odnětí svobody na doživotí**

Podmínky zvláště stanovené pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí jsou uvedeny v ustanovení § 54 odst. 3 TZ. Jelikož trest odnětí svobody na doživotí je přísnější alternativou výjimečného trestu, odpovídají tomu i podmínky zde uvedené,

kteře jsou přísnějši než podmínky pro uložení trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let, a výrazně tak omezují uložení tohoto nejzazšího sankčního prostředku.

Platná právní úprava předpokládá kumulativní splnění stanovených podmínek. Trest odnětí svobody na doživotí je možné uložit:

- a) pouze za úzký okruh zvlášť závažných zločinů,
- b) pokud je dána mimořádná závažnost takového zvlášť závažného zločinu, a
- c) jestliže uložení takového trestu buď vyžaduje ochrana společnosti, nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let.

#### **4. 2. 1. Okruh trestných činů**

Doživotní trest lze ukládat pouze za **omezený okruh** těch nejzávažnějších zvlášť závažných zločinů. Daný okruh tvoří taxativní výčet jedenácti deliktů, které představují kvalifikované úmyslné usmrcení člověka a jsou vypočteny v § 54 odst. 3 TZ: *“Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal:*

- *zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3,*
  - *nebo který při spáchání zvlášť závažného zločinu*
    - *obecného ohrožení podle § 272 odst. 3*
    - *vlastizrady dle § 309*
    - *teroristického útoku podle § 311 odst. 3*
    - *teroru dle § 312*
    - *genocidia dle § 400*
    - *útoku proti lidskosti dle § 401*
    - *použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3*
    - *válečné krutosti podle § 412 odst. 3*
    - *perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3*
    - *zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3*
- zavinil úmyslně smrt jiného člověka.“*

Oproti předchozímu trestnímu zákonu byl rozšířen okruh trestných činů, za které lze trest odnětí svobody na doživotí uložit, a to z šesti deliktů na zmíněných jedenáct. Od 1. 1. 2010 byl tak okruh rozšířen o trestný čin útoku proti lidskosti, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, válečné krutosti, perzekuce obyvatelstva a zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků. Nový trestní zákoník však nepřevzal úpravu z § 29 odst. 4 trestního zákona, která umožňovala uložit trest odnětí svobody na doživotí i v případě recidivujícího pachatele některých jiných nejzávažnějších trestných činů. Úprava nebyla převzata, neboť *“k splnění stejného účelu postačí celkové zvýšení trestních sazeb ve spojení s mimořádným zvýšením trestu odnětí svobody.”*<sup>43</sup>

Ze způsobu zákonného vyjádření v ustanovení § 54 odst. 3 TZ plyne, že **smrt jiného** člověka musí být zaviněna úmyslně, kdy postačí i úmysl nepřímý, a že musí dojít k dokonání některého z vyjmenovaných trestných činů s takovým následkem. *„Vyžaduje-li se, aby pachatel „zavinil úmyslně smrt jiného“, pak nebude tato podmínka pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí splněna, jestliže nedošlo ke smrtelnému následku a zůstal-li některý z vyjmenovaných trestných činů jen ve stadiu pokusu nebo dokonce přípravy. Není však vyloučeno uložení trestu odnětí svobody na doživotí za trestnou činnost, která byla dokonána jen zčásti, jestliže dokonáný zvlášť závažný zločin splňuje podmínky uvedené v § 54 odst. 3.”*<sup>44</sup>

#### **4. 2. 2. Mimořádná závažnost zvlášť závažného zločinu**

Kromě spáchání některého z uvedeného okruhu trestných činů stanovuje trestní zákoník v § 54 odst. 3 písm. a) TZ další omezující podmínku, spočívající v charakteristice spáchaného zvlášť závažného zločinu. Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze za podmínky, že *„takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku.”*

<sup>43</sup> Důvodová zpráva k § 54 návrhu trestního zákoníku. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

<sup>44</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 739

Mimořádná závažnost je dána jednou ze tří skutečností uvedených alternativně. Výčet těchto skutečností je taxativní, žádný jiný aspekt trestného činu nemůže být brán jako určující pro jeho mimořádnou závažnost. **Určujícími kritérii** mimořádné závažnosti jsou:

a) *zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu*

b) *zvlášť zavrženíhodná pohnutka*

c) *zvlášť těžký a těžko napravitelný následek.*

K okolnostem, které mají charakter některého z těchto kritérií, lze při určování závažnosti přihlížet, jen pokud skutečně nastaly, nestačí tedy, že jejich naplnění pouze hrozilo. Z uvedeného vyplývá, že *„zatímco zvlášť zavrženíhodnou pohnutku bude možno dovodit i u zločinu, který skončil ve stadiu přípravy, je-li trestná, nebo jakéhokoli pokusu, o zvlášť zavrženíhodný způsob provedení zločinu půjde jen u pokusu, u něhož pachatel alespoň začal takovým způsobem jednat vůči chráněnému zájmu. Naplnění kritéria zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku předpokládá vznik poruchy, a připadá proto prakticky v úvahu jen u dokonaného zvlášť závažného zločinu.“*<sup>45</sup>

Alespoň jedno z kritérií musí být vždy splněno. *„V případě, že jsou současně splněna všechna tato kritéria, ačkoliv vzhledem k jejich alternativnosti nemusejí být dána současně, tak daná skutečnost zvyšuje mimořádnou závažnost činu pro společnost.“*<sup>46</sup>

Těžiště problémů spočívá ve výkladu uvedených kritérií a ve zjišťování a hodnocení okolností, jimiž mají být naplněny. Zde plní nezastupitelnou úlohu judikatura.

### ***Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu***

Určitý způsob provedení činu charakterizuje objektivní stránku trestného činu. Provedení činu zvlášť zavrženíhodným způsobem může záležet v povaze samotného jednání, které se například vyznačuje *„vyšší mírou surovosti, zákeřnosti, zvláštní lsti nebo brutalitou či zvrhlostí při provedení trestného činu, než jaká obvykle bývá spojena*

<sup>45</sup> Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 16/1986 Sb. rozh. tr.

<sup>46</sup> Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 25/1973 Sb. rozh. tr.



*s tímto trestným činem.*<sup>47</sup> Při hodnocení způsobu provedení trestného činu se však nelze omezit pouze na povahu vlastního útoku, jeho intenzitu nebo použité prostředky. Je třeba hodnotit celkovou povahu jednání a okolnosti, za nichž byl trestný čin spáchán. Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu tak může dále spočívat v povaze situace, doby, místa, apod., například spáchání činu „*za živelné pohromy nebo za jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek a majetek, nebo je zločin součástí rozsáhlejších teroristických akcí. Lze přihlížet i k tomu, že usmrcená oběť byla vystavena zvláštním fyzickým nebo duševním útrapám, zejména šlo-li o osobu nějakým způsobem handicapovanou (bezbrannou ženu, dítě, starého či nemocného člověka).*“<sup>48</sup>

### ***Zvlášť zavrženíhodná pohnutka***

Pohnutkou trestného činu se rozumí vnitřní psychický podnět, který vedl pachatele k rozhodnutí spáchat trestný čin. Jde o motiv pachatelova trestného jednání. Její význam obecně spočívá v tom, že podle § 39 odst. 2 TZ je jedním z hledisek určujících povahu a závažnost spáchaného trestního činu.

Za zavrženíhodnou lze považovat takovou pohnutku, která je „*v příkrém rozporu s morálkou občanské společnosti a svědčí zpravidla o morálním úpadku, bezcitnosti, zvrhlosti, o bezohledném sobectví, o pohrdavém postoji k základním lidským hodnotám, zejména k lidskému životu. Může sem patřit bezohledná snaha o parazitní způsob života nebo snaha vyhnout se trestní odpovědnosti za předchozí trestnou činnost i za cenu zmaření lidského života (např. svědka trestné činnosti, zneužitého dítěte, znásilněné ženy, oloupené oběti apod.).*“<sup>49</sup> Dalším příkladem může být například malichernost důvodu zmařit něčí život nebo usmrcení za účelem zábavy či dosažení vlastního vzrušení a intenzivního prožitku ze vzniklé riskantní situace.

Určité pohnutky nelze spatřovat za zavrženíhodné. Jak uvádí rozhodnutí č. 41/1976 sb. rozh. tr.: „*Takový charakter nelze přičítat pohnutkám, které mají podklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost) nebo ve stavu okamžitého afektu, v dlouhodobé stresové situaci, v napětí v meziosobních vztazích a pod.*“ Výjimku tedy tvoří případy, kdy pachatel jedná iracionálně, panicky, zkratově. Jako zavrženíhodné

<sup>47</sup> Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 41/1976 Sb. rozh. tr.

<sup>48</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 740

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 740

nelze hodnotit také pohnutky dané biologicky, pramenící z pachatelova pudového založení, jakkoliv deviantního (příkladem jsou pohnutky pramenící ze sexuální deviace - pedofilie, sadismus, atd.). Naopak takový charakter mohou mít pohnutky vyplývající ze sexuální nevázanosti nebo zvrhlosti jedince normálního sexuálního založení.

### ***Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek***

Dané kritérium presumuje výrazně vyšší intenzitu následku, než jaká je obvyklá při spáchání trestného činu určitého druhu. Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek spočívá v poruše nejvýznamnějších hodnot chráněných trestním zákoníkem, která je nenapravitelná nebo napravitelná jen velmi obtížně.

Ačkoliv je způsobení smrti člověka vždy nenapravitelným následkem, u trestného činu vraždy je pojmovým znakem a proto tento následek nemůže být sám o sobě považován za zvlášť těžký a těžko napravitelný. Tento předpoklad je splněn, jestliže následek v konkrétním případě podstatně převyšuje intenzitu, v jaké je u trestného činu vraždy obvyklý. Takovým následkem může být v případě vraždy usmrcení většího počtu osob, než jaký postačuje podle § 140 odst. 3 písm. a) TZ. Je třeba zdůraznit, že „*Usmrcení dvou osob dvěma trestnými činy vraždy není zvlášť těžkým a těžko napravitelným následkem.*“<sup>50</sup> Může jím však být i „*usmrcení sice jediného člověka, avšak jehož ztráta je pro společnost zvlášť citelná.*“<sup>51</sup> U ostatních trestných činů by takovým následkem bylo usmrcení dvou a více osob. „*Není vyloučeno považovat za zvlášť těžký a těžko napravitelný následek vedle úmyslného usmrcení alespoň jedné osoby, které je obligatorním následkem, i majetkovou škodu mimořádně velkého rozsahu, vážnou a těžko odstranitelnou poruchu v hospodářství, ve fungování státního aparátu, důležitých provozů (např. jaderných elektráren, letového provozu, zdravotnické služby), popřípadě i s negativním dopadem v mezinárodním měřítku apod.*“<sup>52</sup>

---

<sup>50</sup> Prouza, D. *Trestní zákoník* - edice zákonů s judikaturou. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 176

<sup>51</sup> Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 41/1976 Sb. rozh. tr.

<sup>52</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník* – edice velké komentáře. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 741

#### **4. 2. 3. Účinná ochrana společnosti a nemožnost nápravy pachatele**

Poslední podmínka, která je pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí zkoumána, spočívá ve dvou předpokladech alternativně stanovených. Oba předpoklady mohou být v konkrétní věci naplněny, k uložení doživotí však postačí splnění alespoň jednoho z nich. Podle ustanovení § 54 odst. 3 písm. b) TZ může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí pouze za podmínky, že „uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.“

##### **Účinná ochrana společnosti**

V tomto předpokladu je zdůrazněn především požadavek generální prevence.<sup>53</sup> Doživotní trest má subsidiární povahu vzhledem k jiným trestům nebo ochranným opatřením (zejména zabezpečovací detenci). Trest odnětí svobody má být ukládán až když jiné prostředky trestního práva nejsou způsobilé zajistit účinnou ochranu společnosti před nejzávažnější kriminalitou. „Může tomu tak být za předpokladu, jestliže bude hrozit mimořádné ohrožení např. v důsledku trestných činů uvedených v návěť § 54 odst. 3, které se budou častěji vyskytovat, budou zaměřeny proti některým kategoriím osob, jež jsou jimi ohroženy (např. dětí, úředních osob), dojde k hlubokému znepokojení široké veřejnosti apod.“<sup>54</sup>

***Není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.***

Závěr o nemožnosti nápravy pachatele trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let vyjadřuje subsidiární vztah trestu odnětí svobody na doživotí vůči této mírnější alternativě výjimečného trestu. Uložit doživotní trest tak může soud až po učinění závěru, že z hlediska osoby pachatele nepostačuje k dosažení jeho nápravy trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let.

---

<sup>53</sup> Generální prevence spočívá ve výchovném působení na ostatní členy společnosti. Zabráni-li se trestem pachateli trestného činu v dalším páčání trestné činnosti, dává se tím nepochybně najevo ostatním členům společnosti, jaké chování je nežádoucí. Včas uložený trest je schopen působit na ostatní občany tak, aby je varoval před páčáním trestných činů, přesvědčil o neodvratnosti trestu a o jeho negativních důsledcích pro pachatele, posiloval pocit právní jistoty a představy o autoritě právních norem. Předpokladem dosažení generálně preventivního účinku je i vhodná publicita trestního řízení a jeho výsledků. – viz Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

<sup>54</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 741

V uplatnění této podmínky je oproti účinné ochraně společnosti naopak zdůrazněna prevence individuální. Pokud mírnější trest nemůže zajistit jeho převýchovu a nápravu, je třeba pachatele izolovat od společnosti, aby byla před jeho trestnou činností chráněna. Do popředí se tak dostává zábranná funkce trestu odnětí svobody na doživotí.

Při ukládání doživotního trestu musí mít soud rozumnou jistotu, že „není naděje“ napravit pachatele mírnějším trestem, nestačí nedostatek jistoty o jeho nápravě. Tato prognóza vychází ze současných poznatků o možnosti nápravy pachatele trestem odnětí svobody nad 20 až do 30 let. *„Rozhodnutí o tom, že pachatele nelze napravit kratším než doživotním trestem odnětí svobody, musí soud založit na všestranném a pečlivém zhodnocení osobnosti pachatele, jeho předchozího života, příčin a podmínek jeho trestné činnosti, pohnutek dřívější a nyní posuzované trestné činnosti.“*<sup>55</sup> Vyžaduje se podrobná analýza osobnosti pachatele, ke které si soud zpravidla vyžádá psychologickou, psychiatrickou, případně i sexuologickou expertízu.

Prognóza soudu o nemožnosti nápravy ovšem neznamená absolutní vyloučení nápravy pachatele a zbavení jej svobody do konce jeho života. Ustanovení § 88 odst. 5 TZ danou prognózu zmírňuje tím, že umožňuje i tohoto pachatele podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí.

#### **4. 3. Uložení doživotního trestu jako zvláštní důvod dovolání**

I přes náležité posuzování splnění všech podmínek pro uložení doživotního trestu je zde nebezpečí vzniku nesprávných rozhodnutí. Z tohoto důvodu existuje opravné řízení, chránící občany před takovými rozhodnutími a jehož úkolem v trestním procesu je zvyšování záruk, že rozhodování orgánů činných v trestním řízení bude v souladu s požadavky zákonnosti. Avšak ani v případě přezkumu rozhodnutí na základě řádného opravného prostředku se přes pečlivou práci orgánů nemusí dosáhnout bezvadného rozhodnutí. Zákon proto připouští uplatnění mimořádných opravných prostředků, které oproti prostředkům řádným směřují proti rozhodnutím, která již nabyla právní moci a jejich využití proto musí být omezeno pouze na takové

---

<sup>55</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 742

vady rozhodnutí, které znamenají vážné ohrožení správného a spravedlivého rozhodnutí. Jedním z mimořádných opravných prostředků je právě dovolání.<sup>56</sup> Při rozhodování o tomto mimořádném opravném prostředku vystupuje do popředí širší účel opravného řízení, spočívající v zobecňování právních otázek zásadního významu a vytváření judikatury, nikoliv pouze bezprostřední účel opravného řízení spočívající v nápravě vad napadených rozhodnutí a řízení jim předcházejících.

Dovoláním lze dosáhnout přezkoumání některých pravomocných meritorních rozhodnutí Nejvyšším soudem ČR. Tímto opravným prostředkem je však možno odstranit pouze vady právní a je přípustné pouze z taxativně stanovených důvodů obsažených v ustanovení § 265b TŘ. Důvody dovolání představují dvě skupiny. První skupinou jsou důvody vymezené v jeho odstavci 1 a jsou jimi určité kvalifikované vady napadeného rozhodnutí nebo řízení jej předcházejícího. Druhá skupina, upravena v odstavci 2 tohoto ustanovení, je tvořena jediným samostatným zvláštním důvodem, který nespočívá ve vadách napadeného rozhodnutí, nýbrž **ve skutečnosti, že byl uložen specifický druh trestu** - trest odnětí svobody na doživotí.

Účelem zvláštního důvodu dovolání je zabezpečit, aby v případě uložení této nejcitelnější trestní sankce měl obviněný možnost nechat věc přezkoumat Nejvyšším soudem, a to pouze z toho důvodu, že bylo rozhodnuto určitým způsobem. Jedná se však o možnost přezkumu, jelikož dovolání je procesním úkonem, jehož učinění se nechává na vůli osob k jeho podání oprávněných.<sup>57</sup> Pravomocně uložený trest odnětí svobody na doživotí je tedy přezkoumáván jen z podnětu podaného dovolání. Obdobný účel mělo přezkoumání rozsudků, ve kterých byl uložen trest smrti. Tehdejší Nejvyšší soud ČSSR byl však vždy povinen k přezkumu rozhodnutí, ve kterých byl uložen tento druh trestu. Jednalo se tedy o obligatorní přezkum z úřední povinnosti. Vzhledem k tomu, že podle současné právní úpravy je trest odnětí svobody na doživotí tím nejprísnejším možným trestem, který lze za spáchání trestného činu uložit, a je spojen s vysoce pravděpodobným omezením svobody pachatele až do konce jeho života, měl

---

<sup>56</sup> Dovolání je institut zavedený do českého trestního procesu až od 1. 1. 2002 novelizací trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Původní právní úprava umožňovala napadnout pravomocné rozhodnutí pouze dvěma mimořádnými opravnými prostředky, a to obnovou řízení a stížností pro porušení zákona.

<sup>57</sup> Dovolání je omezeno na dvě procesní strany- obviněného a nejvyššího státního zástupce.

by být dle mého názoru obligatorní přezkum jeho uložení Nejvyšším soudem stanoven platnou právní úpravou.

Dovolací důvod podle § 265b odst. 2 TŘ může být uplatněn zcela samostatně bez návaznosti na ostatní dovolací důvody stanovené v § 265b odst. 1 TŘ nebo vedle nich. Prostřednictvím zvláštního důvodu dovolání lze napadat kterýkoliv výrok napadeného rozsudku, a to z jakéhokoli důvodu, aby mohla být odstraněna kterákoliv vada, která by mohla mít vliv na důvodnost uložení tohoto nejpřísnějšího druhu trestu. Dovolání v případě doživotního trestu tedy není omezeno výčtem vad uvedených v odst. 1 § 265b TŘ.

Znění odstavce 2: „Dovolání lze podat též tehdy, byl-li uložen trest odnětí svobody na doživotí“ nedává direktiva, jaké výroky rozhodnutí mají být předmětem přezkumu, v jakém rozsahu a z jakých důvodů. Vystává tak problematická otázka, zda se lze v rámci přezkumu vyjádřit k otázce viny vedle výroku o trestu a taktéž zda lze přezkoumávat napadené rozhodnutí nejen po stránce právní, nýbrž i skutkové. Názory na danou problematiku nejsou jednotné a deklarovaný závěr Nejvyššího soudu ČR není všeobecně přijímán.

**K otázce rozsahu přezkumu** napadeného rozhodnutí v dovolacím řízení se vyjadřuje usnesení Velkého senátu Nejvyššího soudu: „V případě, kdy obviněnému je uložen trest odnětí svobody na doživotí, je rozsah přezkumu napadeného rozhodnutí dovolacím soudem při uplatnění dovolacího důvodu podle §265b odst. 2 tr. ř. omezen jen na posouzení toho, zda byly splněny všechny zákonné podmínky pro uložení takového druhu trestu ve smyslu ustanovení § 29 odst. 1, 3 tr. zák. Přitom dovolací soud vychází z toho, zda soudy zjištěný skutkový podklad v tomto směru opodstatňuje právní závěr o splnění podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí.“<sup>58</sup> V dovolacím řízení tak mohou být přezkoumány pouze zákonné podmínky pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Nelze přezkoumávat skutečnosti, které jsou významné pro vyslovení viny obviněného trestným činem, u něhož zákon uložení

---

<sup>58</sup> Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 15 Tdo 138/2003 [R 58/2003 tr.]

tohoto výjimečného trestu připouští. Soud se nezabývá správností a úplností skutkových zjištění a provedeného dokazování.<sup>59</sup>

Zvláštní dovolací důvod je vázán výlučně na výrok, jímž byl obviněnému uložen trest odnětí svobody na doživotí. Soud v dovolacím řízení zkoumá, zda byly **splněny všechny zákonem stanovené podmínky pro uložení** takového trestu. Nejedná se o nápravu skutkových vad napadeného rozhodnutí, jelikož smyslem dovolacího řízení je náprava procesních a právních vad napadeného rozhodnutí a nikoliv doplňování či provádění nového dokazování a případná změna skutkového stavu.

I v případě dovolání podle odstavce 2 § 265b TŘ musí být napadenému rozhodnutí vytýkány určité vady. I zde platí § 265i odst. 3 TŘ, podle něhož *„Neodmítne-li Nejvyšší soud dovolání podle odstavce 1, přezkoumá zákonnost a odůvodněnost těch výroků rozhodnutí, proti nimž bylo dovolání podáno, v rozsahu a z důvodů, uvedených v dovolání, jakož i řízení napadené části rozhodnutí předcházející. K vadám výroků, které nebyly dovoláním napadeny, Nejvyšší soud přihlíží, jen pokud by mohly mít vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno dovolání.“* V dovolání je tedy nutno uvést, který výrok, v jakém rozsahu a z jakých důvodů je napadán a čeho se dovolatel domáhá.

De lege ferenda by se kromě obligatorního přezkumu Nejvyšším soudem v případě uložení doživotního trestu měla stanovit i možnost přezkumu napadeného rozhodnutí v otázce viny a skutkových okolností, neboť tyto skutečnosti mají zásadní význam pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Nejvyšší soud by poté nejen přezkoumával každý takový rozsudek z úřední povinnosti, ale přezkoumával by jak otázky právní tak skutkové, jelikož se jedná o ten nejzávažnější druh trestu, pro jehož uložení se vyžaduje co nejúplnější a bezvadné zhodnocení trestní věci. Danému pojetí přezkumu v případě doživotního trestu svědčí i zákonné vyjádření, jelikož je tento dovolací důvod uveden samostatně v jiném odstavci a založen na jiné konstrukci než ostatní dovolací důvody.

---

<sup>59</sup> Usnesení Velkého senátu Nejvyššího soudu se vymezilo oproti právnímu názoru v usnesení senátu Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2002, sp. zn. 11 Tdo 79/2002, podle něhož *„Na základě uvedeného dovolacího důvodu mohou být přezkoumány nejen vlastní zákonné podmínky pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí, popř. výroku o trestu jako celku, nýbrž též splnění zákonných předpokladů pro vyslovení viny obviněného, a to jak z hlediska správnosti použité právní kvalifikace, tak i z hlediska správnosti a úplnosti skutkových zjištění.“*

## 4. 4. Mládež a trest odnětí svobody na doživotí

### 4. 4. 1. Mezinárodní aspekty

Při formování trestní politiky a trestněprávních předpisů vůči delikventní mládeži plní důležitou úlohu mezinárodní organizace, a to zejména Organizace spojených národů a Rada Evropy, jejichž dokumenty, ať už závazné či nezávazné, vytvářejí trestněprávní zásady či normy týkající se mládeže.

Jedním z nejvýznamnějších dokumentů, upravujících výlučně práva dětí, je **Úmluva OSN o právech dítěte**.<sup>60</sup> Do dnešního dne ji podepsalo a ratifikovalo 193 států světa, s výjimkou Spojených států amerických a Somálska.<sup>61</sup> K doživotnímu trestu odnětí svobody se vztahuje její článek 37 písm. a): „*Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu.*“ Uložení trestu odnětí svobody na doživotí dětem je tedy možnou trestní sankcí, ale s tím omezením, že ji nelze ukládat bez možnosti propuštění. Úmluva dále stanoví, že uvěznění dítěte se používá pouze jako krajní opatření na co nejkratší možnou dobu a že s dětmi zbavenými svobody má být zacházeno s ohledem na potřeby jejich věku.

Obecně lze říci, že společným znakem dokumentů těchto mezinárodních organizací, týkajících se trestání mládeže, je specifický přístup k pachatelům mladším osmnácti let, požadující zvláštní právní úpravu, která vychází z koncepce restorativní justice. Jsou v nich obsaženy například následující zásady a principy: důraz na výchovný a reintegrovaný účel použitých sankcí, preference používání alternativních postupů a sankcí, použití trestů spojených s odnětím svobody jako ultima ratio a to pouze ve výjimečných případech a na minimální možnou dobu, oddělený výkon od dospělých pachatelů, hledání příznivějších podmínek pro výkon trestu než je tomu u dospělých a rozšiřování možností jeho výkonu v polootevřených zařízeních.<sup>62</sup>

---

<sup>60</sup> Pojem dítěte je definován článkem 1 Úmluvy jako „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.

<sup>61</sup> Stav k 15. 11. 2012

<sup>62</sup> Srovnej blíže Hulmáková, J. *Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech*. Trestněprávní revue, 12/2009



Státem často kritizovaným ve svém přístupu k trestání mládeže jsou Spojené státy americké, které téměř nerozlišují mezi dospělými pachateli a pachateli pod osmnáct let a umožňují uložení trestu odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění i u těchto pachatelů.<sup>63</sup> Touto praxí porušují mezinárodní závazky a standardy uznávané po celém světě, které stanovují speciální zacházení a trestání dětí vzhledem k jejich nezralosti, neukončenému vývoji a větší možnosti jejich nápravy. V posledních letech byl však zaznamenán alespoň částečný posun v jejich trestní politice. V roce 2010 Nejvyšší soud USA shledal protiústavními rozsudky ukládající trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění dětem za jiné trestné činy, než je vražda. V případě spáchání vraždy byl však tento druh trestu ukládán povinně, bez možnosti uvážení konkrétních okolností případu nebo osobnosti pachatele, dokud Nejvyšší soud USA v roce 2012 nezrušil jeho obligatorní uložení.<sup>64</sup> Nyní tedy soudy mohou alespoň zvažovat polehčující okolnosti vedoucí mladého pachatele k trestné činnosti a uložit mu i jiný trest než jen ten doživotní bez možnosti propuštění.

#### **4. 4. 2. Právní úprava v právním řádu ČR**

Pro osoby mladší osmnácti let, které se dopustily protiprávního činu uvedeného v trestním zákoníku, platí zvláštní právní úprava. Ta je obsažena v **zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů** (dále ZSVM). Je zde nejen zvláštní úprava podmínek vzniku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, ale i právních následků za protiprávní činy (tj. provinění spáchaná mladistvými a činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let). Tato právní úprava se výrazně odlišuje od trestání dospělých pachatelů. Uplatňuje se zde naplno pomocná role trestní represe.

Zvláštní úpravu odůvodňují rozdíly mezi dospělými pachateli a mladistvými, resp. dětmi mladšími patnácti let. Těmito rozdíly jsou jejich nižší rozumová a mravní vyspělost, a dále emocionální, sociální či psychická nezralost plynoucí z jejich neukončeného vývoje. Dále pak je pro takovou úpravu předpokladem i skutečnost, že

---

<sup>63</sup> Ve Spojených státech byly děti již ve věku 11 let odsouzeny k výkonu trestu odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění. Tento trest zde vykonává přes 2,500 osob, které se dopustily trestného činu před osmnáctým rokem života. Přitom 59% z nich bylo obviněno vůbec poprvé. Zdroj: <http://betablog.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2011/11/juvenile-life-parole-infographic1.jpg>

<sup>64</sup> Blíže viz <http://www.amnestyusa.org/news/news-item/usa-must-halt-life-without-parole-sentences-for-children>

„existuje větší možnost, že se podaří jeho výchovu a budoucí život včas usměrnit tak, aby se taková osoba v budoucnu již trestné činnosti vyvarovala.“<sup>65</sup> Filosoficko-trestněpolitickým východiskem uplatňujícím se v systému soudnictví ve věcech mládeže je model restorativní (obnovující) justice.<sup>66</sup> Tento model je opakem retributivní (odplatné) justice charakterizující tradiční represivní přístup k pachateli, v konfrontaci s nímž se vytvářel. „Důraz v něm není kladen ani tak na potrestání mladistvého provinilce za každou cenu (odplatu), ale spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností. Předjímá zde aktivní snahu všech nositelů trestní justice o systematické hledání příčin trestné činnosti, o dosažení komplexního řešení posuzovaného případu, o sociální reintegraci mladistvého provinilce a o minimalizaci trestně-represivních postupů a opatření uplatňovaných vůči němu.“<sup>67</sup>

### **Mladiství**

Výjimečný trest v podobě uvedené v § 54 nelze osobám mladším osmnácti let uložit. „V případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a že povaha a závažnost provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká, může soud pro mládež uložit mladistvému odnětí svobody na pět až deset let, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí uvedeném v odstavci 1 (tj. do 5 let) k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo“ (§ 31 odst. 3 ZSVM).

Nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody lze pak uložit, jen pokud by uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona. Představuje

---

<sup>65</sup> Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 445

<sup>66</sup> Restorativní justice-spravedlnost: jedná se o nové pojetí trestní spravedlnosti, které chápe trestný čin primárně jako konflikt mezi pachatelem a obětí, tedy nikoli jako útok pachatele na zájmy státu, jak je to typické pro retribuční justici. Soustřeďuje se na vztah mezi pachatelem, obětí a jejich nejbližším sociálním okolím, na pochopení činu v kontextu jeho morálních, sociálních a ekonomických souvislostí. Represivní opatření chápe jako poslední z možných reakcí na trestný čin (princip ultima ratio) a upřednostňuje zájmy oběti na náhradě škody před zájmem státu na potrestání pachatele. Zdůrazňuje odpovědnost všech členů sociálního společenství za podporu a pomoc obětem, za reintegraci pachatelů a za vytváření dalších podmínek snižujících riziko kriminality. Tímto způsobem se snaží R. o obnovení spravedlnosti porušené trestným činem. Viz blíže Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

<sup>67</sup> Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 2

tedy v systému sankcí vůči mladistvým poslední prostředek jejich trestního postihu (ultima ratio). „*Soud pro mládež při jeho ukládání musí vždy zvažovat okolnosti případu, které mohou významným způsobem snižovat vinu mladistvého i v případě závažných provinění (např. mladistvý, který způsobil těžkou újmu na zdraví nebo dokonce smrt partnerovi své matky, který jej a jeho mladší sourozence dlouhodobě psychicky i fyzicky týral)*.“<sup>68</sup>

### ***Děti mladší patnácti let***

Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné. Spáchá-li však čin jinak trestný, učiní soud pro mládež i přes jeho trestní neodpovědnost opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou taxativně vyjmenována v § 93 odst. 1 ZSVM. Ve vztahu k výjimečnému trestu má význam § 93 odst. 2 ZSVM, které stanoví, že „*Soud pro mládež uloží ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let*“. V případě, že takové dítě tedy spáchá čin, za nějž TZ dovoluje uložit výjimečný trest, je mu uložena obligatorně ochranná výchova, s ohledem na mimořádnou závažnost spáchaného činu jinak trestného. Ochranná výchova však trvá pouze, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku, výjimečně pokud soud její trvání prodlouží o jeden rok, do dovršení devatenáctého roku. Proto byl okruh opatření rozšířen s účinností od 1. 11. 2011 zákonem č. 301/2011 Sb. o ochranné léčbě, které může být svou povahou nejcitelnějším opatřením uplatnitelným v reakci na čin jinak trestný, kterého se dopustily tyto děti pod vlivem duševní nemoci nebo závislosti na návykových látkách. Na rozdíl od jiných opatření, která trvají do osmnáctého roku věku, ochranné léčení má neurčitou délku trvání a potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel. Změna zákona byla vyvolána reakcí na některé konkrétní případy dětských vrahů, kteří se dopustili velmi brutálních zločinů, ale přesto byli po dovršení zletilosti propuštěni na svobodu. Dané opatření by pak mohlo způsobit i jejich doživotní izolaci vzhledem k nebezpečí, které duševně nemocné děti mohou představovat.

---

<sup>68</sup> Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 321

## KAPITOLA 5 - PODMÍNĚNÉ PROPUŠTĚNÍ

Ačkoliv znění „trest odnětí svobody na doživotí“ implikuje uvěznění jedince do konce jeho života, nemusí tomu tak v praxi být. I v případě doživotního trestu právní řád České republiky upravuje možnost podmíněného propuštění z jeho výkonu. Avšak z důvodu odsouzení pachatele za mimořádně závažný trestný čin je možnost podmíněného propuštění z výkonu tohoto trestu obzvlášť ztížena oproti podmíněnému propuštění z výkonu běžného trestu odnětí svobody.

V českých zemích byl tento institut zaveden zákonem č. 562/1919 Sb. z. a n. Trestní zákoník účinný od 1. 1. 2010 převzal hmotněprávní úpravu podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu z trestního zákona účinného do 31. 12. 2009.

Vzhledem k době uplynulé od zavedení trestu odnětí svobody na doživotí do právního řádu České republiky a v blízké době tak čím dál častějšího podávání žádostí o podmíněné propuštění z jeho výkonu, je problematika tohoto institutu ve vztahu k doživotí velice aktuální a ukazuje na nedostatky platné úpravy. Z těchto důvodů uvádím výklad platné právní úpravy podmíněného propuštění v samostatné kapitole a věnuji tomuto institutu pro jeho význam u doživotního trestu zvláštní pozornost.

### **5. 1. Podstata a význam podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody**

#### ***5. 1. 1. Obecný výklad***

Podmíněným propuštěním dochází k modifikaci trestu. Na jeho základě je zmírněn uložený nepodmíněný trest odnětí svobody a to formou jeho zkrácení. Trest má pokud možno postihovat pachatele jen v nezbytné míře (§ 38 odst. 2 TZ). Z toho vyplývá, že pokud bylo odpykanou částí trestu dosaženo nápravy pachatele a ochrany společnosti, je další výkon trestu zbytečný. Podmíněné propuštění je tak projevem dvou zásad, a to účelnosti trestu a ekonomie trestní represe.

Při ukládání trestu nemůže soud vždy přesně předvídat, jak se u konkrétního pachatele projeví jeho účinek. Z chování odsouzeného v době jeho výkonu však může být patrná taková změna, že bude moci být propuštěn na svobodu a další výkon trestu nebude potřebný. *„Je však nezbytné posoudit, zda pozitivní chování odsouzeného ve výkonu trestu je známkou skutečných změn postojů odsouzeného nebo zda jde pouze o projev vnější adaptace na vnitřní prostředí věznice či je motivováno jen snahou dosáhnout znovunabytí svobody, aniž by se postoje odsouzeného reálně změnily.“*<sup>69</sup>

Tento institut tak vychází z myšlenky, že je možné, aby již v průběhu výkonu trestu nastaly takové okolnosti, které způsobují, že je dosaženo účelu trestu. Těmito okolnostmi je zejména pozitivní vnitřní změna osobnosti pachatele, tedy jeho polepšení, ale rovněž pozitivní prognóza jeho dalšího chování. Podmíněné propuštění tedy nespočívá v propuštění na svobodu za pouhé dobré chování odsouzeného ve výkonu trestu. Hlavní je prognóza jeho chování na svobodě. Odsouzený může být podmíněně propuštěn, pouze lze-li důvodně předpokládat, že i na svobodě povede řádný život a riziko jeho recidivy je minimální.

Význam tohoto institutu je i ve funkci resocializační a reintegrační, neboť *„vytváří určitý mezistupeň mezi výkonem trestu ve věznici a dalším životem po odpykání trestu.“*<sup>70</sup> *„Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je významným prostředkem k dovršení nápravy a resocializace odsouzeného, a neznamená tedy ukončení tohoto procesu, ale pokračování působení na pachatele v jiných podmínkách (na svobodě) a jinými prostředky než vlastním výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody (probačním dohledem, přiměřenými omezeními a přiměřenými povinnostmi, dalšími opatřeními).“*<sup>71</sup>

Odsouzenému se při jeho podmíněném propuštění dává možnost prokázat, že trest vykonaný v kratší výměře je schopen zajistit jeho nápravu a ochranu společnosti. Přitom je odsouzený motivován pohružkou pokračování výkonu trestu, nevyhoví-li podmínkám spojeným s podmíněným propuštěním. Zatímco vyhoví-li podmínkám,

---

<sup>69</sup> Kalvodová, V. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - dobrodiní zákona nebo významný resocializační prostředek?*. Právní obzor, 4/2002, s. 349.

<sup>70</sup> Kučera, P., Ptáček, M. *Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu*. Trestní právo, 11/2007, s. 3

<sup>71</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1077

bude se mít za to, že vykonal trest dnem, kdy byl z něho podmíněně propuštěn a výkon zbytku trestu se mu definitivně promine. Podstatou podmíněného propuštění je tedy předčasné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody na svobodu a podmíněné prominutí trestu za podmínky, že se v určité soudem stanovené zkušební době osvědčí. Podmíněné propuštění tak představuje významný **motivační prvek**, a to jak pro chování odsouzeného v době výkonu trestu, tak pro jeho chování na svobodě.

### ***5. 1. 2. Význam a funkce u doživotního trestu***

Institut podmíněného propuštění u doživotního trestu vyvolává řadu otázek. První z nich je, zda by vůbec měl být přípustěn u tohoto druhu trestu vzhledem k tomu, že je trest odnětí svobody na doživotí považován za alternativu k trestu smrti, jehož účelem bylo definitivní vyřazení pachatele ze společnosti. V případě kladné odpovědi pak vyvstávají otázky, za splnění jakých podmínek je tak možné, jaká opatření by propuštění měla předcházet a jaká by následně měla být učiněna.

Možnost podmíněného propuštění i u trestu odnětí svobody na doživotí je zcela správnou volbou. V určitých případech mohou i pachatelé těch nejzávažnějších zločinů dosáhnout takových pozitivních změn, že jejich držení ve výkonu trestu by bylo v rozporu se zásadami trestání a účelem trestu. Při ukládání trestu nelze nikdy s jistotou vyloučit, že nikdy nenastanou okolnosti, za kterých by bylo podmíněně propuštění na místě.

Doživotně odsouzený by neměl být ponechán bez naděje, že v případě jeho řádného chování a nápravy, by mohl být po určité době propuštěn na svobodu, jakkoliv daná doba bude dlouhá. Tato možnost je projevem zásady humanity trestu. Na odsouzeného působí velmi motivačně. Stimuluje vězně k pozitivním aktivitám, eliminuje některé negativní účinky nepodmíněného výkonu trestu, dává odsouzeným perspektivu a je tak stimulem snah odsouzených o sebevýchovu. Bez této možnosti by bezvýchodnost trestu mohla fatálně ovlivnit psychiku i chování doživotně odsouzeného. Jak uvádí Kalvodová, bez této šance by se doživotí stalo „sociálním trestem smrti“ či „trestem smrti na splátky“.<sup>72</sup>

---

<sup>72</sup> Srovnej blíže Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 57

Odsouzený by se měl připravovat na možnost podmíněného propuštění co nejdélní možnou dobu, a to například získáním vzdělání, kvalifikace nebo rekvalifikace s ohledem na aktuální trh práce, dále poradenstvím v oblasti běžného života nebo právním poradenstvím potřebným pro základní právní vědomí občana.

## **5. 2. Předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí**

Jelikož trest odnětí svobody na doživotí je sankcí výjimečnou a v našem právním řádu nejpřísnější, předpoklady pro podmíněné propuštění z jeho výkonu jsou **značně zpřísněny**. Úprava ve vztahu k doživotnímu trestu je obsažena v § 88 odst. 5 TZ, který zní: „*Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu.*“

### **5. 2. 1. Určitá doba výkonu trestu**

V případě doživotního trestu může být osoba odsouzená k takovému trestu podmíněně propuštěna **až po nejméně 20 letech výkonu** trestu odnětí svobody na doživotí, a to za splnění další kumulativně stanovené podmínky. Oproti jiným případům uvedeným v § 88 TZ jde o pevně určenou hranici vyplývající z časově neomezeného trvání tohoto druhu trestu.<sup>73</sup> „*Doba dvaceti let by měla být dostatečně dlouhá k tomu, aby byl trest odnětí svobody na doživotí dostatečně přísnou sankcí, ale aby zároveň poskytla určitou šanci i pachateli, jemuž byl uložen tento nejpřísnější*

---

<sup>73</sup> Obecná doba výkonu trestu odnětí svobody, po které mohou být pachatelé trestných činů podmíněně propuštěni z výkonu tohoto trestu na svobodu, je *výkon alespoň poloviny* uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody anebo v případě že, odsouzený nebyl odsouzen za zvláště závažný zločin a dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, je potřebnou dobou výkon *alespoň třetiny trestu*. (§ 88 odst. 1 TZ). Za určitých podmínek lze podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody i odsouzeného, který ještě nevykonal polovinu nebo třetinu z výměry uloženého trestu (§ 88 odst. 2 TZ). V případě pachatelů taxativně stanovených nejzávažnějších trestných činů a pachatelů, kterým byl uložen výjimečný trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let se zpřísnuje možnost podmíněného propuštění prodloužením potřebné doby výkonu trestu a zákon umožňuje jejich podmíněné propuštění až po *výkonu dvou třetin* uloženého trestu odnětí svobody (§88 odst. 4 TZ).

trest. <sup>74</sup> Uvedená doba však platí jen v případě, pokud soud nerozhodl o zpřísnění podmíněného propuštění podle § 54 odst. 4 TZ (viz dále).

### 5. 2. 2. *Nehrozí-li recidiva*

Další zpřísnující podmínka spočívá v tom, že pachatele odsouzeného k odnětí svobody na doživotí lze podmíněně propustit z jeho výkonu jen tehdy, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byl takový pachatel odsouzen, a povahu jeho osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu. Nestačí pouhé splnění obecných předpokladů k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody podle § 88 odst. 1, 3 TZ<sup>75</sup>, ale je kladen důraz na to, aby byla u tohoto podmíněně propuštěného vyloučena jakákoliv recidiva. V žádném případě nelze připustit riziko opětovného spáchání těch nejzávažnějších trestných činů. Uvedené ustanovení tak **zdůrazňuje ochranu společnosti** před těmito pachateli. Podmíněné propuštění mohou v tomto případě vylučovat:

- určité závažné okolnosti činu, za který byl pachatel odsouzen,
- určité negativní povahové rysy jeho osobnosti,
- obě zmíněná hlediska zároveň.

### 5. 3. **Omezení při podmíněném propuštění z výkonu doživotního trestu**

V § 54 TZ upravujícím výjimečný trest je upravena určitá možnost rozhodnutí soudu při ukládání trestu odnětí svobody na doživotí, představující spolu s jeho neomezenou délkou trvání a obligatorním zařazením do věznice se zvýšenou ostrahou další možné zpřísnění tohoto typu výjimečného trestu. „*Uloží-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se*

---

<sup>74</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1091

<sup>75</sup> Soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy (§ 88 odst. 1 TZ). Soud při rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného za zločin přihlíží také k tomu, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem. Jestliže odsouzený vykonával ochranné léčení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody nebo v jeho průběhu, přihlídně soud i k projevenému postoji odsouzeného k výkonu ochranného léčení (§ 88 odst. 3 TZ).



zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává“ (§ 54 odst. 4 TZ). Oproti dřívější právní úpravě (§ 29 odst. 1 věta třetí tr. zák.) není toto **fakultativní zpřísnující opatření** možné uplatnit také při ukládání trestu odnětí svobody nad 20 až do 30 let.

Nedostatkem zákona je však formulování ustanovení odstavce 4. Zákon nestanovuje v jakých případech tak má být rozhodnuto. Je zde uvedena pouze možnost takového rozhodnutí bez směrnic bližšího uplatnění. Takové rozhodnutí soudu bude na místě tehdy, „*kdy nepostačuje k dosažení účelu trestu samotná délka výjimečného trestu a jeho výkon v nejtěžším režimu, ale je nutné ztížit pachateli možnost jeho podmíněného propuštění z výkonu trestu a jeho návrat do společnosti. Mělo by se tedy jednat o vlastnosti pachatelovy osobnosti, které způsobují nutnost pachatele co nejdéle izolovat od společnosti.*“<sup>76</sup> Soud tak může rozhodnout například v případě mimořádně narušené a těžko napravitelné osoby.

Rozhodnutím soudu o nezapočítávání doby výkonu trestu odnětí svobody na doživotí ve věznici se zvýšenou ostrahou pro účely podmíněného propuštění je takový odsouzený **motivován k žádoucímu chování**. Motivací je dosažení přeřazení do věznice s mírnějším režimem. Takový názor zastává v komentáři k trestnímu zákoníku Šámal<sup>77</sup>. K přeřazení do věznice s mírnějším režimem může podle § 57 odst. 4 písm. a) TZ dojít nejdříve po výkonu alespoň 10 let trestu odnětí svobody na doživotí. Teprve výkon doživotní trestu ve věznici s mírnějším režimem se pak započítává do doby jeho výkonu pro účely podmíněného propuštění. V ideálním případě tak může být pachatel podmíněně propuštěn po nejméně 30 letech výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. Motivační charakter daného rozhodnutí však zpochybňuje Navrátilová. Podle jejího názoru představa, že odsouzený bude motivován možností být podmíněně propuštěn po 30 letech, a bude se tedy snažit o vhodné chování, je nepravděpodobná, neboť v této formě se odsouzeným musí jevit, že jsou odsouzeni skutečně na doživotí.<sup>78</sup> Osobně se přikláním k názoru Navrátilové. Ačkoliv jistá motivace k přeřazení tu nejspíše bude, dané rozhodnutí spíše způsobí pocit bezvýchodnosti a rezignace.

---

<sup>76</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 65

<sup>77</sup> Srovnej blíže Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 743

<sup>78</sup> Srovnej blíže Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 66

O nezapočítání doby výkonu trestu odnětí svobody na doživotí ve věznici se zvýšenou ostrahou musí být rozhodnuto v odsuzujícím rozsudku. Pozdější rozhodnutí není možné, a to ani v případě negativního chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Jestliže soud v odsuzujícím rozsudku takto rozhodl, nelze tuto dobu započítat žádným dodatečným rozhodnutím (s výjimkou zrušení takového rozhodnutí na základě mimořádného opravného prostředku).

Podle mého názoru by mělo být fakultativní opatření o nezapočítávání doby výkonu ve věznici se zvýšenou ostrahou využíváno opravdu ve výjimečných případech, které mohou odůvodnit nejméně 30letou dobu výkonu trestu před podáním žádosti. Problematickým v tomto případě je však institut přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem, aby vůbec započala běžet doba výkonu trestu, která se pro účely podmíněného propuštění započítává. Podle § 57 odst. 2 TZ soud rozhodne o přeřazení odsouzeného, pokud přeřazení přispěje k jeho nápravě. U doživotního trestu je potlačena funkce výchovná a eliminace pachatele je hlavní funkcí tohoto trestu, a tak bude často nepravděpodobné přeřazení vězně, kterému hrozí výkon trestu až do jeho smrti, do méně zabezpečené věznice. Rozhodnutí soudu o nezapočítávání doby výkonu proto musí být uloženo po velice pečlivé úvaze, jelikož tímto rozhodnutím možná připraví odsouzeného o podání žádosti. Z výše uvedených důvodů bych raději i navrhovala zrušení tohoto ustanovení. Lhůta pro podání žádosti by tak byla ve všech případech stejná. K diferenciaci by pak docházelo při rozhodování o žádosti, kdy v případě jejího zamítnutí by soud na základě posudků o možnosti nápravy pachatele a jeho budoucí prognóze chování sám stanovil lhůtu, ve které by mohla být podána další žádost, přičemž zákon by stanovoval určité rozmezí. Zde bychom se mohli inspirovat zahraničními úpravami, ve kterých je rozmezí pro opětovné podání žádosti stanoveno většinou do 2 let. V případě zachování tohoto opatření sdílím pohled Kalvodové na jeho uplatnění jako prostředku reagujícího na trestné činy spáchané ve výkonu trestu. Podle jejího návrhu by bylo možné pojmout rozhodnutí o nezapočítávání doby výkonu trestu ve smyslu § 54 odst. 4 TZ „jako zvláštní opatření pro případ, že se odsouzený ve výkonu výjimečného trestu dopustí úmyslného zvlášť závažného činu násilné povahy. Tímto způsobem by se alespoň částečně eliminoval v případě doživotně odsouzených

*pocit faktické beztrestnosti za činy spáchané ve výkonu trestu. Pak by bylo možné považovat rozhodnutí soudu za pozitivní motivační faktor.*<sup>79</sup>

## **5. 4. Řízení o podmíněném propuštění**

Procesní úpravu rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody obsahují § 331 až § 333 Trestního řádu, a také § 38 a §39 Jednacího řádu soudního<sup>80</sup> a § 65 Kancelářského řádu<sup>81</sup>.

O podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává tento trest, dále na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti či návrhu z vlastního podnětu, a to ve veřejném zasedání (§ 331 odst. 1 TŘ). Může jej navrhnout též zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného (§ 331 odst. 2 TŘ). Navrhne-li podmíněné propuštění ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo se k takovému návrhu připojí, může rozhodnutí o tom, že odsouzený se podmíněně propouští, učinit se souhlasem státního zástupce též předseda senátu (§ 331 odst. 3TŘ).

Rozhodnutí činí okresní soud, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává. Nebrání-li tomu důležité důvody, je třeba o návrhu nebo žádosti rozhodnout nejpozději do 30 dnů od jejich doručení soudu (§ 333 odst. 1 TŘ). Před rozhodnutím musí být odsouzený vyslechnut (§ 333 odst. 2 TŘ). V řízení o podmíněném propuštění si soud vyžádá především zprávu věznice o chování a pracovní morálce odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody a o dosaženém stupni jeho převýchovy. Důkazní prostředky soustřeďuje s největším urychlením, aby mohlo být rozhodnuto zpravidla ve lhůtě třiceti dnů od nápadu věci (§ 65 odst. 1 Kancelářského řádu)

Před rozhodnutím o podmíněném propuštění doživotně odsouzeného musí být takový odsouzený podroben zvlášť důkladnému odbornému zkoumání. Doživotně

---

<sup>79</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, str. 79

<sup>80</sup> Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky ze dne 23. prosince 1991 o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy č. 37/1992 Sb.

<sup>81</sup> Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č. j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.

odsouzený by měl být přitom zkoumán průběžně. „V rámci těchto zkoumání, ale i z jiných podkladů (např. z hodnocení odsouzeného věznicí) je třeba zjistit nejen to, zda došlo ke změně osobnosti odsouzeného do té míry, že již před ním není třeba chránit společnost a jednotlivce, případně že se odsouzený po svém propuštění nedopustí další trestné činnosti, ale je třeba se zaměřit i na otázku, zda je odsouzený subjektivně schopen běžného života i mimo věznici.“<sup>82</sup> Soud by měl dále zkoumat i objektivní podmínky návratu do běžného života, jelikož mohou významně ovlivnit schopnost a možnost odsouzeného v reintegraci do společnosti. Tyto podmínky spočívají v prostředí, do jakého se odsouzený vrátí, jelikož dané prostředí je schopno formovat jeho chování na svobodě. Toto prostředí tvoří, kde bude odsouzený bydlet, zda je u něj předpoklad získání zaměstnání a tím zařazení do běžného pracovního procesu a získání peněžních prostředků a i pocitu společenského uplatnění, dále sociální prostředí ve kterém se bude podmíněně odsouzený pohybovat, jelikož může výrazně ovlivnit jeho spořádané chování a v neposlední řadě by soud mohl brát v úvahu i jeho interpersonální vztahy, jelikož i ty mohou pozitivně ovlivnit jeho chování a pomoci mu ve zvládnutí života mimo zdi věznice.

Na vyhovění žádosti neexistuje právní nárok. Zda odsouzený splnil zákonem stanovené podmínky je zcela věcí úvahy soudu. Byla-li žádost odsouzeného zamítnuta, může ji opakovat teprve po uplynutí šesti měsíců od zamítavého rozhodnutí (§ 331 odst. 1 TŘ). Proti rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. (§ 333 odst. 3 TŘ).

## **5. 5. Zkušební doba, další zacházení s podmíněně propuštěným a rozhodování po podmíněném propuštění**

Při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody soud obligatorně stanoví zkušební dobu upravenou v § 89 odst. 1 TZ. Zkušební doba je důsledkem toho, že propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je jen podmíněné. Slouží k ověření předpokladu soudu, že výkon jen části uloženého trestu splnil svůj účel a tento

---

<sup>82</sup> Kučera, P., Ptáček, M. *Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu*. Trestní právo, 11/2007, s. 4

předpoklad musí být potvrzen chováním a způsobem života odsouzeného v této době. Jejím účelem je ale také, jak bylo uvedeno, dovršení nápravy pachatele.

Soud stanovuje zkušební dobu diferencovaně podle toho, za jaký trestný čin byl pachatel odsouzen. V případě odsouzení za zločin, včetně jeho podkategorie zločinu zvláště závažného, může být zkušební doba stanovena na 1 rok až 7 let. „*Délku zkušební doby v konkrétním případě stanoví soud s přihlédnutím k jejímu účelu, dále k hlediskům vymezeným v § 39 odst. 1, zejména k možnosti nápravy odsouzeného, k závažnosti spáchaného trestného činu, k délce neodpykané části trestu odnětí svobody a k prostředí, do něhož se podmíněně propuštěný vrátí.*“<sup>83</sup> V případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí lze předpokládat stanovení zkušební doby v její nejvyšší možné výměře.

K dovršení nápravy některých podmíněně propuštěných a jejich resocializaci je třeba dalšího pozitivního působení. K tomu slouží prostředky, jimiž je možno působit na podmíněně propuštěného v rámci zkušební doby. Tyto prostředky směřují k jeho opětovnému začlenění do normálního občanského života a usměrňují jej k vedení řádného života. Fakultativně tak může soud vyslovit dohled nad pachatelem a současně uložit povinnost, aby se ve stanovené části zkušební doby zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části. Dále mohou být uložena přiměřená omezení a povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ směřující k tomu, aby podmíněně propuštěný vedl řádný život a povinnost nahradit podle svých sil škodu nebo nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 89 odst. 2 TZ). V případě propuštění doživotně odsouzeného je dle mého názoru nutné vždy stanovit dohled a odpovídající přiměřená omezení nebo povinnosti (např. zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo omamných látek, zdržet se návštěv nevhodného prostředí, akcí nebo styku s určitými osobami, atd.). „*Tato omezení mohou směřovat pouze k tomu, aby se podmíněně propuštěný zbavil návyků, které byly příčinou nebo podmínkou trestného činu, popřípadě aby takové jednání*

---

<sup>83</sup> Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1096

omezil.<sup>84</sup> V případě doživotně odsouzeného by měl být právní úpravou stanoven dohled obligatorní.

O tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil, rozhoduje soud až po uplynutí zkušební doby ve veřejném zasedání. Při negativním závěru rozhodne, že se zbytek trestu vykoná, přičemž toto rozhodnutí může učinit již před uplynutím zkušební doby (§ 332 odst. 1 TR). Rozhodnutí činí soud, který odsouzeného z trestu podmíněně propustil (§ 333 odst. 1 TR). V případě, že soud rozhodl o vykonání zbytku trestu odsouzeného k doživotí, je opětovně podmíněně propuštění vyloučeno (§ 91 odst. 4 věta druhá TZ).<sup>85</sup> Domnívám se, že i v případě doživotního trestu by měla být stanovena lhůta pro opětovné podání žádosti. Opětovně podmíněně propuštění z výkonu téhož trestu je možné po výkonu poloviny zbytku trestu a v případech uvedených v § 88 odst. 4 TZ po výkonu dvou třetin zbytku trestu (§ 91 odst. 4 věta první TZ). Vzhledem k neurčitosti doživotního trestu by musela být stanovena opět lhůta určitá a je jen otázkou, zda by měla být znovu stanovena na dvacet let<sup>86</sup> a nebo dobu kratší. Přikláním se k alternativě druhé, vzhledem k tomu, že při takto dlouhé době by bylo pro většinu vězňů téměř fyzicky nemožné dosáhnout opětovného propuštění.

## 5. 6. Žádost o podmíněně propuštění Zdeňka Vocáska

V roce 2007 byla soudem poprvé projednávána žádost o podmíněně propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. Jednalo se o žádost Zdeňka Vocáska, „služebně nejstaršího“ doživotního vězně v České republice, vykonávajícího svůj trest ve věznicí Mírov.

Svou první obět' napadl Vocásek v roce 1984. Jeho útok přežila. Na začátku roku 1987 napadl pro majetkový zisk slepce a o tři měsíce později staršího muže. Ti ale jeho brutální útok nepřežili. Všechny oběti napadl opakovanými údery kladivem

---

<sup>84</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 58

<sup>85</sup> Trestní zákon účinný do konce roku 2009 toto výslovné ustanovení neobsahoval. Jeho § 64 odst. 4 pouze uváděl, že „Opětovně podmíněně propuštění z výkonu téhož trestu je možné po výkonu poloviny zbytku trestu a v případech uvedených v § 62 odst. 1 po výkonu dvou třetin zbytku trestu“. K doživotnímu trestu se nevyjadřoval (§ 62 odst. 2). Analogie k trestu odnětí na doživotí však nepřipadala v úvahu.

<sup>86</sup> Stejně doby výkonu používal trestní zákon z roku 1950, kdy jak pro podmíněně propuštění, tak i pro opětovně podmíněně propuštění byla stanovena doba patnácti let.

do hlavy. Zadržen byl v dubnu 1987 a později se ke svým činům přiznal. V roce 1988 byl Městským soudem v Praze odsouzen za dvojnásobnou vraždu a pokus o vraždu k trestu smrti. Po přezkoumání Nejvyšším soudem ČSSR v srpnu roku 1989 byl výkon trestu smrti nařízen na prosinec 1989. Jeho život mu zachránila změna režimu v listopadu téhož roku. Nový prezident Václav Havel rozhodnutí o výkonu trestu pozastavil. Dne 2. srpna 1990 Městský soud v Praze změnil původní trest. Na základě zákona č. 175/1990 Sb. mu byl uložený trest smrti v duchu zásad nedotknutelnosti lidského života a humanismu změněn na trest odnětí svobody na doživotí.

V roce 2007 uplynula požadovaná dvacetiletá lhůta pro podání žádosti a Vocásek této možnosti využil. O podmíněném propuštění rozhodoval 15. 5. 2007 okresní soud v Šumperku a to přímo v prostorách věznice. Soudce však rozhodnutí odložil z důvodu vypracování znaleckého posudku z oboru psychologie a psychiatrie. Při dalším jednání, které se konalo 4. 10. 2007, soud žádost zamítl. Podle soudu nebylo jeho polepšení jednoznačné. Polepšil se až v poslední době, ale aby mohl být propuštěn, muselo by být polepšení patrné po celou dobu výkonu trestu.

Po prvním jednání v dané věci se zvedl zájem médií. V publicistickém pořadu české televize Reportéři ČT byl dne 7. 9. 2007 odvysílán rozhovor s panem Vocáskem a dalšími osobami, které se k jeho osobě vyjadřovali.<sup>87</sup> Kriminalista Josef Lottes líčil, že čin byl proveden dost drastickým způsobem a navíc na téměř bezbranných lidech, na starých, nevidomých. Když jej zatýkal, tak se Vocásek rozbrečel, kriminalista byl v domnění, že lituje svého hrozného skutku, ale on se rozbrečel nad tím, že má doma březí ženu a že neuvidí štěňata, která bude mít. Vocásek o své kriminální minulosti mluvit nechce a na případy chce raději zapomenout. Jak sám říká „*Je to už dávno, je to prostě pohřbený, je to za námi, a staré věci se vykopávat už nemají*“. Psychiatr Zdeněk Bašný k jeho postoji uvedl, že typické pro tento typ lidí je, že nikdy nevzpomínají na své oběti. Svůj čin berou jako životní omyl a neuvědomí si, že za nimi jsou vlastně dva mrtví, další těžce zranění, jako kdyby oběti v jejich životě nehrály tu nejdůležitější roli. Dále se Bašný vyjádřil k jeho možnému chování na svobodě: „*Já se domnívám, že kdyby se pan Vocásek dostal zase do nějaké negativní společnosti, kde je velmi blízko ke kriminalitě a ke kriminálním činům, tak pro pana Vocásku by ani v budoucnosti*

---

<sup>87</sup> Reportéři ČT- kauzy, příběhy a rozhovory. Publicistický pořad. Díl ze dne 7. 9. 2007. Citováno 11. 11. 2012. Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/207452801240025/video/>

*za určitých okolností nebyl problém někoho zabít, protože on tyto citové zábrany, morální zábrany, vlastně v sobě nemá a nebyly mu dány.*“ Reportáž končí Vocáskovými slovy: „*Já jsem se změnil od základu, morálně i eticky, celý*“. Jak ale můžeme věřit člověku, který spáchal takový brutální čin na bezbranných lidech a svých činů ani nelituje?

## **5.7. Milost a amnestie**

Podmíněné propuštění není jedinou možností doživotně odsouzeného vězně na znovunabytí svobody. I na doživotně odsouzené vězně se vztahuje možnost udělení milosti nebo použití amnestie. V souladu s čl. 62 písm. g) Ústavy a § 366 TŘ má prezident republiky právo udělovat milost, tedy právo odpouštět a zmírňovat uložené tresty. Jedná se o individuální právní akt uplatňující se vůči konkrétnímu odsouzenému. Dále má prezident republiky na základě čl. 63 odst. 1 písm. k) Ústavy právo udělovat amnestii, která na rozdíl od milosti spočívá v hromadném prominutí nebo zmírnění uložených trestů. Rozhodnutí o tom, zda a do jaké míry je osoba, již byl pravomocně uložen trest, účastna amnestie, učiní soud, který rozhodl v prvním stupni. Odpykává-li si taková osoba v době rozhodování trest odnětí svobody, učiní rozhodnutí soud, v jehož obvodu se trest vykonává (§ 368 TŘ).



## KAPITOLA 6 - VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ

### 6. 1. Mezinárodní aspekty právní úpravy výkonu trestu odnětí svobody

Vzhledem k tomu, že nepodmíněný trest představuje velký zásah do práv odsouzeného, jsou na mezinárodní úrovni přijímány dokumenty vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody, které stanovují minimální požadavky na vnitrostátní úpravu.

Prvním mezinárodním dokumentem jsou **Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni**,<sup>88</sup> přijata v Ženevě v roce 1955 na I. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli.<sup>89</sup> Obsahují obecné principy a minimální požadavky pro zacházení s vězni, jako například právo na přiměřenou životní úroveň nebo právo na zdravotní péči.

Druhý významný dokument představují **Evropská vězeňská pravidla**, vyhlášena již v roce 1973, později přepracována a znovu schválena v roce 1987 a v roce 2006 znovu revidována a přijata Výborem ministrů Rady Evropy. Lze je pokládat za nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie. I přes charakter nezávazného dokumentu požívají vysoké autority. Jsou projevem evropské trestní filosofie a politiky spočívající v následujících aspektech: „1) uvěznění je trestem samo o sobě, podmínky výkonu trestu by tedy neměly zhoršovat tento stav; 2) režim zacházení ve věznicích má být zaměřen na reedukaci a resocializaci delikventa; 3) správa věznic musí zachovávat základní práva individua a po celou dobu zachovávat lidskou důstojnost.“<sup>90</sup> Představují cennou inspiraci pro reformu vězeňství, a jelikož se jedná o obecný standard přijatý díky kompromisům a konzultacím na mezinárodní úrovni, jsou aplikovatelná v jednotlivých zemích. Tato pravidla ovlivňují i právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody v ČR. Spočívají v doporučení minimálních standardů ohledně obviněných, odsouzených a vězeňského personálu. Je zde kladen důraz na to, aby byly ve věznicích

---

<sup>88</sup> Jedná se o novou verzi Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni vyhlášenou Společností národů již v roce 1935.

<sup>89</sup> Schválena rezolucí Hospodářské a sociální rady OSN č. 663 CI z 31. 7. 1957 v podobě přijaté kongresem.

<sup>90</sup> Kalvodová, V. *Evropská vězeňská pravidla - nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1/1997, s. 91

zajištěny takové podmínky, které neporušují lidskou důstojnost a které uvězněným nabízejí smysluplné pracovní činnosti i programy zacházení, čímž je připraví na jejich opětovné začlenění do společnosti. Jsou založena na těchto základních principech:

- *„Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.*
- *Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.*
- *Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.*
- *Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.*
- *Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.*
- *Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti.*
- *Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.*
- *Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich přijímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.*
- *Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.“<sup>91</sup>*

Pravidla obsahují doporučení týkající se neodsouzených vězňů, ubytování, osobní hygieny, oděvu, stravování, právního poradenství, kontaktu s vnějším světem, vězeňského režimu, práce, vzdělávání a rekreace, svobody myšlení, svědomí a víry, majetku, přemísťování, propuštění a zdravotní péče vězňů, dále vedení věznic, povinností zdravotního personálu, oprávnění vězeňského personálu a požadavků na výběr a výcvik vězeňských pracovníků.

---

<sup>91</sup> Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členskými státy Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, s. 4. Dostupné z: [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Evropska\\_vezenska\\_pravidla\\_2006.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Evropska_vezenska_pravidla_2006.pdf)

K doživotnímu trestu se vězeňská pravidla speciálně nevyjadřují, jelikož jej řeší **Doporučení Rec (2003) 23 Výboru ministrů o přístupu vězeňské správy v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů**. Doporučení stanovuje všeobecné cíle výkonu doživotí a dlouhodobých trestů, kterými by mělo být: zajistit, aby věznice byly bezpečným místem pro odsouzené i pro personál a osoby, které je navštěvují; působit proti škodlivým účinkům výkonu trestu; zvyšovat a zlepšovat možnosti těchto odsouzených podporující úspěšný návrat po propuštění do společnosti jako řádných občanů. Tyto cíle jsou pak v jednotlivých bodech konkretizovány v určitých požadavcích na výkon těchto trestů.

## 6. 2. Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody na doživotí

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody na doživotí je obsažena v několika právních předpisech rozdílné právní síly.

Na ústavněprávní rovině je třeba zmínit **Listinu** a její čl. 7 odst. 2: „*Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ a čl. 10 odst. 1: „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost.*“

Východiskem a základem úpravy je **trestní zákoník**. Podrobnější úpravu podmínek, za kterých k výkonu tohoto trestu dochází, pak obsahují další právní předpisy. Trestní zákoník stanovuje, že nepodmíněný trest odnětí svobody je vykonáván ve věznicích a to diferencovaně ve 4 typech věznic. Jedná se o věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou. O zařazení pachatele k výkonu trestu do určitého typu věznice rozhoduje soud na základě kritérií stanovených zákonem. V případě doživotního trestu je však nařízen obligatorní způsob jeho výkonu. Pachatele, jemuž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, zařadí soud vždy do věznice se zvýšenou ochranou (§ 56 odst. 3 TZ). Obligatorní zařazení doživotně odsouzeného do nejpřísnějšího režimu výkonu trestu odnětí svobody neznamena jeho výkon v tomto typu věznice po celou dobu trestu. V § 57 TZ je upravena možnost přeřazení odsouzeného. Během výkonu trestu je možné přeřadit odsouzeného do jiného typu věznice, lišící se od věznice, v níž dosud odsouzený trest vykonává, o jeden stupeň

(§ 57 odst. 1 TZ). O přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem rozhodne soud tehdy, jestliže chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že přeřazení přispěje k jeho nápravě (§ 57 odst. 2 TZ). V případě doživotně odsouzeného je zákonem požadován výkon alespoň 10 let trestu, aby bylo možné přeřazení do mírnějšího typu věznice zvažovat (§ 57 odst. 4 písm. a). V ustanovení § 55 odst. 3 TZ je dále zakotveno, že nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává podle jiného právního předpisu. Na rozdíl od jiných druhů trestů tak není úprava výkonu trestu odnětí svobody pouze v trestním zákoníku a trestním řádu, ale je svěřena zvláštnímu právnímu předpisu - zákonu o výkonu trestu odnětí svobody.

**Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody** (dále jen ZVTOS) se vztahuje na výkon všech trestů odnětí svobody. Na doživotní trest jsou tedy aplikovatelná všechna obecná ustanovení zákona. Jsou zde ale obsaženy i zvláštní ustanovení vztahující se pouze na výkon trestu doživotního. Jedná se o jediný paragraf (§ 71 ZVTOS) tvořený čtyřmi odstavci, přestože specifika výkonu tohoto trestu by zasluhovala podrobnější úpravu. Výkon tohoto trestu je zaměřen především na ochranu společnosti (osob na svobodě, ale i personálu věznice a dalších odsouzených) před další trestnou činností odsouzeného a tomu odpovídají i ustanovení o jeho výkonu. Je zde stanoveno, že vnitřní řád věznice, jakož i obsah a formy zacházení s odsouzenými k doživotnímu trestu musí přihlížet též k povaze tohoto trestu a nebezpečnosti odsouzených, kterým je takový trest uložen. Návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených. Odsouzenému k doživotnímu trestu nelze přerušit výkon trestu nebo mu udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení. Ubytování jsou doživotně odsouzení zpravidla po jednom.

Dalším předpisem upřesňujícím výkon trestu odnětí svobody je **vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody** (dále jen ŘVTOS). Doživotního trestu se týká zejména část druhá, hlava VII, § 95 až 97. Je zde zdůrazněn výkon trestu v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Dále, že odsouzeným může být umožněno navštěvovat kulturní a společenské místnosti společně s dalšími odsouzenými, ale pracují zpravidla na pracovištích uvnitř oddělení se

zesíleným stavebně technickým zabezpečením a v průběhu vycházek mohou být ve zvlášť odůvodněných případech odsouzení poutáni. Návštěvy odsouzených jsou prováděny zpravidla za přímého dohledu příslušníka Vězeňské služby.

Pokud ustanovení § 71 ZVTOS a § 95 až 97 ŘVTOS neobsahují ustanovení zvláštní, užití se na výkon doživotního trestu ostatní obecná ustanovení těchto zákonů.

Předpisem řešícím výkon trestu přímo v odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením je **nařízení generálního ředitele vězeňské služby České republiky č. 55/2007, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením** (dále jen NGR).<sup>92</sup> Jsou zde obsaženy formy a metody zacházení s těmito vězni a vnitřní diference vězňů do tří navzájem prostupných skupin.

Zcela konkrétní pravidla výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v jednotlivých věznicích pak nalezneme ve **vnitřním řádu** věznice, který stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby. Vnitřním řádem se stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici. (§ 14 ZVTOS).

## **6. 3. Výkon doživotního trestu odnětí svobody**

### **6. 3. 1. Místo a způsob výkonu**

Doživotně odsouzený je obligatorně umístován do věznice se zvýšenou ostrahou. Doživotní trest je vykonáván ve věznicích profilovaných jako věznice se zvýšenou ostrahou nebo mající oddělení pro výkon trestu odnětí svobody se zvýšenou ostrahou. Jedná se o tyto věznice: věznice Mírov, věznice Valdice, věznice Karviná a věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě. *„Jedinou výjimkou je věznice v Rýnovicích, kam byli dosud přesunuti dva doživotně odsouzení rozhodnutím soudu o přearazení do mírnějšího typu věznice s ostrahou a to do oddělení, které má*

---

<sup>92</sup> Je zarážející, že oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením nemá oporu v zákoně. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody by tak měl být doplněn.

*zesílené stavebně technické zabezpečení.*“<sup>93</sup> Odsouzení k doživotnímu trestu vykonávají trest zásadně ve specializovaných odděleních věznic zřízených generálním ředitelem Vězeňské služby.

Doživotně odsouzená populace je stejně jako populace ostatních odsouzených skupinou heterogenní jak z penologických, kriminologických, tak psychologických hledisek a stejnorodé zacházení by tak neplnilo svůj účel. V každé věznici se tak uplatňuje vnitřní diferenciaci. Jedná se o výchovný systém spočívající v rozdělení odsouzených v závislosti na jejich chování, vlastnostech, postoji k cíli výkonu trestu a způsobu naplňování cíle programu zacházení. Odsouzení se zařazují do tří skupin vnitřní diferenciaci:

- Do 3. skupiny jsou zařazeni všichni odsouzení nastupující doživotní výkon trestu. Setrvávají v ní ti, kteří páchají závažné přestupky proti vnitřnímu řádu věznice a ti, u nichž je prokazatelné, že jejich chování není zvládnutelné běžnými postupy.
- Do 2. skupiny se zařazují odsouzení plnící svoje povinnosti a akceptující působení odborných pracovníků. K tomuto zařazení dochází zpravidla po 5 letech pobytu ve třetí skupině.
- Do 1. skupiny jsou zařazováni odsouzení příkladně plnící své povinnosti a aktivně se účastníci programu zacházení. K zařazení dochází zpravidla po 10 letech pobytu ve druhé diferenciacní skupině.

Může nastat situace odmítnutí přeřazení do „lepší“ skupiny. V takovém případě se odsouzený ponechá ve stávající skupině. Přeřazení zpět do přísnější skupiny je samozřejmě také možné a provádí se v nejbližším možném termínu. Přeřazenému odsouzenému se pobyt v přísnější skupině stanoví zpravidla na dvě hodnotící období. Tyto skupiny se prakticky neliší v bezpečnostních opatřeních, ale ve „výhodách“ pro vězně, které představují motivaci vězně k přeřazení, a tudíž k plnění programu zacházení a bezkonfliktnímu chování. Výhody spočívají například ve způsobu návštěv - kontaktní nebo bezkontaktní, možnosti sledovat častěji televizi, absolvovat vycházky ve větších skupinách nebo v odlišném vybavení cel.

---

<sup>93</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 76

### **6. 3. 2. Programy zacházení**

Výkonem doživotního trestu se nesleduje pouze ochrana společnosti před pachateli nejzávažnějších trestných činů, ale též jejich výchova k tomu, aby vedli řádný život. Programy zacházení jsou základním prostředkem resocializační činnosti v průběhu výkonu trestu a jejich hlavním cílem je výchovně působit na odsouzené a připravovat je na návrat do společnosti. V případě doživotně odsouzených se jedná o osoby velmi narušené a možnost jejich resocializace je obzvláště ztížena. Na zacházení s těmito vězni jsou tak kladeny vysoké nároky na práci vězeňského personálu a vyžadují se specifické metody a přístupy. Tyto programy jsou upraveny v ZVTOS a ŘVTOS.

Při jejich vytváření se vychází z možností věznice, skladby odsouzených a personálních možností. Zařízení sestavuje takové programy zacházení, které pozitivně podporují změny systému hodnot a jednání odsouzených. Kvalitní programy zvyšují šanci na úspěšnou reintegraci odsouzeného do společnosti a snižují riziko recidivy. Podmínkou jejich úspěšného plnění je však dobré prostorové, materiální, personální a finanční zabezpečení.

Pro každého odsouzeného se sestavuje individuální program zacházení, vypracovaný týmem specialistů na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny jeho trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím psychologického, pedagogického a lékařského posouzení a jiných dostupných údajů k osobě odsouzeného. Je zde obsažen konkrétní cíl působení, metody zacházení a způsob a četnost hodnocení. Obsahuje konkrétní činnosti, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat. Při hodnocení se program vždy aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání.

Věznice nabídne odsouzenému na výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem.

Program zacházení s odsouzenými se člení na:

- a) Pracovní aktivity, kterými se rozumí zaměstnávání, práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapie. Jejich účelem je vést odsouzené k získání vhodných pracovních návyků a dovedností.
- b) Vzdělávací aktivity, kterými se rozumí vzdělávání organizované či realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu nebo vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky. Umožňují tedy odsouzeným dokončit základní vzdělání, vyučit se, absolvovat rekvalifikační kurz, ale i studovat na střední nebo vysoké škole.
- c) Speciální výchovné aktivity, kterými se rozumí individuální a skupinová pedagogická a psychologická působení, vedená kompetentními zaměstnanci, zejména terapeutická (sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), dále sociálně právní poradenství a trénink zvládnutí vlastní agresivity.
- d) Zájmové aktivity, zahrnující nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Jsou určeny na rozvoj kulturních, sportovních, jazykových a rukodělných zájmů.
- e) Oblast utváření vnějších vztahů, která představuje snahu o udržení vztahů s rodinou a přáteli a co nejčastější kontakt s nimi nebo s různými institucemi.

U doživotně odsouzených spočívá těžiště práce v psychiatricko-psychologicko-terapeutickém působení na odsouzeného tak, aby se rozvíjela jeho osobnost. V definování cílů jde jednak o úkoly velmi obecné povahy (například respekt a úcta k lidskému životu nebo přeměna v hierarchii osobních hodnot), tak i konkrétnější úkoly, ke kterým by měl odsouzený během výkonu dospět (například navázání kontaktu s osobou mimo věznici). V jednotlivých aktivitách programu zacházení (vzdělávací, vnější vztahy atd.) jsou již cíle konkrétnější. Programy zacházení jsou hodnoceny po půl roce.

### **6. 3. 3. Práva a povinnosti**

Součástí každého právního vztahu jsou vzájemná práva a povinnosti stran. „Námi sledovaný vztah je jakousi „nucenou veřejnoprávní smlouvou“, kde na straně



*jedné stojí osoba, jež byla za své chování postižena sankcí nejpřísnější - na opačném pólu vystupuje stát, v našem případě reprezentovaný státním orgánem, kterým je příslušná věznice.*<sup>94</sup> Vzhledem k tomu, že se jedná o vztah veřejnoprávní, postavení stran není rovnocenné. Osobám ve výkonu trestu přísluší určitý okruh práv a povinností. Povinnosti odsouzeného převažují nad povinnostmi státu.

Základní výčet je obsažen především v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody a ve vyhlášce, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Vnitřní řád věznice pak specifikuje požadované chování do nejmenších podrobností. Jak již bylo uvedeno, oba tyto předpisy obsahují zvláštní ustanovení ohledně výkonu doživotního trestu modifikujících úpravu obecnou, a na základě toho jsou práva doživotně odsouzených do určité míry okleštěna.

Práva a povinnosti jsou v ZVTOS upraveny v Hlavě druhé. Práva odsouzených jsou obsažena v § 15 až 27 zákona. Odsouzenému vznikají v souvislosti s uvězněním určitá nová práva. Naproti tomu jsou mu omezena určitá práva a svobody, jež by mu náležela na svobodě, jelikož jejich výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Z těchto důvodů jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání. Po dobu výkonu trestu odsouzeným dále nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby poskytovatele zdravotních služeb a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce. Uvedené paragrafy obsahují pravidla pro poskytování stravy, ubytování, zdravotních služeb, použití telefonu, přijímání návštěv, balíčků a korespondence nebo pro možnosti nákupu ve vězeňských prodejnách. Aby byla zaručena ochrana těchto práv, smí odsouzený k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení.

---

<sup>94</sup> Tůmová, J. *Výkon trestu odnětí svobody na doživotí*. Trestní právo, 3/2006

Povinnosti odsouzených jsou stanoveny v § 28 až 36 ZVTOS. Základními povinnostmi jsou povinnost dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je jim přidělena práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. S povinností dodržovat stanovený pořádek a kázeň souvisí dodržování stanoveného denního režimu. Den je rozdělen na přesně vymezené doby určené pro spánek, osobní volno a organizované činnosti. Mezi další povinnosti patří například povinnost podrobit se osobní prohlídce, podrobit se lékařským prohlídkám, podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy nebo dodržovat zásady hygieny. Určité jednání je odsouzeným zakázáno, jako například vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, dále hrát hry o peníze, věci, služby nebo o jiné úkony, tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat a nebo bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici. Zákon dále obsahuje ustanovení o práci a vzdělávání odsouzených. Vůči odsouzenému, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k nápravě nestačí výzva nebo napomenutí, užije Vězeňská služba v nezbytném rozsahu prostředky povolené zákonem.

#### **6. 4. Psychologické a sociální důsledky výkonu doživotního trestu**

Výkon trestu odnětí svobody nepředstavuje pouze omezení svobody jedince, ale je i zbavením svobody v rozhodování, jednání a chování odsouzeného a brání mu v uspokojování jeho potřeb. Je vykonáván v radikálně jiných podmínkách, než jsou podmínky běžného života na svobodě a jeho výkon tak způsobuje jak negativní následky psychologické, tak sociologické. V případě neurčitého doživotního trestu jsou tyto následky výkonu trestu ještě znatelnější a ztěžují reintegraci doživotně odsouzených zpět do společnosti. Přestože každý odsouzený reaguje na odsouzení individuálně, lze vysledovat určité charakteristické problémy spojené s doživotním trestem.

Sociologickými následky jsou zejména izolace, desocializace, ztráta osobní odpovědnosti, krize identity nebo celková závislost na trestní instituci.

Nevyhnutelným důsledkem uvěznění je samozřejmě sociální izolace. Pachatel je vytržen z jeho sociálního prostředí a jeho kontakty s vnějším světem jsou zpřetrhány. Právě ztráta kontaktu s rodinou a přáteli je vězni považována za jeden z nejzávažnějších problémů. Přitom udržování, posilování a rozvoj vztahů mimo věznici je jedním z nejdůležitějších faktorů, který potlačuje nežádoucí účinky uvěznění. Sociální vazby jsou motivací a psychickou pomocí vězně. „*Posílení či oslabení vlastního psychického rozpoložení záleží na síle a kvalitě sociálních vztahů, na emocionálních vazbách v prostředí, ze kterého odsouzený pochází. Zdá se, že pozitivní a podpůrné vztahy s významnými osobami (nejčastěji rodina) mohou vést k posílení, které lze následně využít jako „náravník,, vůči okamžitému působení jiných (negativních) faktorů ve vězeňském prostředí.*“<sup>95</sup> Avšak z provedených výzkumů vyplývá, že kontakt doživotně odsouzených vězňů je minimální někdy nulový. Přitom udržování rodinných vztahů je stěžejní pro opětovné začlenění vězně do společnosti a pro předcházení recidivy.

V počátečním období je typická neakceptace trestu a problémy spojené s adaptací. Projevovat se můžou tyto negativní tendence: agresivita, hladovky, sebepoškození nebo pokusy o sebevraždu.

Při výkonu trestu odnětí svobody dochází k tzv. prizonizaci, neboli adaptaci vězeňskému prostředí. Jedná se o překlenovací mechanismus, kdy odsouzení projevují osobní rezignaci na podmínky, zafixují své chování do určitého stavu a přizpůsobí se vězeňskému prostředí. Odsouzený přijímá vězeňské subkulturní normy a pravidla a také si osvojuje nové vzorce chování. Tato pravidla se značně odlišují od obecně platných. Časem pak dochází k postupnému vyhasínání adaptabilního chování potřebného k životu na svobodě. Tato adaptace má dva základní aspekty. „*Prvním je institucionalizace, která označuje adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život. Je spojena se ztrátou aktivity a iniciativy. Znamená především vnější orientaci ve specifických životních podmínkách VTOS. Institucionalizaci podléhá více méně každý*

---

<sup>95</sup> Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004, s. 135

odsouzený. Druhým aspektem je ideologizace, která se projevuje identifikací s kriminální subkulturou, patří sem např. i osvojení si (a užívání) specifického jazyka, tzv. kriminálního argotu. Představuje vnitřní přijetí subkulturních norem a pravidel, hodnot a postojů a také systému racionalizací (jako obranných mechanismu).<sup>96</sup> Jde o kriminalizační proces, který jde proti nápravě nebo resocializaci odsouzeného. Čím delší doba výkonu trestu, tím je efekt tohoto procesu intenzivnější a pravděpodobnost úspěšné reintegrace je čím dál tím více snižována až znemožněna. Právě vlivem prizonizace dlouhodobě věznění odcházejí „ještě horší“. „Podle expertů, po cca 5 - 7 letech věznění pro vězně „není návratu,, tj. lze se jen výjimečně setkat s bezproblémovým začleněním propuštěného dlouhodobě vězněného odsouzeného do tzv. běžného, společností propagovaného způsobu života.“<sup>97</sup>

S vězeňskou realitou se vězeň smiřuje nebo ji často zkresluje. Projevuje se snaha odtržení od reality uvěznění, například v podobě fantazií spočívajících v denním snění. Boj s realitou může také vyústit v agresi nebo únik.

Z dlouhodobě vězněných se stávají tzv. deprivanti, čímž se rozumí „jedinci, u nichž se nejedná o poruchy v lékařském slova smyslu, když se u nich projevují osobnostní poruchy, ale jedná se o lékařsky zdravé osoby, které jsou hodnotově a emociálně oploštělé.“<sup>98</sup>

Průvodním jevem uvěznění je dále potlačení individuality odsouzených vedoucí ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování. Posiluje se sklon k parazitnímu stylu života a nesamostatnost.

Dlouhodobým výkonem trestu je negativně formována osobnost pachatele. Vlivem vězeňského prostředí může docházet k různým deformacím osobnosti, jako je špatné rozpoložení, nevyzpytatelnost nálad a chování, stavy apatie a deprese, poruchy ve sféře kontaktů s lidmi, krajní intoverze, poruchy sebezáchovného pudu. Pro dlouhodobě uvězněné je pak charakteristické, že se často odtahují od ostatních, vyhledávají samotu a odmítají kontakty se spoluodsouzenými.

---

<sup>96</sup> Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004, s. 130

<sup>97</sup> Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004, s. 128

<sup>98</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 87

Nejvíce problematickým se pak jeví neurčitost rozsudku - zda a kdy bude odsouzený propuštěn a z toho plynoucí nejistota odsouzeného. Důsledkem je modifikované vnímání času. Problémem, majícím původ v neurčitosti trestu, mohou být deprese. „*Tento jev představuje velké riziko - pokud odsouzený ztratí naději, ztratí zábrany.*“<sup>99</sup> Při překonání těchto stavů je klíčová práce psychologa a vychovatele. Pomoc představuje i potřebný osobní kontakt s osobami blízkými.

Na základě mnohých výzkumů byl dále učiněn závěr, že jedincům pobývajícím dlouhodobě ve vězení vznikají v souvislosti s uvězněním duševní poruchy. Jedná se například psychózy a neurózy. V četnosti výskytu se však provedené studie různí. Je sice prokázáno, že mezi těmito vězni se psychická poruchovost vyskytuje opravdu ve vysokém procentu, ale nelze přesně určit, kdy tyto poruchy vznikly. Nelze totiž vyloučit, že poruchovost byla přítomna ještě před uvězněním na doživotí a uvěznění pouze její projevy zvýšilo.

---

<sup>99</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 73

## KAPITOLA 7 – TREST ODNĚTÍ SVOBODY NA DOŽIVOTÍ Z POHLEDU ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ÚPRAV

Zkoumání problematiky trestu odnětí svobody na doživotí se neobejde bez srovnání s právní úpravou a praxí jiných států. Doživotní trest je stále vcelku novou trestní sankcí v českém trestním právu a zahraniční právní úpravy představují inspiraci pro náměty *de lege ferenda*. V bodu 1 tak budou nastíněny trendy a různé možnosti úpravy doživotního trestu. V bodech dalších bude přiblížena právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí vybraných států, mezi nimiž o úpravě Slovenské republiky je vzhledem ke stejným trestněprávním základům podán podrobnější výklad. U ostatních států – Spolková republika Německo, Anglie a Wales, Francouzská republika a Ruská federace – budou uvedeny hlavně odlišnosti a zajímavosti právních úprav.

### 7. 1. Obecný výklad

S výjimkou zemí, které uplatňují trest smrti, je v právních řádech trest odnětí svobody na doživotí obvykle maximálním trestem. V zemích, ve kterých byl trest smrti zrušen, byl pak zaveden jako jeho alternativa. Avšak i vzhledem k nastíněným problematickým otázkám týkajících se tohoto trestu (blíže k tomu bod 2. 4.), některé státy doživotní trest neobsahují v systému trestních sankcí. Příkladem těchto zemí je Norsko, Chorvatsko, Portugalsko, Španělsko, Brazílie nebo Kolumbie. Vězni v těchto státech ale mohou ve skutečnosti určitý trest vykonávat daleko delší dobu než je požadovaná minimální doba pro výkon neurčitého doživotního trestu v jiných státech. *„Příkladem je Španělsko, kde lze uložit trest odnětí svobody do 30 a v určitých případech až do 40 let.“*<sup>100</sup>

Doživotní trest je jako trest nejtěžší ukládán za nejzávažnější trestné činy, jako jsou trestné činy proti životu a zdraví, sexuální trestné činy, zločiny proti míru a lidskosti nebo zločiny válečné. Je však ukládán i za nenásilné trestné činy a často

---

<sup>100</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 24

za drogové delikty. V četnosti jeho ukládání pak hraje významnou roli, zda státy obsahují ustanovení o uložení doživotí v případě recidivujících pachatelů, jelikož pak jsou odsuzováni i za méně závažné trestné činy (například majetkové).<sup>101</sup>

Zrušení trestu smrti hrálo významnou roli ve zvýšení využívání trestů odnětí svobody na doživotí, a zejména jeho formy bez podmíněného propuštění. Nejnovější trendy ale i nadále ukazují na nárůst počtu doživotně odsouzené vězeňské populace. „*Například v Anglii a Walesu se počet doživotně odsouzených v roce 1994 z 3192 zvýšil na 5594 v roce 2004 – jedná se o nárůst 75 procent v průběhu desetiletého období. V Jižní Africe se počet vězňů odsouzených na doživotí zvýšil z počtu 443 na 5745 v letech 1995 a 2005 - což představuje nárůst o 1000 procent.*“<sup>102</sup>

Úprava doživotního trestu se v různých zemích liší. Základním rozlišením je ukládání doživotního trestu s možností podmíněného propuštění nebo bez této možnosti. Druhá forma doživotního trestu je velice diskutabilní a v mnoha státech byla zakázána. „*Je například zakázána v Mexiku, kde byla deklarována neústavnost Nejvyšším soudem, protože to bylo považováno za krutý a neobvyklý trest. Podobně soudy v Německu, Francii, Itálii a Namibii uznaly, že doživotně odsouzení mají právo na zvažování propuštění.*“<sup>103</sup> Ve většině případů se však doživotně odsouzení po určité době stávají způsobilými pro propuštění. Minimální doba výkonu trestu a podmínky, za kterých mohou být propuštěni, se liší stát od státu. „*Například v Německu je tato doba stanovena na 15 let. U osob odsouzených Mezinárodním trestním soudem je rozsudek přezkoumáván po 25 letech. Ve Spojených státech amerických je tato doba znatelně vyšší. Několik států požaduje výkon 30 let nebo 35 let, stát Kansas dokonce 40 let.*“<sup>104</sup> Lze konstatovat, že ve většině států doživotí není absolutním.

Další základní odlišností úprav je ukládání doživotí obligatorně nebo fakultativně. V prvním případě se jedná o povinné uložení doživotního trestu, kdy spáchání určitého trestného činu sebou automaticky nese jeho uložení. V druhém

---

<sup>101</sup> Těmito zeměmi jsou např. USA, Nový Zéland nebo Slovenská republika.

<sup>102</sup> *Alternatives to the death penalty: the problems with life imprisonment.* Penal Reform International publication. Penal Reform Briefing No.1, 2007, s. 2. Dostupné z : <http://www.penalreform.org/publications/penal-reform-briefing-no1-alternatives-death-penalty-0>

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 5

<sup>104</sup> Tamtéž, s. 2

případě má soud diskreční pravomoc a uložení závisí na uvážení soudce. „*Obligatorní uložení doživotí je ukládáno především za vraždu a velezradu.*“<sup>105</sup> Fakultativní ukládání je způsobem převažujícím.

Výkon dlouhodobých trestů s sebou přináší značné množství negativních účinků. Vězni vykonávající dlouhodobé nebo doživotní tresty zažívají často rozdílné zacházení a horší podmínky výkonu ve srovnání s ostatními skupinami vězňů. Často podléhají speciálním omezením, které ještě více znásobují škodlivé účinky dlouhodobého uvěznění. „*Příkladem může být: oddělení od zbytku vězeňské populace, zákaz komunikace s jinými vězni, omezené návštěvy,*<sup>106</sup> *samovazba, neadekvátní zařízení cel, nedostatečná zdravotní péče, nadměrné užívání spoutání a jiných disciplinárních opatření, nedostatek rehabilitačních programů, včetně nedostatku nebo omezeného přístupu k zaměstnání nebo vzdělávacím programům.*“<sup>107</sup> K výkonu trestu jsou doživotně odsouzení zařazováni do nejvíce střežených zařízení a v některých zemích vykonávají trest odděleně od zbytku vězeňské populace po celou dobu jeho výkonu - příkladem může být „*Kazachstán, Arménie, Ázerbájdžán.*“<sup>108</sup>

Přibývající počet doživotně odsouzených souvisí i s delší dobou výkonu trestu těmito odsouzenými. „*Stárnoucí vězeňská populace pak představuje velkou výzvu pro péči a léčbu pachatelů, a to zejména pro ty, kteří vyžadují specializovanou lékařskou péči na dlouhodobém základě.*“<sup>109</sup>

Odlíšnosti úprav doživotního trestu tedy mohou spočívat ve škále trestných činů, za které jej lze uložit, v jeho obligatorním nebo fakultativním uložení nebo zda je umožněno podmíněné propuštění z jeho výkonu a po jaké době. Dále například v kategorii osob, kterým může být tento trest uložen, v možnosti udělení milosti nebo amnestie, v povinném přezkoumávání uloženého trestu po určité době a v neposlední řadě v jeho výkonu, zda je vykonáván ve zvláštním zařízení, jaké jsou možnosti

---

<sup>105</sup> Tamtéž, s. 2

<sup>106</sup> Tamtéž, s. 6

<sup>107</sup> *Life after death: What replaces the death penalty?.* Penal Reform International death penalty publications, 2012, s. 2. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/death-penalty-publications>

<sup>108</sup> Tamtéž, s. 2

<sup>109</sup> *Alternatives to the death penalty: the problems with life imprisonment.* Penal Reform International publication. Penal Reform Briefing No.1, 2007. s. 7. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/publications/penal-reform-briefing-no1-alternatives-death-penalty-0>



přeřazení těchto vězňů, za jakých ztěžujících podmínek je vykonáván a s jakými programy zacházení.

## **7. 2. Slovenská republika**

V roce 2005 byla přijata zcela nová trestněprávní úprava zrušující zákony přijaté ještě za trvání společného československého státu. Od 1. 1. 2006 tak nabyl účinnosti zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon (dále jen STZ) a zákon č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok.

Trest odnětí svobody lze podle nového zákona uložit buď jako trest určitý, nejvýše na dobu 25 let, nebo jako trest doživotní (§ 46 STZ). Oproti české právní úpravě doživotního trestu je slovenská úprava značně represivnější. Dokonce je často označována za nejpřísnější v Evropské unii. Z dále uvedeného množství trestných činů, za něž lze doživotí uložit, je zřejmé, že uložení doživotního trestu není tak výjimečnou sankcí jako v našem právním řádu. Trest odnětí svobody na doživotí se zde ukládá nejen fakultativně ale i obligatorně. V určitých případech pak lze uložit doživotní trest bez možnosti podmíněného propuštění z jeho výkonu.

Fakultativní uložení doživotí je obsaženo v § 47 odst. 1 STZ, který stanoví, že trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze za trestný čin, u kterého to tento zákon ve své zvláštní části dovoluje, a jen za podmínek, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a není naděje, že by pachatele bylo možné napravit trestem odnětí svobody do 25 let. Na rozdíl od české právní úpravy zde není podmínka mimořádné závažnosti zločinu a uvedené podmínky jsou stanoveny kumulativně nikoliv alternativně.

Česká právní úprava obsahuje výčet trestných činů, za které lze doživotní trest uložit, v obecné části trestního zákoníku, zatímco úprava slovenská stanovuje doživotní trest jako možnou sankci u jednotlivých skutkových podstat ve zvláštní části zákona. Doživotní trest je uveden u kvalifikovaných případů těchto trestných činů: úkladná vražda (§ 144 odst. 2, 3), vražda (§ 145 odst. 2,3), nedovolená výroba omamných a psychotropních látek, jedů anebo prekurzorů, jejich držení a obchodování s nimi

(§ 172 odst. 4), obchodování s lidmi (§ 179 odst. 5), obchodování s dětmi (§ 181 odst. 4), zbavení osobní svobody (182 odst. 4), omezování osobní svobody (§ 183 odst. 4), braní rukojmí (§ 185 odst. 4), vyděračský únos (§ 186 odst. 4), zavlčení do ciziny (§ 187 odst. 4), loupež (§ 188 odst. 4), vydírání (§ 189 odst. 4), hrubý nátlak (§ 190 odst. 5, § 191 odst. 4), nátlak (§ 192 odst. 4), týrání osoby blízké a osoby svěřené (§ 208 odst. 3), únos (§ 209 odst. 4), všeobecné ohrožení (§ 284 odst. 4), ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a lodě (§ 291 odst. 3), zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny (§ 293 odst. 2), nedovolená výroba a držení jaderných materiálů, radioaktivních látek, vysoko rizikových chemických látek a vysoko rizikových biologických agens a toxinů (§ 298 odst. 4), vlastizrada (§ 311), úklady proti Slovenské republice (§ 312 odst. 2), teror (§ 313, § 314 odst. 3), záškodnictví (§ 315 odst. 3, 4), sabotáž (§ 317 odst. 3), vyzvědačství (§ 318 odst. 3), útok na veřejného činitele (§ 323 odst. 4), násilné překročení státní hranice (§ 354 odst. 4), válečná zrada (§ 392), ohrožení míru (§ 417 odst. 2), genocidium (§ 418 odst. 2, 3), terorismus a některé formy účasti na terorismu (§ 419 odst. 1, 2, 3, 4), nelidskost (§ 425 odst. 1,2), zneužití mezinárodně uznávaných označení a státních znaků (§ 428 odst. 3), válečná krutost (§ 431 odst. 3), perzekuce obyvatelstva (§ 432 odst. 3), válečné bezpráví (§ 433 odst. 1,2).

Ustanovení § 47 odst. 2 STZ stanovuje obligatorní uložení doživotního trestu pro případy zvlášť nebezpečné recidivy. Odsuzuje-li soud pachatele za dokonaný trestný čin zde taxativně vyjmenovaný a pachatel již byl za některý z uvedených trestných činů odsouzen a dvakrát potrestán nepodmíněným trestem odnětí svobody, uloží mu trest odnětí svobody na doživotí, jsou-li splněny podmínky podle odst. 1; jinak mu uloží trest v trvání 25 let, pokud tomu nebrání okolnosti hodné zřetele. Jedná se například o některé trestné činy z § 47 odstavce 1 již v základní skutkové podstatě nebo v jiné kvalifikované podstatě, a dále například o ublížení na zdraví (§ 155), znásilnění (§ 199), sexuální násilí (§ 200) nebo sexuální zneužívání (§ 201 odst. 2, 3, 4). Tato úprava je založena na principu „třikrát a dost“ a inspirovala se podobnými úpravami například v USA. Česká právní úprava obsahovala analogické ustanovení, které však bylo založeno na principu „dvakrát a dost“ a uložení doživotí bylo pouze fakultativní (§ 29 odst. 4 tr. zák.). Nový trestní zákoník, jak bylo uvedeno, toto ustanovení nepřevzal.

Doživotně odsouzený se zařazuje do ústavu na výkon trestu odnětí svobody maximálního stupně ostrahy, pokud soud nevyužije svého práva moderace (§ 48 STZ). Úprava podmíněného propuštění je velmi přísná, jelikož je možné nejméně po 25 letech výkonu trestu. Rozpětí zkušební doby je do 7 let. Opětovné podmíněné propuštění úprava také nepřipouští. (§ 67 odst. 2, 3). Při ukládání doživotí má však soud možnost rozhodnout, že podmíněné propuštění z jeho výkonu není možné, pokud pachatel a) spáchal dva anebo více obzvláště závažných zločinů, b) naplnil současně dvě anebo více okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby, c) spáchal trestný čin jako člen zločinecké skupiny anebo teroristické skupiny, anebo d) byl už potrestaný za trestný čin uvedený v § 47 odst. 2 (§ 34 odst. 8). Právo prezidenta zmírňovat a odpouštět tresty ve vztahu k doživotně odsouzeným není dotčeno.

Výkon trestu se řídí zákonem č. 475/2005 Z.z., o výkone trestu odňatia slobody, a vyhláškou č. 368/2008, Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. Trest je vykováván v ústavu s maximální ostrahou na speciálním oddělení doživotních trestů, rozdělující vězně do dvou skupin. Do skupiny „D1“ je odsouzený umístěn po nástupu do výkonu trestu a je v mnoha věcech omezen. Pokud plní program zacházení, dodržuje vězeňský řád a vykazuje pozitivní změny k trestné činnosti, může být přerazen do skupiny „D2“ s mírnějším režimem. K 31. prosinci 2011 vykonávalo doživotní trest 39 odsouzených mužů.<sup>110</sup>

### **7. 3. Spolková republika Německo**

I zde je doživotní trest ukládán jak fakultativně, tak obligatorně. Obligatorně je ukládán za trestný čin vraždy, kvalifikované případy zabití, genocidium, zločiny proti lidskosti a válečný zločin. Fakultativně lze doživotí uložit například za trestné činy, které ani nevyžadují způsobení smrti člověka, jako například příprava útočné války, dále za trestné činy u kterých k uložení doživotí postačí kulpózní způsobení smrti člověka, jako například loupež s následkem smrti nebo žhářství s následkem smrti,

---

<sup>110</sup> Zdroj: Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2011, s. 12. Dostupné z: [http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka\\_ZVJS\\_%202011.pdf](http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka_ZVJS_%202011.pdf). Tento počet se téměř rovná počtu doživotně odsouzených v České republice (38). Při srovnání však musíme brát v úvahu počet obyvatel a Slovensko má téměř dvakrát méně obyvatel než Česká republika. Z uvedeného vyplývá, že na jednoho obyvatele zde připadá dvakrát tolik doživotně odsouzených než je tomu v ČR.

a nakonec u některých trestných činů se pro jeho uložení vyžaduje dolůzší způsobení smrti, jako například u válečného zločinu užítí zakázaných způsobů vedení války. V praxi je ale za tyto trestné činy ukládán zřídka.

Podmíněné propuštění je možné již po výkonu 15 let trestu a rozhoduje o něm zvláštní orgán příslušného zemského soudu, v překladu komora pro výkon trestu. V případě vyhovění žádosti je výkon trestu přerušen na zkušební dobu 5 let. Pokud je žádost zamítnuta, soud stanoví lhůtu v délce až 2 let, po jejímž uplynutí lze o propuštění opět požádat. Průměrné trvání „doživotí“ v Německu je kolem 17 let.<sup>111</sup> „*Co se týče udělení milosti v případě doživotního trestu, neexistují obecná pravidla. V praxi bývá milost udělována poměrně volně (po 15 až 25 letech výkonu), rozhodnutí přísluší vládám jednotlivých zemí.*“<sup>112</sup> Výkon doživotního trestu se ve své podstatě neliší od výkonu dlouhodobých trestů odnětí svobody. Není však jednotný vzhledem k odlišným podzákonným úpravám jednotlivých spolkových zemí.

#### **7. 4. Anglie a Wales**

V této části Spojeného království Velké Británie je trest odnětí svobody na doživotí obligatorně ukládán pouze za vraždu, avšak „*vražda je v Anglii definována širěji než v jiných zemích a zahrnuje většinu forem úmyslného usmrcení a dokonce i případy, v nichž se úmysl vztahoval pouze na těžké ublížení na zdraví a ne nutně na usmrcení.*“<sup>113</sup> Jelikož anglické právo spadá pod systém tzv. common law, které není založeno na právu psaném, neexistuje výčet trestných činů, za které lze dále doživotí uložit. Podmínky jeho uložení jsou vykládány judikaturou a lze je shrnout následovně. Musí se jednat o dostatečně závažný trestný čin, zároveň je zde hrozba že pachatel bude představovat pro společnost vážné nebezpečí a to po dobu, kterou nelze určit a spácháním trestného činu byla způsobena zvlášť závažná újma. Fakultativně tak může být uložen za řadu trestných činů, například za sexuální delikty, žhářství, peněžní delikty atd.

---

<sup>111</sup> Údaj z roku 2007, viz Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 35

<sup>112</sup> Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004, s. 72

<sup>113</sup> Tamtéž, s. 73

Při ukládání trestu se odsouzenému individuálně stanoví minimální doba výkonu trestu, po které bude moci být podmíněně propuštěn (tzv. tariff). Tato doba je na úvaze soudu s ohledem na dosavadní judikaturu. V případě vraždy stanovuje Criminal Justice Act z roku 2003 určité minimální sazby v závislosti na okolnostech vraždy (od 15 let až bez možnosti propuštění). O podmíněném propuštění rozhoduje zvláštní orgán pro podmíněné propuštění - Parole Board. Při odmítnutí propuštění je stanovena lhůta maximálně na dobu 2 let, po které je možné znovu propuštění zvažovat.

Široká škála doživotně odsouzených vede k jejich různému umístování. Je zde uplatňován princip tzv. „rozptylových“ věznic, spočívající v umístování nebezpečných vězňů do více věznic spolu s méně nebezpečnými vězni, nikoliv jejich koncentraci v jediném zařízení. *„Odsouzení k doživotí jsou umístěni s jinými vězni vykonávajícími jak dlouhodobé tak krátkodobé tresty odnětí svobody, zahrnující jak věznice s vysokou i nízkou ostrahou. Umístění do určitého zařízení závisí na tom, jaké bezpečnostní riziko představují a nikoliv pouze na skutečnosti jaký druh trestu jim byl uložen. Ve skutečnosti, vězeňští pracovníci zjistili, že nejen že doživotně odsouzení vězni "mají tendenci chovat se lépe než ostatní vězni", ale mohou mít i výrazný stabilizační vliv na ostatní vězně.“*<sup>114</sup> Podle nebezpečnosti jsou vězni rozdělováni do čtyř kategorií A – D, přičemž kategorie A jsou vězni vyžadující maximální bezpečnostní opatření. *„Vězeň odsouzený na doživotí může být podmíněně propuštěn teprve poté, co projde několika stupni, přičemž zařazení do nižší kategorie neznamená nutně mírnější režim a větší výhody.“*<sup>115</sup>

## 7. 5. Francouzská republika

Trest odnětí svobody na doživotí je ukládán za zvlášť závažné trestné činy, zahrnující trestné činy proti osobám, majetku, proti národu, státu a míru a vojenské trestné činy. Je ukládán za značné množství trestných činů, například za vraždu, znásilnění nebo kuplířství, je-li doprovázeno mučením, genocidium, řízení

---

<sup>114</sup> *Life after death: What replaces the death penalty?*. Penal Reform International death penalty publications, 2012, s. 2. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/death-penalty-publications>

<sup>115</sup> Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 29

nebo organizování obchodu s omamnými látkami nebo kvalifikovanou loupež. Za výjimečných okolností může být uložen i mladistvému staršímu 16 let nebo vícenásobnému recidivistovi. Předpokladem tohoto výjimečného opatření je souhlas dvoutřetinové většiny členů senátu soudu pro mladistvé.

V odsuzujícím rozsudku je určeno tzv. zajišťovací období, které představuje minimální dobu výkonu trestu před propuštěním. V případě doživotně odsouzeného se stanoví na dobu 18 let, jde-li o recidivistu na 22 let, v určitých případech na 30 let a v nejzávažnějších případech, že propuštěn nebude moci být nikdy. V závislosti na okolnostech konkrétního případu je zde možnost lhůty zkrátit nebo prodloužit.

Podmíněné propuštění je možné po 15 letech výkonu, nikoliv však dříve než skončí tzv. zajišťovací období. Francouzské právo dále obsahuje institut přerušení výkonu trestu pro těžkou nemoc nebo je-li odsouzený na konci života, tedy pro jeho stáří. Podmínkou je ale, že nepřestavuje nebezpečí pro společnost.

*„Odsouzení k výkonu doživotních trestů jsou diferencováni do zvláštních skupin podle stáří, předchozích vykonaných trestu a fyzického a duševního stavu a v těchto skupinách jsou také separováni. Trest odnětí svobody na doživotí je vykonáván podle tzv. Auburnského systému, spočívajícího v nočním umístění odsouzených na samotkách a v denním společném režimu.“<sup>116</sup>*

## **7. 6. Ruská federace<sup>117</sup>**

Doživotní trest byl zaveden do systému trestních sankcí v roce 1992. Je ukládán za nejzávažnější trestné činy proti lidskému životu, lidskému zdraví, veřejné bezpečnosti a sexuální integritě dětí mladších čtrnácti let věku. V celkovém souhrnu je ukládán za třináct trestných činů, přičemž za všechny tyto trestné činy je ukládán pouze fakultativně a s možností podmíněného propuštění po nejméně 25 letech výkonu.

---

<sup>116</sup> Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 26

<sup>117</sup> *The abolition of the death penalty and its alternative sanction in Eastern Europe: Belarus, Russia and Ukraine*. Research paper Penal Reform International, 2012. Citováno 24. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/publications/abolition-death-penalty-and-its-alternative-sanction-eastern-europe-belarus-russia-and->

Určitým kategoriím osob nelze doživotní trest uložit. Nejedná se pouze o osoby mladistvé a osoby duševně choré jak je obvyklé v celosvětovém srovnání, ale i o ženy a také muže, kteří v době vynášení rozsudku dosáhli věku 65 let.

Vězni odsouzení na doživotí vykovávají trest izolovaně od ostatních odsouzených v pěti trestaneckých koloniích speciálního režimu.<sup>118</sup> Tyto kolonie jsou však umístěny daleko od měst a tak navíc vzhledem k rozloze Ruska je velmi obtížné a nákladné pro rodinné příslušníky vězně navštěvovat. Omezení jsou zde velice striktní. Je zde omezen příjem balíků (jeden velký a jeden malý ročně), rodinné návštěvy (dvě krátké čtyřhodinové ročně), pouze 119 z vězňů je povoleno odesílat a přijímat dopisy bez omezení. Po deseti letech výkonu ve speciálním režimu může být vězeň za dobré chování přeřazen do režimu obecného, kde se počet obou balíků zvyšuje na tři a návštěvy se navyšují o dvě dlouhé třídenní. Po dalších deseti letech může být odsouzený přeřazen ještě do mírnějších podmínek výkonu, které spočívají v opětovném navýšení balíků a návštěv. Penitenciární péče je téměř nulová. Velmi málo vězňů odsouzených na doživotí je účastno programů zaměstnání a neexistují žádné rehabilitační nebo sociálně-reintegrační programy.

---

<sup>118</sup> K březnu 2012 vykonávalo doživotní trest 1788 odsouzených. Údaj zahrnuje i 703 osob, jejichž trest smrti byl v roce 1999 změněn na trest doživotní.

## ZÁVĚR

Názory na sankční politiku České republiky nejsou jednotné. Někteří ji při srovnání se státy západní Evropy pokládají za přísnou a represivní. Jiní naopak za příliš tolerantní, nedostatečně zajišťující odstrašující funkci trestání. Objevují se tak návrhy na znovuzavedení trestu smrti nebo vyloučení podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu. Jedním z cílů této práce bylo rozebrání a srovnání trestu smrti s trestem doživotním a zodpovězení otázky, jaký z těchto trestů by měl být tím nejzávažším sankčním prostředkem. Tato otázka je jednoznačně zodpovězena ve prospěch doživotního trestu. Trest smrti považuji za trest s možností nenapravitelného justičního omylu a bez prokázaného odstrašujícího účinku a tudíž za trest, který v systému sankcí nemá místo. Naproti tomu, i přes uvedené negativní názory ohledně doživotního trestu a jeho hluboký zásah do základních lidských práv, pokládám doživotní trest za vhodnou alternativu k trestu smrti a potřebnou sankci k zajištění účinné ochrany společnosti. Alternativu, která navíc respektuje právo na život, které je základním lidským právem, plní stejně účinnou generální prevenci, nabízí možnost převýchovy pachatele a při možnosti podmíněného propuštění nemůže být považována za trest nehumánní.

K povaze a ukládání doživotního trestu nemám žádné zásadní výhrady. Obecně pozitivně lze hodnotit celkovou koncepci výjimečného trestu o dvou formách, která vytváří pro soudy větší možnost diferenciací při trestání nejzávažnějších trestných činů. Doživotní trest je trestem velmi tvrdým, ale díky přísně stanoveným podmínkám pro jeho uložení je skutečně trestem velmi mimořádným. Je ukládán pouze za nejzávažnější trestné činy představující kvalifikované zabití člověka a to za splnění dalších podmínek charakterizujících trestný čin nebo pachatele. V případě těchto deliktů je trestem odpovídajícím a přiměřeným. Kladně lze hodnotit také jediný způsob jeho ukládání - fakultativní ukládání a všeobecnou možnost podmíněného propuštění z jeho výkonu. Návrhy na zrušení této možnosti musí být kategoricky odmítnuty, jelikož podmíněné propuštění snižuje bezvýchodnost tohoto trestu, dává odsouzenému naději na propuštění a tím jej motivuje a respektuje právo pachatele na resocializaci. Argumentovat ve prospěch tohoto institutu lze i Statutem Mezinárodního trestního soudu, který i v případě nejzávažnějších trestných činů proti lidskosti stanovuje povinnost soudu zvážit možnost propuštění po 25 letech výkonu doživotního trestu.



Účelem této práce bylo také kritické zkoumání právní úpravy, aby trest odnětí svobody na doživotí byl skutečně trestem humánním a přiměřeným. Ze získaných poznatků lze dle mého názoru shrnout možnosti jiné právní úpravy v oblasti ukládání trestu a podmíněného propuštění takto:

- Platnou právní úpravou by měl být stanoven obligatorní přezkum rozsudků ukládajících trest odnětí svobody na doživotí Nejvyšším soudem. Odsouzenému sice uložením doživotního trestu vzniká možnost podání dovolání podle zvláštního dovolacího důvodu uvedeného v § 265b odst. 2 TŘ, ale jedná se pouze o možnost přezkumu, jelikož dovolání je procesním úkonem, jehož učinění se nechává na vůli osob k jeho podání oprávněných. Zavedením přezkumné povinnosti by tak byl rozsudek přezkoumáván z úřední povinnosti.
- Pokud se jedná o rozsah přezkumu, měla by být zavedena možnost, aby Nejvyšší soud přezkoumával jak otázky právní, tak skutkové, jelikož se jedná o ten nejzávažnější druh trestu, pro jehož uložení se vyžaduje co nejúplnější a bezvadné zhodnocení trestní věci.
- Dále navrhuji zrušení ustanovení § 54 odst. 4 TZ umožňujícího fakultativní zpřísnující opatření při uložení doživotního trestu, které spočívá v nezapočítávání doby výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou do doby výkonu trestu pro účely podmíněného propuštění. V případě zachování tohoto opatření by mohlo být uplatněno spíše jako prostředek reagující na trestné činy spáchané ve výkonu trestu.
- K diferenciaci lhůt pro podmíněné propuštění by mohlo docházet při rozhodování o žádosti na podmíněné propuštění, kdy v případě jejího zamítnutí by soud na základě posudků o možnosti nápravy pachatele a jeho budoucí prognóze chování sám stanovil lhůtu, ve které by mohla být podána další žádost, přičemž zákon by stanovoval určité rozmezí.
- Místo rozhodování o podmíněném propuštění na žádost by mohla být stanovena povinnost soudu po 20 letech přezkoumat, zda jsou splněny podmínky pro podmíněné propuštění. Další postup by odpovídal bodu předešlému.
- Měly by být uzákoněna kritéria, na jejichž základě bude o podmíněném propuštění rozhodováno.

- V případě podmíněného propuštění doživotně odsouzeného, by měl být právní úpravou stanoven na určitou dobu obligatorní dohled jako prostředek nucené postpenitenciární péče. Podmínečně propuštěný tak bude pod dohledem specializovaného pracovníka pokračujícího v procesu dovršení jeho nápravy. Nelze si totiž představit, že doživotně odsouzený by se v případě odsouzení neobešel bez pomoci a dohledu usnadňujícímu reintegraci do společnosti a zabraňujícího recidivě pachatele.
- Lze uvažovat o prodloužení zkušební doby při podmíněném propuštění, a to až do konce života podmíněně propuštěného.
- Právní úprava by měla obsahovat možnost opětovného podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu. Vzhledem k neurčitosti doživotního trestu by musela být opět stanovena lhůta určitá a je jen otázkou, zda by měla být znovu stanovena na dvacet let anebo na dobu kratší. Přikláním se k alternativě druhé, vzhledem k tomu, že při takto dlouhé době by bylo pro většinu vězňů téměř fyzicky nemožné dosáhnout opětovného propuštění. V závislosti na konkrétním porušení podmínek podmíněného propuštění by lhůtu stanovoval soud až do výměry 20 let.

I přes uvedené návrhy na změnu právní úpravy v oblasti ukládání doživotního trestu a podmíněného propuštění z jeho výkonu je úprava poměrně kvalitní. Palčivějším problémem je výkon tohoto trestu. Musí zde být snaha o co nejmenší dopad negativních účinků dlouhodobého uvěznění, aby návrat do společnosti těchto odsouzených byl co nejvíce reálný a bezproblémový. S tímto cílem souvisí nejen změna právní úpravy, ale i určité požadavky na odbornost a přístup vězeňského personálu. Měly by být řešeny především tyto otázky:

- Umisťování vězňů nikoliv podle jejich uloženého trestu, ale podle míry jejich nebezpečnosti. Měl by jim být dále umožněn kontakt i s odsouzenými ke kratším trestům odnětí svobody. Tento požadavek lze podpořit i faktem, že až na výjimky doživotně odsouzení nepředstavují zvýšené riziko pro vězeňský personál nebo pro spoluvězně. Naopak u nich převažuje nekonfliktní chování, neboť mají zájem na klidném

plynutí výkonu trestu. Měl by tak být zakotven princip nesegrese odsouzených k doživotnímu trestu.

- Dostatek práce pro doživotně odsouzené, jelikož tak dochází nejen ke ztrátě pracovních návyků, ale nedostatek práce má na odsouzené negativní vliv. Podle vychovatelů je odsouzený, který je pracovně zařazený „spokojenější“.
- Co největší možnost kontaktu s vnějším světem. Tato možnost je velmi důležitá pro udržení zdravé psychické kondice odsouzeného. Udržování, posilování a rozvoj vztahů mimo věznic je jedním z nejdůležitějších faktorů, který potlačují nežádoucí účinky uvěznění. Sociální vazby jsou „hnacím motorem“ a psychickou pomocí vězně. Měla by tak být zvýšena možnost telefonických kontaktů a návštěv.
- Zajištění co nejrozmanitějších programů zacházení.
- Najít způsob jak skloubit maximální bezpečnost s co největším množstvím užitečných aktivit. Doživotně odsouzení jsou například vyloučeni z celovězeňských aktivit a kolektivních sportů, které by jim v závislosti na jejich nebezpečnosti bylo žádoucí zpřístupnit.
- Schází trvalá psychiatrické péče
- Kvalifikovaný vězeňský personál. Osoby pracující s doživotně odsouzenými by měly být náležitě vyškoleny, aby práce s těmito odsouzenými byla co nejvíce profesionální a efektivní.

V případě určitých změn v ukládání, podmíněném propuštění a výkonu trestu odnětí svobody na doživotí, musím konstatovat, že tento druh trestu je tou nejlepší volbou k potrestání nejnebezpečnějších pachatelů. I kdyby neexistovaly mezinárodní závazky, se znovuzavedením trestu smrti nesouhlasím z důvodů v práci uvedených. Nesouhlasila bych ale ani se zrušením doživotního trestu a jeho nahrazením určitým trestem. Domnívám se, že doživotní trest je trestem nezastupitelným, trestem, který jediný je schopen eliminovat nejnebezpečnější nenapravitelné pachatele do konce jejich života a ochránit tak společnost. Zároveň však počítá s výchovnou funkcí trestu a možností znovunabytí svobody v případě odsouzených, kteří již pro společnost nepředstavují riziko. Všemi těmito svými aspekty odpovídá účelu a základním zásadám trestání. V takovéto podobě je dokonalým kompromisem mezi trestem smrti a trestem

určitého trvání a také odpovídají reakcí na určité druhy trestného jednání a jejich pachatele.

## **SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK**

**Ústava** – Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

**LZPS** - Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

**TZ** – Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

**Tr. zák.** – Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

**STZ** – Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (trestní zákon Slovenské republiky)

**TŘ** – Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád)

**ZSVM** – Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

**ZVTOS** – Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

**ŘVTOS** – Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

## POUŽITÁ LITRATURA

### ➤ Monografie, učebnice a komentáře

- Hendrych, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010
- Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010.
- Kalvodová, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002
- Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995
- Lata, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007
- Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003
- Navrátilová, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009
- Prouza, D. *Trestní zákoník - edice zákonů s judikaturou*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2010
- Šámal, P. a kol. *Trestní řád*. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008
- Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník – edice velké komentáře*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

### ➤ Časopisecké články a jiné dokumenty

- *Alternatives to the death penalty: the problems with life imprisonment*. Penal Reform Briefing No.1. Penal Reform International publication, 2007. Citováno 23. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/publications/penal-reform-briefing-no1-alternatives-death-penalty-0>

- *Death Penalty Facts* - updated may 2012. Fakta o trestu smrti, stav ke květnu 2012. Amnesty International USA death penalty statistics. Citováno 16. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/DeathPenaltyFactsMay2012.pdf>
- *Death sentences and executions 2011*. Zpráva Amnesty International. Amnesty International Publications 2012. Citováno 11. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT50/001/2012/en/241a8301-05b4-41c0-bfd9-2fe72899cda4/act500012012en.pdf>
- *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona, trestní zákoník*. Sněmovní tisk 410/0. Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny. Citováno 23. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>
- Hulmáková, J. *Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech*. Trestněprávní revue, 12/2009
- Kalvodová, V. *Evropská vězeňská pravidla - nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1/1997
- Kalvodová, V. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - dobrodíní zákona nebo významný resocializační prostředek?*. Právní obzor, 4/2002
- Kalvodová, V. *Výjimečný trest v procesu reformy trestního práva hmotného*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 2/2007
- Karabec, Z. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), 2004
- Karabec, Z. *Účel trestání*. Kriminalistika, 2/2000
- Kučera, P., Ptáček, M. *Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu*. Trestní právo, 11/2007
- Kýr, A. *Ukládání a výkon dlouhodobých, výjimečných a doživotních trestů v minulosti*. Historická penologie, 2/2008

- *Life after death: What replaces the death penalty?* Penal Reform International death penalty publications, 2012. Citováno 23. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/death-penalty-publications>
- Lipšic, D. *Trest smrti – áno či nie?*. Trestní právo, 6/2008
- *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2011*. Citováno 29. 11. 2012. Dostupné z: [http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka\\_ZVJS\\_%202011.pdf](http://www.zvjs.sk/dokumenty/Ro%C4%8Denka_ZVJS_%202011.pdf)
- *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011*. Citováno 3. 12. 2012. Dostupné z: [http://www.vscr.cz/client\\_data/1/user\\_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka\\_2011.pdf](http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka_2011.pdf)
- Šámal, P. *K důvodu dovolání podle § 265b odst. 2 TrŘ*. Trestněprávní revue, 2/2003
- Šámal, P. *K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku*. Trestněprávní revue, 5/2009
- *The abolition of the death penalty and its alternative sanction in Eastern Europe: Belarus, Russia and Ukraine*. Research paper Penal Reform International, 2012. Citováno 24. 11. 2012. Dostupné z: <http://www.penalreform.org/publications/abolition-death-penalty-and-its-alternative-sanction-eastern-europe-belarus-russia-and->
- Tůmová, J. *Výkon trestu odnětí svobody na doživotí*. Trestní právo, 3/2006
- Tůmová, J. *Výsledky provedeného dotazníkového výzkumu zaměřeného na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí*. Trestní právo, 8/2007
- Válková, H. *Trest smrti v celosvětové perspektivě: současná situace a pravděpodobný vývoj v příštích letech*. Trestněprávní revue, 9/2012
- *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, Praha, 2012. Citováno 11. 11. 2012. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf)



## ➤ Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon (trestní zákoník Slovenské republiky)
- Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 114/2004 Sb.m.s., o Protokolu č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod týkajícím se zrušení trestu smrti za všech okolností
- Nařízení generálního ředitele vězeňské služby České republiky č. 55/2007, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením

- Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č. j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.
- Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státním Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, s. 4. Dostupné z: [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Evropska\\_vezensk\\_a\\_pravidla\\_2006.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Evropska_vezensk_a_pravidla_2006.pdf)
- Doporučení Rec (2003) 23 Výboru ministrů o přístupu vězeňské správy v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů. Dostupné z: [http://www.vscr.cz/client\\_data/1/user\\_files/19/file/PDF/Kompendium/Kompendium2009\\_final.pdf](http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Kompendium/Kompendium2009_final.pdf)

#### ➤ **Judikatura**

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 25/1973 Sb. rozh. tr., rozhodnutí ze dne 20. 9. 1972 sp. zn. Tsf 5/72.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 41/1976 Sb. rozh. tr., rozhodnutí ze dne 16. 6. 1976 čj. Tpjf 30/76.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR č. 16/1986 Sb. rozh. tr., rozhodnutí ze dne 31. 10. 1985 č. j. Tpjf 24/85.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. R 58/2003 Sb. rozh. tr. - Usnesení Velkého senátu Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn. 15 Tdo 138/2003

#### ➤ **Internetové zdroje**

- [www.odsouzeni.estranky.cz](http://www.odsouzeni.estranky.cz)
- [www.vscr.cz](http://www.vscr.cz)
- [www.mscr.cz](http://www.mscr.cz)
- [www.justice.cz](http://www.justice.cz)
- [www.amnesty.org](http://www.amnesty.org)
- [www.amnestyusa.org](http://www.amnestyusa.org)
- [www.penalreform.org](http://www.penalreform.org)
- [www.zvjs.cz](http://www.zvjs.cz)
- [www.ceskatelevize.cz](http://www.ceskatelevize.cz)

## **PŘÍLOHY**

### **Příloha č. 1 – Názory na trest smrti v České republice**

Graf č. 1: Názory na trest smrti v roce 2012

Graf č. 2: Vývoj postoje k trestu smrti v ČR (v %)

### **Příloha č. 2 – Trest smrti v jednotlivých státech a číslech**

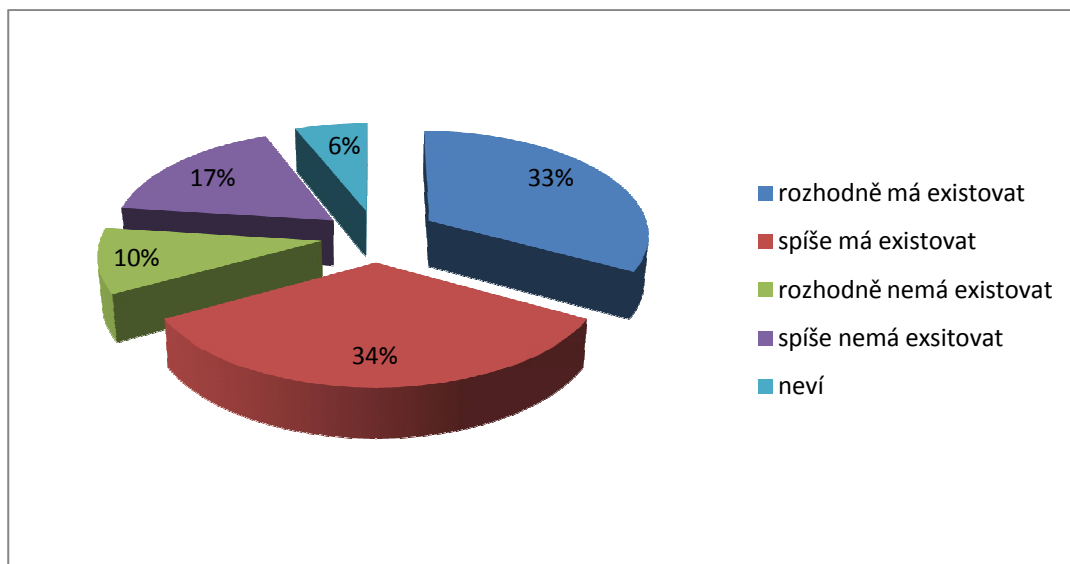
A) Jednotlivé země a trest smrti

B) Zdokumentované uložené rozsudky trestu smrti v roce 2011

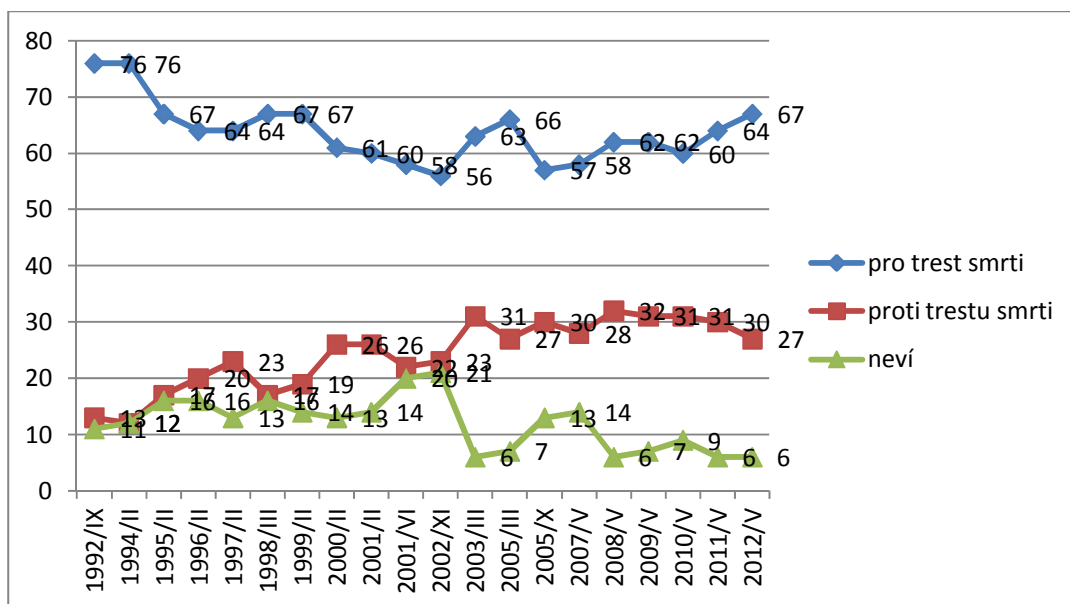
C) Zaznamenané vykonané popravy v roce 2011

## Příloha č. 1 – NÁZORY NA TREST SMRTI V ČESKÉ REPUBLICE<sup>119</sup>

**Graf č. 1: Názory na trest smrti v roce 2012**



**Graf č. 2: Vývoj postoje k trestu smrti v ČR (v %)**



<sup>119</sup> Zdroj: *Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, Praha, 2012. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6910/f3/ov120614.pdf)

## **Příloha č. 2 - TREST SMRTI V JEDNOTLIVÝCH STÁTECH A ČÍSLECH<sup>120</sup>**

### **A) JEDNOTLIVÉ ZEMĚ A TREST SMRTI**

#### **I. Země, ve kterých je zrušen trest smrti za všechny trestné činy: 96**

Albánie, Andorra, Angola, Argentina, Arménie, Austrálie, Ázerbájdžán, Belgie, Bhútán, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Burundi, Cookovy ostrovy, Černá Hora, Česká republika, Dánsko, Džibutsko, Dominikánská republika, Ekvádor, Estonsko, Filipíny, Finsko, Francie, Gabon, Gruzie, Guinea-Bissau, Haiti, Honduras, Chorvatsko, Island, Irsko, Itálie, Kambodža, Kanada, Kapverdy, Kiribati, Kolumbie, Kostarika, Kypr, Kyrgyzstán, Lichtenštejnsko, Litva, Lucembursko, Maďarsko, Makedonie, Malta, Marshallovy ostrovy, Mauritius, Mexiko, Mikronésie, Moldavsko, Monako, Mosambik, Namibie, Německo, Nepál, Nikaragua, Niue, Nizozemsko, Norsko, Nový Zéland, Palauská republika, Panama, Paraguay, Pobřeží slonoviny, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Rwanda, Řecko, Samoa, San Marino, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Senegal, Srbsko (včetně Kosova), Seychely, Slovensko, Slovinsko, Solomonovy ostrovy, Jihoafrická republika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Východní Timor, Togo, Turecko, Turkmenistán, Tuvalu, Ukrajina, Velká Británie, Uruguay, Uzbekistán, Vanuatu, Vatikán, Venezuela

#### **II. Země, ve kterých je trest smrti zrušen pouze pro běžné trestné činy, právní předpisy těchto států stanoví trest smrti ve výjimečných případech, jako jsou zločiny podle vojenského práva a zločiny spáchané za výjimečných okolností: 9**

Bolívie, Brazílie, Fidži, Chile, Izrael, Kazachstán, Lotyšsko, Peru, Salvador

#### **III. Země, ve kterých trest smrti zrušen v praxi, tzv. země, které si zachovávají trest smrti ve svých právních řádech i za obvyčejné zločiny jako je vražda, avšak během posledních 10 let v nich nebyla vykonána žádná poprava: 35**

Alžírsko, Benin, Brunej, Burkina Faso, Eritrea, Gambie, Ghana, Grenada, Jižní Korea, Kamerun, Keňa, Kongo, Laos, Libérie, Madagaskar, Malawi, Maledivy, Mali, Mauritanie, Maroko, Myanmar, Nauru, Niger, Papua Nová Guinea, Ruská Federace,

---

<sup>120</sup> Zdroj: *Death sentences and executions 2011*. Zpráva Amnesty International. Amnesty International Publications, 2012. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT50/001/2012/en/241a8301-05b4-41c0-bfd9-2fe72899cda4/act500012012en.pdf>

Sierra Leone, Středoafriická republika, Srí Lanka, Surinam, Svazijsko, Tádžikistán, Tanzanie, Tonga, Tunisko, Zambie

#### **IV. Země zachovávající trest smrti: 58**

Afghánistán, Antigua a Barbuda, Bahamy, Bahrajn, Bangladěš, Barbados, Bělorusko, Belize, Botswana, Čad, Čína, Demokratická republika Kongo, Dominikánská republika, Egypt, Etiopie, Guatemala, Guinea, Guyana, Indie, Indonésie, Irák, Írán, Jamajka, Japonsko, Jemen, Jižní Súdán, Jordánsko, Katar, Komory Kuba, Kuvajt, Libanon, Lesotho, Libye, Malajsie, Mongolsko, Nigérie, Omán, Pákistán, Palestinská samospráva, Rovníková Guinea, Saúdská Arábie, Severní Korea, Singapur, Spojené arabské emiráty, Spojené státy americké, Somálsko, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Vincenc a Grenadiny, Súdán, Sýrie, Tchaj-wan, Thajsko, Trinidad a Tobago, Uganda, Vietnam, Zimbabwe.

## **B) ZDOKUMENTOVANÉ ULOŽENÉ ROZSUDKY TRESTU SMRTI V ROCE 2011**

Afgánistán +	Alžírsko 51 +	Bahrajn 5
Bangladéš 49 +	Bělorusko 2	Botswana 1
Burkina Faso 3	Čad +	Čína +
Dem. Rep. Kongo +	Egypt 123 +	Gambie 13
Ghana 4	Guinea 16	Guyana 3 +
Indie 110 +	Indonésie 6 +	Irák 291 +
Írán 156 +	Japonsko 10	Jemen 29 +
Jižní Korea 1	Jižní Súdán 1 +	Jordánsko 15 +
Kamerun +	Katar 3 +	Keňa 11 +
Kongo 3	Kuvajt 17 +	Libanon 8
Libérie 1	Madagaskar +	Malajsie 108 +
Malawi 2	Mali 2	Maroko/Záp.Sahara 5
Mauritánie 8	Mongolsko +	Myanmar 33 +
Nigérie 72	Pákistán 313 +	Palestina 5 +
Papua Nová Guinea 5	Saúdská Arábie 9 +	Severní Korea +
Sierra Leone 2	Singapur 5 +	Somálsko 37 +
Spojené arabské emiráty 31 +	Srí Lanka 106	Svatá Lucie 1
Svazijsko 1	Sýrie +	Súdán 13 +
Tanzanie +	Thajsko 40	Tchaj-wan 16
Trinidad a Tobago 2	Uganda 5	USA 78
Vietnam 23 +	Zambie 48	Zimbabwe 1 +

### C) ZAZNAMENANÉ VYKONANÉ POPRAVY V ROCE 2011

Afghánistán (2)	Bangladéš (5 +)
Bělorusko (2),	Čína (+)
Egypt (1 +)	Írán (360 +)
Irák (68 +),	Jemen (41 +).
Jižní Súdán (5)	Malajsie (+)
Palestinská samospráva (3)	Saúdská Arábie (82 +)
Severní Korea (30 +)	Somálsko (10)
Spojené arabské emiráty (1)	Súdán (7 +)
Sýrie (+),	Taiwan (5),
USA (43)	Vietnam (5 +)



## ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je přinést co nejvíce poznatků týkajících se trestu odnětí svobody na doživotí a tak proniknout do problematiky tohoto trestu nejen z hledisek právních, ale i filosofických, kriminologických, psychologických a sociálních.

Trest odnětí svobody na doživotí je nejtěžší trestní sankcí v právním řádu České republiky. Nahradil trest smrti, který byl zrušen v roce 1990 v souladu s principy demokratického právního státu majícího úctu k základním lidským právům. Je trestem mimořádným, ukládaným pouze za nejzávažnější trestné činy. Avšak stejně jako trest smrti je i doživotní trest trestem s řadou problémů. V rámci sedmi kapitol této práce se tak pokusím tyto problémy definovat.

Kapitola jedna obsahuje nezbytný výklad o pojmu trestu, jeho účelu a systému trestů. Nejvladnějším účelem doživotního trestu je izolace pachatele od společnosti a znemožnění páchaní další trestné činnosti. Vzhledem k nejcitelnější újmě, kterou doživotí způsobuje, splňuje tento trest zároveň i požadavek odplaty a odstrašení. Avšak i přes výrazně zábrannou funkci tohoto trestu, promítá se i zde výchovná funkce trestu, neboť možnost podmíněného propuštění předpokládá možnost nápravy odsouzeného a tedy i jeho následnou reintegraci do společnosti.

Vzhledem k tomu, že je doživotní trest považován za alternativu k trestu smrti, je v kapitole dvě pojednáváno o situaci a vývoji v ukládání trestu smrti ve světě a situaci v České republice. Dále se zde zabývám negativy a pozitivy těchto dvou druhů trestů, aby bylo možné zodpovědět otázku, který z těchto trestů je schopen zajistit účinně ochranu společnosti při respektování základních lidských práv a zásad trestání. Tato kapitola se také zabývá obecnou charakteristikou doživotí a obecným výkladem jaké skutečnosti z něj činí trest výjimečný.

Kapitola následující je věnována vývoji právní úpravy v Československu a České republice. Názory na to, za spáchání jakých trestných činů je odpovídajícím trestem trest doživotní nebo trest absolutní, procházely vývojem. I koncepce doživotního trestu se měnila. Tato kapitola se tak pokouší vystihnout nejvýznamnější změny právní úpravy.

Těžištěm této práce je však zhodnocení platné právní úpravy, obsažené v kapitolách čtyři až šest. Jsou zde popisovány podmínky, za kterých lze doživotní trest uložit, přezkum rozsudku ukládajícího tento trest, institut podmíněného propuštění a úprava výkonu doživotního trestu. Vzhledem k negativním důsledkům, které způsobuje výkon dlouhodobých trestů odnětí svobody, je na konci kapitoly šest pojednáváno o různorodých účincích těchto trestů.

V poslední kapitole se práce zabývá zahraničními právními úpravami. Důvodem tohoto zkoumání je, že jiné státy mají mnohdy s doživotním trestem větší zkušenosti a jejich legislativa nabízí náměty na změny naší právní úpravy.

Závěr práce obsahuje kromě obecného zhodnocení poznatků také náměty de lege ferenda. Po zhodnocení všech aspektů doživotního trestu je zde konstatováno, že představuje účinnou alternativu trestu smrti, jedná se o trest nezastupitelný a v případě těch nejzávažnějších trestných činů trest adekvátní a zároveň v souladu s lidskými právy.

## **ABSTRACT**

The aim of this diploma thesis is to provide varied informations relating to life imprisonment sentence and to penetrate into the issue of the life imprisonment, not only from the legal aspects, but also from philosophical, criminological, psychological and social aspects.

The penalty of a life imprisonment is the toughest possible criminal penalty in the legislation of the Czech Republic. It replaced the death penalty, which was abolished in 1990, in accordance with the principles of the democratic rule of law having respect for basic human rights. It is an extraordinary punishment, imposed only for the most serious crimes. But as the death penalty, the life imprisonment is a sentence with a number of problems. In seven chapters of this thesis I will try to define these problems.

Chapter One contains the necessary interpretation of the concept of punishment, its purpose and describes the system of penalties. Innermost purpose of life sentence is the isolation of the offender from a society and thus preventing recidivism. Due to most felt injury life sentence causes, fulfill the retaliation claim and demand of deterrence. However, despite the significant barrier function of this sentence, there is an educational function of punishment too, because the possibility of conditional release expected the possibility of redress of convict and thus its subsequent reintegration into society.

Due to the fact that a life sentence is considered as an alternative to the death penalty, the Chapter Two deals with the situation and development of the death penalty in the world and the situation in the Czech Republic. Furthermore, there are analysed the negatives and positives of these two types of sentences in order to answer the question which of these sentences is able to provide the effective protection of a society with respect to fundamental human rights and principles of sentencing. This chapter also deals with the general characteristic of life sentence and the general interpretation of what facts makes it an exceptional sentence.

The following chapter describes the development of legislation in the Czechoslovakia and the Czech Republic. Opinions on for committing what crimes is appropriate life sentence or death penalty developed. Even the concept of a life

sentence changed. This chapter attempts to capture the most significant changes in the legislation.

The centre of this work is the assessment of the existing legislation, which is contained in Chapters Four to Six. There are described conditions under which you can get a life sentence, a review of the judgment imposing this sentence, the conditional release and execution of the life imprisonment. Due to the negative consequences caused by long-term performance of the imprisonment is, at the end of Chapter six, the analysis of diverse effects of the long-term imprisonment.

The last chapter is concerned with foreign legislations . The reason for this research is that another states often have more experiences with the life sentence and their legislation offer suggestions for changes of our legislation.

The conclusion contains besides the general evaluation findings, also topics de lege ferenda. After evaluating all aspects of the life imprisonment, is stated that it represents an effective alternative to the death penalty, it is an irreplaceable punishment and in the case of the most serious crimes an adequate punishment in accordance with human rights.

**Klíčová slova:** trest odnětí svobody na doživotí, alternativa trestu smrti, doživotní trest

**Keywords:** the life imprisonment, alternative to the death penalty